

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника
Інститут українознавства
при Прикарпатському національному університеті
імені Василя Стефаника

Василь ГРЕЩУК, Валентина ГРЕЩУК

**ЕПІТЕТИ, ПОРІВНЯННЯ
ТА ФРАЗЕМИ В НОВЕЛАХ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Івано-Франківськ
Місто НВ
2025

УДК 81-115'42'373.7:821.161.2-32

Г 81

Рекомендовано до друку вченою радою
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
(протокол № 1 від 27.01.2025 р.)

Рецензенти:

Степан Хороб – доктор філологічних наук, професор, за-
відувач кафедри української літератури Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника;

Віра Котович – доктор філологічних наук, професор, за-
відувач кафедри української мови Дрогобицького державно-
го педагогічного університету імені Івана Франка.

Г 81 Василь Ґрещук, Валентина Ґрещук. Епітети, порівнян-
ня та фраземи в новелах Василя Стефаника. Івано-Фран-
ківськ: Місто НВ, 2025. 176 с.

ISBN 978-966-428-988-4

Розвідка присвячена характеристиці епітетів, порівнянь та фразем у новелах Василя Стефаника. Системно охарактеризо-
вано епітети з урахуванням назв означуваних ними осіб, пред-
метів, явищ. Корпус компаративних сполук проаналізовано за
їхньою формально-граматичною структурою та за семантико-
граматичними ознаками суб'єктів та об'єктів порівняння. Фра-
земи як засоби вторинної образної номінації описано за їхніми
семантико-граматичними властивостями. Значну увагу приді-
лено експресивно-емоційному функціоналу епітетів, порівнянь
та фразем у новелах.

УДК 81-115'42'373.7:821.161.2-32

ISBN 978-966-428-988-4

© Ґрещук В. В., Ґрещук В. В., 2025

ЗАМІСТЬ ПЕРЕДМОВИ

На сьогодні ми маємо ґрунтовні здобутки в ділянці літературознавчого осмислення художньої спадщини нашого краянина, неперевершеного новеліста Василя Стефаника. Новим поштовхом у розвитку стефаникознавства стала підготовка до 150-літнього ювілею від дня народження нашого славетного краянина. Найсучасніші, як і попередні, напрацювання в царині стефаникознавства стосуються передовсім літературознавчого виміру творчого доробку цього «митця Божої ласки». Однак збагнути й осягнути глибинну сутність творчої лабораторії «абсолютного пана форми» без різнобічного аналізу мови й стилю письменника неможливо. Нинішні спостереження над мовним феноменом Василя Стефаника побіжні, принагідні, фрагментарні, вони ґрунтуються здебільшого на аналізі лише окремих розрізнених мовно-стилістичних одиниць і явищ. Мова і стиль такого талановитого новеліста давно заслуговує на фундаментальну синтетичну працю, якій мають передувати попередні комплексні системні монографічні дослідження. Будемо надіятися, що наша студія започатковує цю непросту, але вкрай необхідну роботу.

ЕПІТЕТИ В НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА

У системі тропів епітет небезпідставно вважається найпростішою і найбільш конкретною одиницею з погляду її визначення, кваліфікації, інтерпретації. Епітет як традиційний стилістичний засіб здавна посідає провідне місце у численних дослідженнях художнього мовлення, хоча загальноприйнятої теорії епітета немає й досі. Одним із найсуттєвіших теоретичних питань є неоднорідність оцінних слів, у зв'язку з чим у сам термін "епітет" вкладається різний зміст, що зумовлено вузьким або широким його розумінням. «У широкому розумінні епітет, – зазначають автори «Нового словника епітетів української мови», – це будь-яке означення, що вживається для характеристики предмета думки, для називання ознаки – чи то постійної, узвичаєної, що часто повторюється і відома мовцям, чи то особливої, оригінальної, яку помітив тільки автор, що пов'язана з конкретним текстом, з індивідуальним авторським стилем. Друге, вужче, розуміння епітета охоплює лише художні, емоційно-образні означення, яким властива оригінальність, рідкісне вживання, індивідуальне змістове наповнення. Межа між цими двома епітетами-означеннями досить умов-

на: нерідко звичайне, широкоживане означення набуває в художньому контексті нових асоціацій, нового естетичного змісту, перетворюючись на оригінальний словесний образ» [Єрмоленко 2012, с. 3].

Епітети в художньому тексті підсилюють виразність і образність мовлення, підкреслюють індивідуальну ознаку означуваного предмета, явища, виражають авторську оцінку та ставлення до зображуваного. Окремо виділяються логічні епітети, прикметникові означення, які «виконують роль кваліфікаторів, логічних характеристик предметів, явищ в аналітичних текстах» [Єрмоленко 2012, с. 4].

Епітет у художньому тексті є одним із яскравих образно-виражальних засобів ідіостилю письменника, його художнім маркером. Експресивно-образне чи логічне означення завжди передбачає його об'єкт, тому аналізувати епітет необхідно з урахуванням назви особи, предмета, явища, якого він стосується.

Хоч дослідження епітетів у новелах Василя Стефаника розпочато ще в 30-ті роки минулого століття, вони й сьогодні потребують ґрунтовного системного аналізу. Першою серйозною лінгвістичною розвідкою, присвяченою Стефаниковим епітетам, варто назвати статтю тоді ще молодого науковця Івана Ковалика «Характеристика стилю В. Стефаника. Порівняння й епітети як артистичний засіб образності стилю Стефаника», опубліковану в часописі «Рідна мова» за 1934 рік [Ковалик 2008].

«Маломовність і ощадність Стефаникового слова не перемогла його поетичного хисту навіть в уживанні цілого ряду епітетів, що, як ті рожі, прикрашають його квітник слів», – зауважив дослідник і наводить епітети до низки слів, зокрема до *сонечко, поле, рілля, світ, ніч, сльози, жаль, хмара, вітер, дорога, стежки, звір, життя, ріка, ворон, година, небо, сорочка, скиби, плуг, стріла, Господь, неділя, весна, сон, жура, трави, ліси, потоки, кінь, ангел* [Ковалик 2008, с. 402-403]. Він також звернув увагу на те, що епітети зазвичай виражаються прикметниками, а зрідка іншими частинами мови. І хоч зібраний і опрацьований матеріал в частині повноти означуваних слів та епітетів до них вибірковий і неповний, він засвідчив багатство, поетичність, почасти неординарність епітетних словосполучень у мові новел.

У небагатьох спеціальних розвідках, присвячених Стефаниковим епітетам, звернено увагу на багатство в мові новел загальномовних епітетів, які характеризуються відносною стійкістю зв'язку з означуваними словами (*жовте листя, старий ліс, людське горе*), на використання народно-поетичних художніх означень (*світа неділя, рід чесний*) та діалектних (*угурний хлопець, теменний багатир, хлопенна дівка*), на невелику кількість індивідуально-авторських, неординарних означальних характеристик (*далека могила, світові води*) [Каспришин 1991].

Принагідні спостереження щодо стилістичної сутності епітетів у мові новел Василя Стефаника містять праці, в яких цей троп досліджується

у зв'язку з іншими проблемами, зокрема українсько-іншомовна перекладність епітетів новеліста [Стецик 2013], прикметник у контексті новелістики Василя Стефаника [Кононенко 1991], літературознавчий аспект поетики новел [Лесин 1070, Микуш 2011, Грицюта 1982, Василь Стефаник у критиці 1970] та ін.

Існує потреба у системному дослідженні художніх означень у новелах Василя Стефаника в усій їх повноті та розмаїтті. Наш аналіз Стефаникових епітетів ґрунтується на їхній характеристиці з урахуванням семантико-тематичного групування слів на позначення означуваних реалій та розмежування загальнономовних, діалектних, народно-поетичних та індивідуально-авторських епітетів, хоча провести чітку межу між ними не завжди можна.

Найбільш загальними угрупованнями художніх означень за однотипними семантико-тематичними ознаками слів, які характеризуються ними, є розряди епітетів. Такими є, наприклад, розряди епітетів стосовно назв особи-персонажа, назв частин тіла людини, назв одягу, назв тварин, назв рослин, назв їжі, локативних назв, темпоральних назв тощо.

Найчисленніший семантико-тематичний розряд Стефаникових епітетів об'єднує художні означення, які стосуються особи за різними її ознаками. Епітетні словосполучення покликані увиразнити характеристику персонажа завдяки акцентуванню уваги на якійсь її предметній ознаці, при цьому вона зазвичай виступає засобом більшої чи меншої емоційно-експресивної оцінки чи логічної кваліфікації персонажа.

У межах аналізованого семантико-тематичного розряду означень-епітетів виділяємо прикметниково-означальні поля, структурування яких відбиває різні виміри особи-персонажа, що стали предметом художнього означування, такі як внутрішні якості персонажа, зовнішні ознаки персонажа, вікові особливості персонажа, соціальний статус персонажа, спорідненість і свояцтво персонажа тощо. У межах прикметниково-означальних полів можливі дрібніші угруповання епітетних рядів на основі їх семантико-тематичної конкретизації й деталізації, наприклад, у межах поля внутрішні якості персонажів простежуються семантико-тематичні групи епітетів на означення психічного (психоемоційного) стану персонажа, фізіологічного стану персонажа, рис характеру персонажа, інтелекту (розумових властивостей) персонажа.

Епітети, які увиразнюють психоемоційний стан персонажа. Переважну більшість художніх означень цієї групи становлять загальномовні. Характерними ознаками загальномовних епітетів слугують відносна стійкість зв'язку між означальним і означуваним, відтворюваність подібних словосполучень, неодноразовість уживання їх у літературній мові. Загальномовними епітетами, які означають психоемоційний стан персонажа, у новелах Василя Стефаника є прикметники *сердитий, веселий, радий, бадьорий, злий, лютий, смутний, нетерплячий, щасливий, милий, дивний, неспокійний, дикий, грішний, наймиліший, поганий, чистий* та ін.: А я заметілями та бурею йду *радий, веселий* (Дід Гриць), Злодій один лишився за столом, блідий трохи, але

веселий (Злодій), Чоловік *злий*, діти малі, біда в хаті (Вечірня година), І я *смутий* дрімаю на хмарах (Моє слово), Я *щасливий* заснув (Давня мелодія), А вона [Митриха], як бідна мелосердна сестра, з сумом і резигнацією хоч чим-тим хотіла допомогти *нещасливим* раненим (Осінь), Прихожу я додому та й ані жінка, ані діти міні *немилі* (Майстер), Отакий був Іван, *дивний з натурою і з роботою* (Камінний хрест), То нічо не знаємо, ти скажи, бо як не скажеш, то ми будемо гадати, що жінка тобі *зла* <...> (Басараби), Накинула [Вережиха] на шию мотуз і з довгим костуром, *самотна*, дорогою пішла додому (Мати) та ін.

Деякі з епітетів на означення психоемоційного стану персонажа мають діалектне підґрунтя, зокрема *вдоволений* 'задоволений', *контетний* 'задоволений', *здеморалізований* 'аморальний', *подурілий*, *здурілий* 'безтямний', *жилісливий* 'співчутливий', *обмінений* 'стурбований', пор.: Вона [Парасочка] була *вдоволена* потихоньки, що її пан так добре дістав від других панів (Червоний вексель), Я своє вже відбув, я *контетний*, міні нічого не бракне (Озими́на), А то ха́ми *здеморалізовані*, а то бидло <...> (Воєнні шкоди), Почалася п'ятика, та така п'ятика, що робить із мужиків *подурілих* хлопців (Камінний хрест), За цими *здурілими* людьми горів світ <...> (Марія), Що цес чоловік від мене хоче, коли я не порадо́, бо я *жилісливий*, такий, що я не годен тому стерпіти (Злодій), Сів він [Максим] на лаві та такий *обмінений* сидит, що аж (З міста йдучи) та ін.

Епітети, які виражають фізіологічний стан персонажа. У новелах Василя Стефаника ця група

епітетів репрезентована художніми означеннями *п'яний, голодний, глухий, здоровий, слабий, хворий, заспаний, застрашений, німий, помучений, зів'ялий, мнѣгкий на голову, голодний, безсильний, обезсилений, здоровий, дужий* та ін.: Боялася *п'яного* Леся, що вночі прийде (Лесева фамілія), Отой Антін, що онде *п'яний* викрикує на толоці, був все якийсь нещасливий (Синя книжечка), Бачу, люди, що ваше село розумне і всі шкоди вам попишу, але піду їсти, бо я *голоден* (Воєнні шкоди), *Глухий*, кажу [Дід Гриць], не чую нічо (Дід Гриць), Чи я такий *здоровий* буду довго, чи коротко, бо я відродив си (Дід Гриць), Ех ти, Божа водице, ти давала дужість і здоровля пшеницям та житам, але і я був від тебе *дужий* та *різкий* (Роса), Та-м [йдеться про старого Лазаря] *слабий* <...> (Роса), Вдова Марта давно *хвора* <...> (Гріх), Коло постелі сперлася молода жінка *застрашена* і *заспана* (Злодій), Молитви [слова] щебечут по вуглах, а баба без них *німа* буде... (Вона – земля), Йдуть усі *помучені, зів'ялі* <...> (Похорон), Павло *мнѣгкий на голову*, та ми лиш пчихаємо, а він таки спит (Засідання), Сопіли оба [хлопи] *помучені* і ловили в груди воздух (Злодій), Ви голодники *голодні* <...> (Суд), Як *безсильна* людина протягнув до неї руки (Дорога), До решти *обезсилений* [Максим] приляг до землі <...> (Сини), Хлопці *здорові*, росли, аби лиш дочекати си! (Вістуни), І чоловіка мала *дужого* й милого і маєток (Марія) та ін.

Діалектними епітетами, що характеризують персонажа за його фізіологічним станом, є *горівчиний* 'який напідпитку, п'яний', *пажерливий* 'який не може наїстися', *моцний* 'сильний', *жилавий* 'силь-

ний, міцний': А Зуб вже *горівчиний* був та й каже <...> (Суд), А дес по опівночі вертав си додому [Максим] вже *добре горівчиний* (З міста йдучи), Цить, є хліб у мами у пазусі, на, їж, це то *пажерлива* дівка (Діточа пригода), Посеред хати стояли два дужі, *моцні*, хлопи (Злодій), Ти, вижу, *моцний* газдо (Злодій), Гріх маємо такий, що ні мій чоловік не годен вітримати, ані я, *жилава* баба, не годна-м го донести до краю (Гріх).

Епітети, які виражають риси характеру персонажа. Це окрема семантико-тематична група епітетів у межах прикметниково-означального поля увиразнення внутрішніх якостей персонажа. У ній теж переважають загальномовні епітети, зокрема *добрий, відважний, чемний, милосердний, твердий, камінний, ласий на розмову, плаксивий, нелюдєний, напасний, крикливий, працьовитий*: Най пан Біг хоронит кожного *доброго* чоловіка (Майстер), Тото *добр*у дитину маю, що ходить коло мене та й не забуває (Святий вечір), Відай трохи піячок, але *добрий* чоловік (Такий панок), *Відважний* Антін, той що тягнув зуби по шустці, заліз у кошницю і Бог знає, як він там собі порадив, але Тому витягнув, що ще дихав (Басараби), Вони [хлопці] такі *тихонькі* на міськім ринку, як риба розкидана по дорозі; гинут тікати в зелене поле (Дід Гриць), Вони [внуки] в мене *чемні*, най їх Бог благословить з їх надіями (Роса), А ти чий такий *чемний*? (Кленові листки), Марія така *чемна*, то вона булку уфатила і вкусила вже раз (Кленові листки), <...> а тепер як-им її вісадила на гилю, то ви вже *милосердні* (Мати), Мой, я *твердий, я камінний*, тебе з моїх рук

ніхто не вірве! (Злодій), То ви лиш від цієї мови ніби дураєте, що-сте *тверді* мужики <...> (Гріх), І плювала та йшла до воріт або на став шукати жінок *ласих на розмову* (Давнина), Сиди тобі, сивий волосе, стидай си, що приповідаєш та приспівуєш, як *плаксива* баба <...> (Сини), Збереться бувало рада і ухвалить: «так і так, це професор *нелюдський* <...>» (У нас все свято), <...> а там ззаду, від дверей *крикливий* Трильовський в биндах, як дівка, та все сварит <...> (Дід Гриць), Порьидна, каже, жона була, *працовита* (Синя книжечка).

До цієї семантико-тематичної групи епітетів належить низка діалектних, зокрема *напасний* 'причипливий, задирливий', *остатний* 'найгірший', *в'їдний* 'задирливий', *плохий* 'спокійний, смирний', *порьидний* 'не здатний на погані, нечесні або аморальні вчинки', *порушливий* 'послушний, слухняний', *мнекий* 'поступливий, піддатливий', *слухний* 'обов'язковий, слухняний', *постараний* 'старанний, працьовитий', *угурний* 'впертий': Федір устав із за стола і тріснув того *напасного* в лице (Палій), То не так, то так тепер є, що як ти українець, то маєш тримати з українцями, а як не тримаєш, то ти *остатний* лайдак <...> (Такий панок), Він меж багачами найгірше *в'їдний* (Суд), Був-ис [Тимко] *плохий*, куда-м тьи потрутила, тудя подавав-ес си, все із-за твоєї голови була газдиня (Янгол), Були-сте *порьидний* чоловік <...> (Камінний хрест), *Порьидна*, каже, жона була, працовита (Синя книжечка), Не будеш *порушливий*, роботи не меш бояти си, та те найму (Палій), Мнекому ніколи не варт бути, бо *мнекий* чоловік нездалий до нічого (Злодій), Добре,

Федоре, – десь відповів йому пан, – ти, вижу, *слухний* чоловік, коли ти подлуг припісу мельдуєш си (Палій), Ти не будь дурний, а як дає кавалочок города, а дівка годна і *постарана*, та й бери (Палій), Ти, небоже Петре, не будь *угурний*, таже знаєш, що молодий мусит старшому змовчѣти (Засідання).

Епітет *добрий* у мові новеліста вживається також у клішованому словосполученні *люде добрі*: Слава Йсу, *люде добрі*! (Вона – земля), *Люде добрі*, я цьому не вітримаю, стара від хати відгонит, а діти голюкают, як на пса (Воєнні шкоди).

Епітети, які характеризують розумові властивості персонажа. Цю групу епітетів становить невелика кількість прикметників на позначення інтелектуальних рис персонажа з позитивною чи негативною конотацією – *мудрий, розумний, письменний, інтелігентний, вчений, недурний та дурний, неписьменний*: Але поміркуй, який бахур *мудрий* (Мамин синок), Сунемо [батьки] за дітьми тисячами, моцні та *розумні* (Дід Гриць), Ану, запитайте си мами, який я *розумний* (Кленові листки), Сини, уважьєте, *письменні*, та як дістали яkes письмо до рук, як дістали якус напу, та як підійшли під стару, та й пилили, пилили, аж перерубали (Камінний хрест), Він чоловік *інтелігентний*, то повернув до доктора Подюка, аби дав йому свідоцтво лікарське (Червоний вексель), Послідний раз прийшов Андрий: він був у мене *вчений* (Сини), <...> а гроші старої пропали, бо він *недурний* признатися, що втік з грішми... жовніри забрали та й решта (Червоний вексель).

Із-поміж усіх епітетів цієї групи найбільш поширеним у новелах є емоційно забарвлене художнє означення *дурний*: Не слухай, Андрійку, дьиді, бо дьидя *дурний* (Мамин синок), Хлоп, каже, все *дурний*, гниє цілу зиму (Підпис), А то один з другим такий *дурний*, хоть му око віколи (Палій), Мужик все *дурний* (Воєнні шкоди), Це така дитина, як кожда, а твій тато якийс *дурний* (Пістунка), *Дурна* дівка, душа з мами пішла, а то вона, душа, і говорить і дає хліба і б'є (Діточа пригода), Біжим, синку, за ними, аби-м їх здогонила, най мені *дурний* мужичці простять (Марія), Ти, газдине, *дурна*, та за твої гроші маєш право (Такий панок), Оце раз *дурний* нарід – гадаєш, шо ті вкусить?! (Басараби), А мій *дурний* вхопив ніж та хотів відрубати (Гріх), Чоловіки вже пробують успокоювати жандармів, що це *дурні* баби, що вони не знають припісу (Дурні баби), А *дурна* стара радується ними та будує Україну; здурила стара від внуків (Роса) та ін. Менш негативно забарвленим є епітет *неписьменний*: я учителював по своїй кар'єрі музиканта довго, тридцять п'ять років, привик до *неписьменних* мужиків (У нас все свято).

Зазначені епітети належать до загальнономовних. Діалектним у своїй основі є художнє означення *штудерний* 'розумний, кмітливий': Менший [внук] то *штудерний*, такий як старий (Вістуні).

Інше прикметниково-означальне поле зовнішніх ознак персонажа теж формують різні семантико-тематичні групи епітетів.

Епітети, які увиразнюють загальний зовнішній вигляд персонажа. Це художні означення *страш-*

ний, згорблений, зібганий, кривий, беззубий, сухий, сліпий, окервавлений: А якісь царі такі *страшні* <...> (Янгол), Як его відтяли і несли до хорім, то такий *страшний*, що жінки зі страху плакали (Басараби), *Згорблена*, стара [мама] з костуром у руках сиділа на приспі та грілася на сонці (Вечірня година), Він [Іван] ішов зі старою *згорблений*, в цайговім синім одінню і щохвилі танцював польки (Камінний хрест), Від цієї пригоди Іван ходив усе *зібганий у поясі*, а люди прізвали його Переломаний (Камінний хрест), О, паршивий нарахував аж три тисячі золотих корон, а *кривий* Дмитро весь маєток єму в себе переховав <...> (Воєнні шкоди), Зліз [Іван Гусак] до ріки, мив лице і полокав рот та намацував язиком порожні ясна, став *беззубий* (Червоний вексель), То вже вам буду сповідати си, бо видите, яка-м суха, то в найбільше деревище не влізу си <...> (Гріх), Ви не видите нічо, не видите, бо-сте *сліпі* (Басараби), З громади жінок вийшла Іваниха Золота, ймила *окервавленого* чоловіка за рукав та й так казала <...> (Суд).

Низка епітетів цієї групи характеризує зовнішній вигляд персонажа через його одяг, взуття або їх відсутність: Спереду *обдертий* хлопчик із біленьким коміром під шиєю (Похорон), Ці *обдерті* суки гадають, що я їм поле тримав? (Сини), За хвилину ввійшла Романиха. Стара, *обдерта*, з синім лицем (Засідання), Якби хто з села повибирав щонайгірші хатки, а до них загнав *щонайобдертіших* мужиків і найжовтіших жінок <...> то мав би правдивий образ тих хаток із їх мешканцями (Палій), Я вже і очей добрих не маю, але дивувало мене того, що майже

щодня бачу вулицями людей *святочно вбраних* (У нас все свято), Він *голий* перевернувся на землю (Палій), А жінка *боса, босінька*, води внести до хати не було в чім (Осінь).

Діалектні епітети стосовно зовнішнього вигляду персонажа – це *файний* ‘красивий, вродливий’, *красний* ‘гарний’, *зальопаний* ‘задрипаний’, *хлопенний* ‘статний’: Сіла в доньки на лаву, та тихо сказала до себе: але ж бо *файна* (Мати), Всі будуть дивити си та й казати: аді який Андрійко *красний* (Мамин синок), Ідіт, ідіт, бо ви не хлоп, але *зальопана* баба (Злодій), Ото-сте були *хлопенна* дівка, годна-сте були! (Камінний хрест).

Епітети, які означають колір волосся, шкіри персонажа. Зазвичай це синекдохійні назви особи за кольором її волосся чи шкіри, зокрема *білявенький, сивий, блідий, білий, найжовтіший, чорний*: А *білявенька* Доця заглядала до кожного, чи добре пише (Підпис), *Сивий* комісар виїздив у село форшпаном <...> (Воєнні шкоди), Вона [Семениха Басарабиха] стояла перед столом висока, *сива* і проста (Басараби), Міні легко стало на души тепер та я хочу цього газду в руку поцувувати; він *сивий* чоловік міг би бути моїм татом (Злодій), Злодій сидів за столом *блідий*, апатичний до всього (Злодій), Я пішов від мами у біленький сорочці, сам *білий* (Моє слово), На однім городі зеленіється латка озимого жита, а коло нього на кожусі лежить *білий* як молоко чоловік (Озими́на), Якби хто з села повибирав щонайгірші хатки, а до них загнав щонайбідертіших мужиків і *найжовтіших* жінок <...> то мав би правдивий образ тих хаток із їх мешканцями

(Палій), Село курило си, почорніло, *чорні* люди голосили, а він сидів коло води добу, *чорний*, мокрий, склонив си та й заснув в болоті (Гріх), Но, но, тепер Басараби попускають голови в долину. Такі будуть ходити *чорні* та невеселі (Басараби).

До прикметниково-означального поля зовнішніх ознак персонажа входять також *епітети*, які *увиразнюють зріст особи*. Такими є *малий, маленький, найменший, менший, невеликий, великий, дрібний*: Мала Доця ходила лавою поза плечі газдів, що писали коло довгого стола (Підпис), Під корчем *мала* дитина (Лан), Цей *малий* внук, він би ще пошьюнував моїх приятелів, але де йому ще до сили (Дід Гриць), У мене *малі* діти та в'єнут, сарачьита, на морозі (Святий вечір), Чоловік злий, діти *малі*, біда в хаті (Вечірня година), Ото сидить він між *маленькими* жидиками, дозирає їх, пістує <...> (Палій), Тома, чоловічок *маленький*, сухий, з довгим, чорним чупром <...> Задихався і ледве міг нести *маленьку* Доцьку (Новина), Банно ми за найменшов крішков у селі, за *найменшов* дитинов <...> (Камінний хрест), Сину, кажу, та є ще в мене *менший* від тебе, Іван <...> (Сини), В руках мав зелену галузку, а коло нього на траві сидів його *невеликий* внук (Дід Гриць), Та покажи мені, доню, ці дарунки, що подарував тобі той *великий* москаль (Мати), В хаті на лаві лежала його Катерина – *велика* і груба, аж страшна (Палій), Мучився Гриць цілі два роки сам із *дрібними* дітьми (Новина).

Особливістю частини з них є те, що їхня семантика одночасно вказує й на вікові ознаки особи.

Окреме прикметниково-означальне поле формують *епітети*, які виражають вікові особливості персонажа. Абсолютну більшість із них репрезентують епітети *старий* та *молодий* або похідні від них утворення, які доволі частотні у новелах. Художнє означення *старий* часто стосується персонажа, позначеного антропонімом: *Старий* Куфлюк вийшов аж за ворота <...> (Воєнні шкоди), *Старий* Максим волочив яру пшеницю <...> (Сини), *Старий* Лазар досвітком сапав грядки (Роса), *Стара* Варвара сказала славайсу і шептала <...> (Воєнні шкоди), *Стара* Вережиха підперлася високим костуром, йдучи до своєї доньки (Мати), Прийшли їй на гадку слова *старого* Тимка (Янгол), Найліпше було візнати у *старої* Іванихи (Катруся), Прийшла Іваниха, *старенька* і сухонька (Камінний хрест), Ти, Зубе, ти *старий*, відай забув, що в тебе є ще другі гості, не лиш ці троє (Суд), *Стара* Тимчиха грілася на приспі проти сонця (Янгол), За хвилину ввійшла Романиха. *Стара*, обдерта, з синім лицем (Засідання), То Семен, *старий* і босий, з черевиками через плечі, сказав <...> (Вона – земля) та ін. Не менш поширеними є епітетні словосполучення з апелятивними назвами особи: Питаю свого *старого* сусіда <...> (У нас все свято), А одного ранку розійшлася чутка, що *старий* атаман висить на бантині (Басараби), Як не глухнути в такім млині, стидайте си, *старі* пайташі (Morituri), Як *старий* жовняр деревляними ногами блукає, так я блукаю (Моє слово), Той спів, що його не раз чути на весіллях, як *старі* хлопи доберуть охоти і заведуть стародавніх співанок (Камінний хрест), *Старі* мужики тягнуть синів і молодиць за

плечі, аби йти за орудками <...> (Такий панок), *Найстарший* гість, пан староста, також не може до нього приступити (Такий панок), Ой ти, голаку, ти все ще смієш си з *старої* баби (Янгол), З купи жінок, яких багато зійшлося, одна, вже *стара*, приступила до стола (Марія), Ти *стара* льирво, та ци ти здуріла? (Лесева фамілія), *Стара* мама обсипалася слізами, а Василь мовчав (Лист), Оце то *старе* доробало гадає, що го цулувати буду (Давнина), *Старенька* жінка скоро залізла в гурт жінок, що гляділи самою тугою і дихали розпукою (Марія), А була в селі вдова, вже *старша* <...> (Червоний вексель) та ін. Трапляються й епітети, які стосуються персонажа, вираженого апелятивом, що конкретизований антропонімом: Я поїхав відвідати мого *старого* приятеля Гриця (Дід Гриць).

Епітет *молодий* не такий частотний, як *старий*. Поодинокими прикладами засвідчено його вживання для увиразнення персонажа, позначеного антропонімом: Зате *молода* Катерина станула край самого стола (Марія), Я гроші лишу Якови, бо він *молодий* тай слухний чоловік та не сховає дідів грейцір (Камінний хрест). Більшість епітетних словосполучень із ад'єктивом *молодий* ґрунтується на поєднанні його з апелятивною назвою особи: Мама, ще дуже *молода*, чекала на братів (Давня мелодія), Але одна *молода* професорка таки мене пізнала (Дід Гриць), *Молодий* чоловік поцілував її, а вона сміхом зганяла з нічлігу птахи (Марія), Вона [жінка] в мене друга, *молода* і годна, як схоче (Вона – земля), В селі вони всі подибаються: і бідні вдови, і їх унуки, і діди, і *молоді* жінки, що їх чоловіки покинули – всі з ко-

віньками і зі сніпками колосся (Вістуні), Як почали просити старого Палату та й врешті упросили аби уповів їм, *молодим* товаришам яку цікаву історію з селянського життя (У нас все свято), Отак сидиш допізна з *молодими* парубками, байка іде така безконечна і страшна <...> (У нас все свято), Дорога темна як сліпому *молоденькому* каліці (Дорога) та ін.

Поодинокі епітети, що увиразнюють вікові ознаки персонажа, виражені іншими прикметниками: Федір тримав коло себе двоє дівчат: *одинайнятилітню* Настю і *восьмилітню* Марійку <...> (Палій), На печі лежала Митрова мама. Дрібка жінки – завбільшки *десятилітньої* дитини (Осінь), Коло нього на лаві, під вікном сидів його *довголітній* робітник старий Федір (Палій).

Ще одне прикметникового-означальне поле епітетів становлять *ті, які характеризують соціальний статус персонажа*. Ад'єктиви *бідний, багатий, багацький, простий, волний, заробний, рівний* утворюють епітетний ряд цього поля. Із аналізованих художніх означень найбільш поширеним є прикметник *бідний*: Я, проши пана, *бідний* чоловік, я не можу покласти капелюха на голову, бо я *бідний*, такий *бідний* чоловік (Лан), Господи, ти звеселив світ цими звіздами, а нас, *бідних* мужиків, звеселив ти Франком (Дід Гриць), В селі вони всі подибаються: і *бідні* вдови, і їх унуки, і діди, і молоді жінки <...> (Вістуні), Каже так Зуб та припадає, а *бідні* сараки, що постулювали си в пороги, та й слухають (Суд), Осінь богата, горобці ледво літають такі повні, а навіть *бідні* діти потовстіли (Мати), *Бідні* люди такі

настали, що лиш аби раз на день їв, але аби нічого не робив, та й тогди рай (Палій), Таже і там *бідний* нарід стоїт коло порога (Палій) та ін. Інші – не так часто вживані: Цар ваш такий великий та *богатий* та посилає вас без хліба воювати? (Марія), Всі Басараби зійшлися до Семенихи Басарабихи, бо вона була найстарша і *найбагатша* в їх роді (Басараби), *Багацькі* діти і слуги були брудні і марні (Палій), Я цалком *простий* мужик, але я чужого не люблю кивати (Лан), В місті зійшлося їх сила, паничі і *проті* хлопці (Марія), Дес з далеких країв пише, що прийде до нас двоїх уже *волних* (Гріх), Наймити си мушу, а роботу кожду знаю, бо я *заробний* чоловік (Май), Між тими панями-мамами почувала себе перший раз у житті *рівною* зі всіма панями <...> (Марія) та ін.

Кілька епітетів засвідчено *із прикметниково-означальної групи для характеристики персонажів за їх спорідненістю чи свояцтвом*, серед яких ад'єктиви *рідний, чоловічий, братний, чужий*: Сонце <...> пестило його як мама *рідна* (Май), Досить того, що всі жінки за ним плакали і голосили як за братом *рідним* (Давнина), *Рідні* діти такі, як чужі <...> (Дід Гриць), Як прийшли до села вже по війні, то повісили *чоловічого* брата, що дес був довго на Україні (Гріх), Ви знаєте, що мій чоловік від похорону замовк <...> ходив селами та розшукував *братних* товаришів з тої війни <...> (Гріх), Життя тепер, небого, серед нас скінчилося, ти *чужа* всім <...> (Мати).

Такими ж нечисленними є *епітети*, які *вказують на максимально високий ступінь вияву*

ознаки у художній характеристиці персонажа, зокрема *найліпший, найбільший, вічний* та діалектний *теменний*: А він пізнав, як котре поле називається, чиє воно, чи вимокає, чи висихає, котре в селі *найліпший* злодій, котре *найбільший* богач – і зробився сільський (Палій), А хоть ти злодюга *вічна* і помийник жидівський, але слова добрі маєш (Підпис), Богатир був *теменний*, гроші сушив на верені і піся ніколи не ходив (Басараби).

Трапляються й поодинокі клішовані епітети на зразок *дитинка божя, коханий брате*: Ой *дитинко Божя*, минув вік, як у батіг тріснув (Янгол), *Коханий мій брате* Василю і ви мамо (Лист).

Окрему групу епітетів становлять *прикметники*, які ми називаємо *ідентифікувальними*. Вони використовуються не стільки як художні означення, скільки задля ідентифікування об'єкта означування. Такими є *прикметники український, жидівський, буковинський, московський, польський, стецівський, карлівський, лугівський, сільський, домашній, сусідський, найближчий, гусарський, козацький, православний*: Кажі, що тобі треба, але сміливо, час вже, аби *українські* газдині знали свою гідність (Такий панок), А хоть ти злодюга *вічна* і помийник *жидівський*, але слова добрі маєш (Підпис), Слава Христу, люде добрі! Відки ви і як вас маю звати? Ми *буковинські*, війна вігнала нас із дому <...> (Вона – земля), Я чула, що мої тато вночі казали, аби ця дитина не находила си в хаті, бо вона не наша дитина, а гусаря *московського* <...> (Пістунка), Бо як приходит *польський* жандар, та гонит сина на форшпан, то я беру батіг і сідаю, абим лиш знав, куди гнати

(Дід Гриць), Почалося від того, що *стецівська* жінка приїхала люта з Коломиї від сина, що сидить в криміналі (Дурні баби), Якась *карлівська* жінка кричить <...> (Дурні баби), То не далека україна, та й прихожу до *лугівського* ксьондза (Майстер), *Сільський* богач Андрій Курочка сидів коло стола і обідав <...> (Палій), *Домашня* челядь входила до хати <...> (Палій), Господиня і *сусідські* дівки поралися та варили м'ясо <...> (У нас все свято), Ніхто за нього не знав, як він жиє, що діє, хіба *найближчі* сусіди (Новина), Малий Мирон <...> викинув свою дитину з подолка та почав докладно розглядати *гусарську* дитину (Пістунка), Ви ж знаєте, як ще нам далеко їхати – сказав *козацький* старшина (Марія), Цар *православний*, а ми *православні*, та й зрада (Вона – земля).

Отже, корпус епітетів, які використовуються в новелах Василя Стефаника для художньої характеристики особи-персонажа, найбільш численний і розмаїтий. Епітетна характеристика героїв стосується вираження їх внутрішніх якостей, зовнішніх ознак, рис характеру, інтелекту, вікових особливостей, соціального статусу, відношень спорідненості та свояцтва, ідентифікації особи за різними ознаками тощо. Більшість із Стефаникових епітетів-характеристик персонажів є загальнономовними, які фіксують відносну стійкість зв'язку з означуваними словами. Це засвідчує й низка діалектних епітетів, уживання епітетів у клішованих словосполученнях. Новеліст не ставив за мету добирати якісь незвичні, неординарні епітети, а прагнув точно й об'єктивно охарактеризувати персонажів епітет-

ними засобами, досягаючи поетичності в звичайному й буденному.

Семантико-тематичний розряд епітетів стосовно соматичних назв. Цей розряд епітетів не такий розмаїтий, як попередній, однак досить багатий художніми означеннями і неоднорідний. У ньому виділяються прикметниково-означальні поля для емоційно-експресивної характеристики очей, волосся, рук, ніг, обличчя, губ, рота і т. ін.

Епітети, які характеризують очі. Епітети, що формують це означальне поле, неоднорідні, оскільки одні із них виділяють і підкреслюють колір очей, інші через них відображають внутрішній психоемоційний стан людини, ще інші характеризують розмір очей, інші їхні якості.

За кольористичною ознакою епітетами до соматизму *очі* є прикметники *синій, сивий, темно-карий, чорний, блискучий, золотий*: Сині нігті були як її *сині* очі і здавалося, що по лиці вандрує багато *синіх* очей, дивних, блискучих (Катруся), Очі були *сині*, а губи червоні (Мамин синок), Як коли би хотів рядном простелитися, як коли би добрими *сивими* очима хотів на віки закопати в серцях гостей свою просьбу (Камінний хрест), Очі *темно-карі* блукали під чолом <...> (Басараби), Лише четверо *чорних* очей, що були живі і що мали вагу (Новина), <...> *чорні* очі відсували чоло вгору (Марія), І нічим Лесь не міг спертися тому світові, лише одними очима. І тому він ними, *блискучими*, змученими, так ловився маленького каганця (Скін), Мама подивилася великими, *блискучими* очима на сина (Кленові листки), Сонце показало пів *золотого* ока (Суд).

Внутрішній, психоемоційний стан персонажа підкреслюють епітети до соматизму *очі*, зокрема *веселі, страшні, безпритомні, перестрашені, мертві, блудні, кам'яні, померклі, немилосердні, здурілі, завзяті, горді, цікаві*, індивідуально-авторський *безсвітні*: *Очі його веселі <...>* (Дорога), *Роззявив очі страшні і безпритомні* (Скін), Павло не боронився, лише глядів *перестрашеними* очима на радних <...>, *Розвів очі вже мертві й безсвітні* (Скін), Голову перехилила коло ніжки від стола і широкими, *мертвими* очима дивилася з укуса на хату (Сама саміська), *Лежала на землі та дивилася блудними* очима на хрест, що був у сволоці вирізаний (Сама саміська), *Блимає той камінь мертвими блисками відбитими від сходу і заходу сонця і кам'яними* очима своїми глядить на живу воду <...> (Камінний хрест), *Старий дуже [мужик], з померклими* очима (Озимина), <...> і дивилася [ніч] на нього сивавим, *немилосердним* оком (Палій), *Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілими* очима <...> (Гріх), *Завзяті, чорні очі* віщували йому згубу (Злодій), *І ходив я по тім світі і гнувся <...> і чув на собі сотні гордих* очей (Вечірня година), *Як баба сиділа і заходилася від кашлю, то вони [діти] всі дивилися на бабу цікавими* очима <...> (Осінь).

Окремі епітети до соматизму *очі* виокремлюють інші ознаки – розмір, зволоженість або сухість, якість. Це прикметники *великі, мокрі, сухі, добрі*: *Мати гляділа як кат, сівши на купу віна, а донька розхилила великі очі <...>* (Мати), *Мама подивилася великими, блискучими* очима на сина (Кленові листки), *Старий Лазар* росяним листком обтер

свої *мокри* очі <...> (Роса), Заридав *сухими* очима і впав (Дорога), Я вже і очий *добрих* не маю <...> (Дід Гриць). Окремі епітети комплексно, зусебіч характеризують соматизм *очі*, пор.: Очі мала *великі, сиві і розумні* (Басараби).

Образні означення до соматизму *волосся* (*волос, коса*, діалектне *чупер*) теж неоднорідні. Більшість із них фіксують його колір. Такими є ад'єктиви *сивий, білий, чорний*: Потряс [Іван] *сивим* волоссям, як гривую кованою із сталевих ниток <...> (Камінний хрест), Досвітні пасма витягали сонце на землю, а Лазар потрясав *сивим* волоссям і <...> усміхався <...> (Роса), Осінній вітер грався *сивим* волоссям дідовим (Діти), Лице зморщене, сині губи, сухі руки, *сивий* волос – отака баба (Лист), Мовчи, не хлипай, бо ти *сиві* кіски обмичу <...> (Камінний хрест), Білі мотилі граються над ним [мужиком], кортить їх сісти на *біле* дідове волосся (Озимина), Здавалося, що той цвіт зростається з маминим *білим* волоссям і що роса з цвіту спадала на мамине лице (Вечірня година), *Чорне* волосся посивіло від інею <...> (Сон), Прив'язана [мама] *чорним* волоссям до чорної землі як камінь (Лан), В *чорний* чупер ховаються звізди, як у чорну хмару (Мое слово), Хмара куряви з-під борін засипала його *сивий* чупер на голові і на грудях (Сини).

Інший епітетний ряд соматизму *волосся* ґрунтується на увиразненні його якості, властивості. Це прикметники *пустий, буйний, патлатий, нечесаний, гарний* та діалектизм *мнекий*: Тобі все недогода, а на Юрка нарікаєш, що має *мнекий* волос. Бо також *пустий* волос, такий як у дівки меж пахами

(Morituri), Він їх [квіти] рвав і затикав у свій *буйний* волос (Дорога), Траба, аби тьи дьдя у вечір підстриг, бо, аді, яке *патлате* волосє (Мамин синок), Квіти цілували його по чорнім *нечесанім* волоссю (Май), *Гарне* волосся плавало у крові (Стратився).

Епітети до соматизму *рука* (*руки*) характеризують позначувану ним частину тіла за її зовнішнім виглядом – *грубий, сухий, товстий*: *Грубими* руками оті писарі обходили з кожного боку, відки би найліпше їм почати (Підпис), Лице зморщене, сині губи, *сухі* руки, сивий волос – отака баба (Лист), Глянула на образи. Там був голий янгол, що тримав у *товстих* руках дві червоні рожі (Янгол), Катруся лежала нерухомо. Водила *сухонькою* рукою по твари (Катруся). До них примикають кольористичні епітети *синій, чорний*: Хрестилася *синіми* руками (Святий вечір), А він спав спокійно, а чорні ноги і *чорні* руки виглядали як прироблені до його целястого тіла (Май). До цієї групи належить і епітет *великий*: Чорними долонями стручували [люди] піт з чола і *великими* руками ловилися землі (Дорога).

Інше прикметниково-означальне поле утворюють епітети до соматизму *рука*, які засвідчують і виділяють внутрішні якості позначуваної ним частини тіла людини – *закостенілий, веселий, тяжкий, залізний*, а також діалектне *моцний*: <...> а руки *закостенілі* будут з непам'єти сіяти на сміх панам, що спацірують яру пшеницю по камінню (Вона – земля), Руки такі чиняться *веселі*, аж скачуть та й без вас, без вашої причини, самі таки (Басараби), І від *тежкої* руки Господа милосердного я пробував свою кров, діти мої, забрати в мир хрещений

(Вона – земля), Взяв мене на свої руки і я цілував кожного з них у *залізну* руку (Давня мелодія).

Прикметникові означення *лівий, правий, жіничний* до соматизму *рука* є логічними епітетами: Нашильника не потребував, бо *лівою* рукою спирав, може, ліпше, як нашильником (Камінний хрест), Стояв перед гостями, тримав порцію горівки у *правій* руці і <...> слова не годен був заговорити (Камінний хрест), І натягав шкіру на *жіничній* руці і показував людям (Камінний хрест).

Епітети до соматизму *ноги* стосуються їх фізичного стану: Як рана ноги, бо *покалічені, посічені, порані* (Лан), Як старий жовняр *деревляними* ногами блукає, так я блукаю (Мое слово), Не землю всю, але душу би-м продав, аби-м *кровавими* ногами зайшов до вашого гробу (Сини). Кольороназви *чорний, синій, блискучий* використані як художні означення, які акцентують увагу на зовнішніх ознаках денотата соматизму *ноги*: А він спав спокійно, а *чорні* ноги і чорні руки виглядали як прироблені до його цеглястого тіла (Май), Показала ноги *сині* і *блискучі*, ек скляні бервена (Святий вечір). Ще один епітет фіксує вікові характеристики ноги: Далеко би йти, кров буде течи з *хлоп'ячих* ніг, сліди червоні... (Марія).

Художні означення до соматизму *голова* стосуються її інтелектуальних особливостей (*вчена, хлопська*), кольору волосся (*сива*), розміру (*маленька*), пошкодження (*розбита*): Мой, жиде, ти *вчена* голова та тому з нас шкіру лупиш... (У корчмі), *Хлопська* голова не до письма, а зад не до крісла (Палій), Плач і колія відкидали *сивою* го-

ловою, як гарбузом (Стратився), То він потряс *сивою* головою попід чорні, кінські гриви та кричав даліше <...> (Сини), А моя голова, от яка *маленька*, ще й обстрижена <...> (Давнина), Він показував на Федька Продана, що лежав із *розбитою* головою на снігу (Суд).

Епітетна характеристика *лиця, обличчя* персонажа може виражати його внутрішній стан або поєднувати внутрішній стан із його зовнішніми та іншими ознаками, пор.: А Бог вас карає, бо ви маєте дітьми тішитися і зеленим колосом по *веселім* лиці гладитися (Басараби), Лице *смагляве, застрашене*, якби діточе (Басараби), *Мізерне* її лице вдивлювалося в подерті сорочки і було *безрадне* (Осінь). Трапляються в новелах В. Стефаніка епітети до діалектного соматизму *твар*, що передають внутрішній стан персонажа: Тоді тварі їх робилися *помучені і пригноблені* (Осінь).

Епітети *зморщений, спечений, спалений вітром, покровавлений, синій* до соматизму *лице, обличчя* характеризують позначувану ними частину тіла людини за їх примітними зовнішніми ознаками: Краски веселки грали по *зморщенім* лиці (Сама саміська), Лице *зморщене*, сині губи, сухі руки, сивий волос – отака баба (Лист), І вони виходили з хати зі *спеченими* обличчями, які сонце довгі роки пражило <...> (Morituri), <...> а лице, *спалене вітром*, поцегліло (Сон), Сорочки на них подерті, *лиця покровавлені* (Злодій), За хвилину ввійшла Романиха. Стара, обдерта, з *синім* лицем (Засідання).

Кольороназви переважають як художні означення до соматизму *губи*: *Білими* губами упівго-

лос буду вам казати за себе (Мое слово), Відкинула від рота жмут сивого волосся, роззявила *білі* губи, аби надихатися (Гріх), Очі були сині, а губи – *червоні* (Мамин синок), Лице зморщене, *сині* губи, сухі руки, сивий волос – отака баба (Лист). У цій групі епітетів трапляються й такі, які вказують на фізичний стан *губів*: *Спалені* губи з трудом розривала та білим язиком їх зволожувала (Сама саміська), А мама обтерла долонею *сухі* губи і заспівала (Кленові листки).

До соматизму *язик* засвідчено епітети-кольоро-назви: Вивалив *чорний* язик, запхав пальці в рот, аби голос з горла вивести (Скін), *Спалені* губи з трудом розривала та *білим* язиком їх зволожувала (Сама саміська).

Соматизм *кості, кістки* (переносна діалектна назва *корса*) мають художні означення, які відображають зовнішні ознаки денотата, зокрема його колір (*білі*), розмір (*дрібонькі*), вік (*старі*), фізичний стан (*дрихлаві, розтресені*): Діти мої, сини мої, де ваші кістки *білі*? (Марія), Походи трохи по нім мінуту, дві, та й готовий, ребра потерті на форо́ст, бо то *біленька* кістка, як папір (Злодій), Бог знає, як ті *дрібонькі* кісточки держалися вкупі? (Новина), *Старі* кости, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого (Сини), <...> а трава не могла виссати того болю, що запікся в *старих* костях (Палій), Та якого дідька болиш, ти *стара* корсо, хрупаєш у кождім замку, кривуле? (Сини), Я зробок – ціле тіло мозіль, кости *дрихлаві*, що заки їх рано зведеш до купи, то десіть раз йойкнеш! (Камінний хрест).

Епітети до соматизму *тіло* (*туловище*) стосуються різних оцінок його денотата, зокрема, з погляду кольору (*цеглястий*), наявності на ньому одягу (*голий*), фізичного стану (*міцний, зболений, живий, гиркий*), віку (*молодий*), моральності/аморальності (*брудний*): А він спав спокійно, а чорні ноги і чорні руки виглядали як прироблені до його *цеглястого* тіла (Май), А жандар обшукав його до *голоого* тіла, перевернув хату догори ногами та й сів (Дурні баби), Її біло-мережані рукави радуються, що покривають її *міцне* тіло (Давня мелодія), Беріт її полегоньки, бо в неї тіло дуже *зболене* (Палій), Гірко воно, як *живе* ще тіло обростає коров та стає стовпом (Дід Гриць), То вже вам буду сповідати си, бо видите, яка-м суха, то в найбільше деревище не влізу си і таке *гирке* тіло земля не годна пролігнути (Гріх), Тай вона своїм *молодим* тілом хилиться до кужіля (Нитка), А спав я у наймленій хаті посеред *брудних* туловищ, сплетених розпустою (Мое слово).

Поодинокі епітети в новелах В. Стефаніка за-свідчено до соматизмів *чоло, зуб, рот, долоні, ясна, борода, горло, груди, коліна, палець, плечі, черево, очі, вуса, н'яти, жила, хвіст*: Встає Франко з таким *ясним* чолом <...> (Дід Гриць), Очі його веселі, а чоло *ясне* <...> (Дорога), Тома, чоловічок маленький, сухий, з довгим чорним чупром, що спадав лагідними, гладкими пасмами на *широке* чоло (Басараби), Василь розняв рот і показав цілий ряд *білих* зубів (Morituri), <...> і Василеві на *хорій* зуб оставили зо два килішки (Morituri), Го-го цілий рот *кервавий* і руки? (Діточа приго-

да), *Чорними* долонями струшували піт з чола <...> (Дорога), <...> та намацував язиком *порожні* ясна (Червоний вексель), Та в тебе, Миколо, така *тверда* борода, що я борше би дику свиню віголив та пустив до церкви, ніж тебе (Morituri), Слова співу йдуть через *старе* горло з перешкодами <...> (Камінний хрест), Гураган давньої мелодії з *дужих* грудей (Давня мелодія), <...> їх сон святий, бо їх Бог взяв на свої коліна, на колінах *божих* вони ростуть (Роса), Баба боронилася. *Великим* пальцем тикала до середнього і хотіла так донести до чола, аби перехреститися (Сама саміська), А ми, Даниле, оба покушіймо цеї гиркої та може *старі* наші плечі від землі відвернут си вгору (Вона – земля), Заки дійдуть додому, то пазухи їм моцно повіддуваються, а черева їх стануть *чорніські* від пороху (Вістуни), *Сині* нігті були, як її сині очі <...> (Катруся), З його *білих* вусів курилася іронія (У нас все свято), Бігли вдолину і лишали за собою сліди коліс, копит і *широких* п'ят Іванових (Камінний хрест), <...> а ліва рука Івана обвивалася сітою *синіх* жил, як ланцюгом із синьої сталі (Камінний хрест), З-під печі виліз чорт із *довгим* хвостом тай сів коло баби (Сама саміська).

Розмаїту групу епітетів у новелах В. Стефаніка становлять ті, які є *художніми означеннями до назв одягу, взуття, прикрас чи їх частин*. Епітетна характеристика назв одягу ґрунтується на його різних ознаках. Чи не половина художніх означень цієї семантико-тематичної групи стосується кольору предметів одягу, їх частин: *білий, синій, червоний, зелений, сивий, рудий, вогневий*.

Із кольороназв найбільш поширеним епітетом до назв одягу виявився прикметник *білий* і похідні від нього: *Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте чистої води, аби-м умив си та й бувайте здорові (Сини), Я з сестрою у білих сорочках сиділи на печі (Давня мелодія), Аби їм голову у суботу змити, а в неділю білу сорочку аби дати (Лист), Я пішов від мами у біленький сорочці, сам білий (Мое слово), У біленьку мережену сорочку, у пояс вишиваний та в капелюх із павами його убирав (Стратився), Аді, приніс-сми вам хліб та й горівки крішку, та й білу дранку, та обійдіт собі свьита по-божому (Святий вечір), А як був молодий, то мусів підкочувати білі штани, йдучи від дівки, щоби мама не сварила <...> (Роса), Спереду обдертий хлопчик із біленьким коміром під шиєю (Похорон), Та як це стара вчула, то я зараз видів, шо смерть обвила си коло неї білим рантухом (Сини), Знов пускає рантух, який же біленький, як сніг (Діточа пригода) та ін.*

Неодноразово використані й епітети *червоний, синій, сивий*: *Як заплачу я діставав від кожного грейцар, а як моя долоня не могла змістити кілька грейцарів, то мама забирала їх у червону хустку (Давня мелодія), Та кожна з них у червоній платині (Дурні баби), Йшла така велика лава в червоних стяжках, що всі вступалися з дороги (У нас все свято), Виймала червоні чоботи (Янгол), Мой, старий, каже, але аби ти видів, який козак наш Тома, у сивій кучмі, у синих гачах <...> (Роса), Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на сине сукно <...> (Роса), Він ішов зі старою, згорблений, в цайговім сивім одінню <...> (Камінний хрест),*

У такому місті живе маленький панок <...> Сам сивий уже, в *сивім* капелюсі і *сивій* одежі (Такий панок) та ін.

Інші прикметники кольористичної семантики як епітети не набули такого поширення, як уже проаналізовані: Відси летіли на бабу їздці. У *зелених* кабатах, із люльками в зубах, на червоних конях (Сама саміська), Чорне волосся посивіло від інею, *руда* сардачина побіліла <...> (Сон), Отак сидиш допізна з молодими парубками, байка іде така безконечна і страшна, що святі на образах ховаються у свої *яскраві* шати (У нас все свято), Але ти мені скажи, відки ти гроші маєш на кучми та на сине сукно та на *вогневі* сорочки <...> (Роса).

Низка епітетів до назв одягу увиразнюють оздоблення названих ними реалій, зокрема *писаний, вишиваний, гаптований, мережаний*: Аби його ніхто не бачив, що плаче, то ховав голову у *писану* тайстру (Стратився), Плачучи убирав сина на смерть. У біленьку *мережану* сорочку, у пояс *вишиваний* та в капелюх із павами (Стратився), А вони поставили два хліби, один верх другого, сперли коло них малюнок, виймили *вишивані* та *гаптовані* хустки, та дококола прикрашали (Марія), Її біло-мережані рукави радуються, що покривають її міцне тіло (Давня мелодія).

Увагу до загального зовнішнього вигляду предметів одягу привертають епітети до слів, якими вони номіновані, такі, як *гарний*, діалектне *файний, порьидний, найкращий, добрий, чистий, брудний, тоненький*: Давала чоловікові щораз менше їсти, не дуже допирала сорочку, відпорювала

гарні прошивки та пришивала старі до сорочки <...> (Червоний вексель), Мама таку *файну* сорочку і поясок даст (Мамин синок), Аби-с мала *порьидний* чобіт на нозі, бо то Бог знає, ци я вперед умру, ци ти (Янгол), <...> то як напали пани на того газду, то вівезли відти шос сім фір *найкращої* одежини (У нас все свято), <...> бо, видите, приходе з дзвінками пани та всю одежину хапают, котра *добра*, а коло церкви стоїт наш вартівник (У нас все свято), Вона [нитка] вже тоді рвалася, як мені мама мили ноги і *чисті* онучки видирали з старої сорочки (Вечірня година), А сопілка висотує з грудий такий сум, що молоді парубки хияють дуже широкі плечі додолу і *брудними* рукавами обтирають сльози <...> (У нас все свято), Вережиха своїм костуром сягала з грядок шовкові хустки та спідниці та *тоненькі* черевички <...> (Мати).

Епітети *подертій, здривілий* фіксують зношеність одягу, взуття: Мізерне її лице пильно вдивлювалося в *подерті* сорочки і було безрадне (Осінь), Сорочки на них *подерті* <...> (Злодій), Дес я беру воду з керниці, а він дес на самім споді у такі *подерті* кожушині, шо Господи (Стратився), Але Митрові вже остогидло борикатися із *здривілими* чобітьми (Осінь). Близькі до них епітети *новий, старий, тогідний*, які доповнюють стан предмета одягу вказівкою на його часовий модус існування: Дяк книжки накупив, ще й *нову* бунду собі справив за одним заходом (Давнина), Коло нього сиділа його жінка, тримала *новий* капелюх у руках і питала <...> (Суд), Таке *старе* шкурате, що постола *тогідного* не полатаєш (Озимина).

Окремі епітети до назв одягу увиразнюють матеріал, з якого виготовлено їх денотат (*шовковий*) або спосіб його набуття (*крадений, рабований*): Вережиха своїм костуром сягала з грядок *шовкові хустки та спідниці* <...> (Мати), То як моя Катерина жила, то по сто вас приходило на день, аби казати, що вона цілому селови принесла ганьбу <...> що курвилася в жидівських перинах і дзуркотіла *краденими* перлами (Мати), Лиш дивіт си, козаки, чи мило то буде цьому образови, як ви єго вберете у *рабоване* жидівське плаття (Марія).

Деякі епітети до назв одягу є логічними означеннями, пор.: Митро латав *жіночі чоботи* (Осінь), Я скинув *мамину* сорочку (Моє слово), Молодий був, вуси добре підкручував вгору, убрання мав *панське сине* <...> (Червоний вексель), Парасочка зав'язала їх [гроші] у вузлик, а гроші на трактament всипала йому в кишеню, бо вбрався в *коліїницьке* одіння (Червоний вексель), Щоправда, то нашила на чоловіка два *хлопські* одіння, на свята і на будень <...> (Червоний вексель), Та тут же, в тій хвилі зірвався один з них, сивий уже, скинув із себе одіж *козацьку*; був без сорочки (Марія), Великі [чоботи] були його *парубоцькі, шлюбні*, ще з молодих літ газдування (Давнина) і т. ін.

Епітетні характеристики *слів на позначення рослин, їх елементів* теж виділяють різні ознаки позначуваних реалій. У цій групі найбільш поширеними є кольористичні епітети, а в межах них художні означення *білий, зелений*; трапляються також епітети *червоний, синій, золотий, срібний, брудно-зелений, ясно-жовтий, жовто-брудний*: Листочок *білої* берези на сміттю (Моє слово), Біла хмарка, казав,

із золотими берегами сунеться по небі та лишає поза собою *білі лілії* <...> (Вечірня година), Вітер здував із вишень *білий* цвіт (Вечірня година), Воно [сонце] пестило *зелені* трави, *сині* ліси і білі потоки (Палій), Сідає серед *зеленої* озимини, підпирається палицею і мовчить (Озимина), А Бог вас карає, бо ви маєте на єго сонце дивитися <...> і *зеленим* колосом по веселім лиці гладитися (Басараби), Глянула на образи. Там був голий янгол, що тримав у товстих руках дві *червоні* рожі (Янгол), А може, там і її сини, може, вже закуталися в білий рантух снігу і кров біжить із них і малює *червоні* квіти (Марія), Мама дала Катруси квітки *сині, білі, зелені, червоні* (Катруся), Пшениці і жита, як *золоті і срібні* гаї, та й легким вітром до себе клонилися (Палій), То ті марні цвіти, що ніколи сонця задосить не мають і все з одного боку *брудно-зелені*, а з другого *ясно-жовті* (Похорон) В головах трунви прибитий віночок із *жовто-брудних* цвітів (Похорон).

Фізичний стан позначуваних рослин увиразнюють епітети *підгнилий, спорохнявілий, сухий, зів'ялий, немолочений, розкопаний, марний*: Всякої бесіди було багато, але вона розліталася в найріжніші сторони, як *надгнилі* дерева в старім лісі (Камінний хрест), Йшов, як тінь *спорохнявілого* дуба <...> (Дорога), Здоймив кулак, але він безсильно зсунувся на *сухе* бадилля (Сон), Під пахами несуть *напівзів'ялі* вазоники (Похорон), <...> всі пшениці, шо-м вікосив, ще *немолочені* (Дід Гриць), А посеред *розкопаних* корчів спить мама (Лан), То ті *марні* цвіти, що ніколи сонця задосить не мають <...> (Похорон).

Окремі з цієї групи епітетів до назв рослин ви-яскравлюють вік позначуваної нею реалії (*старий, молодий, осінній*), розмір (*маленький*): Старі кости, як *стара* верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого (Сини), Ліс шумить, навіває в душу всілякі забаганки, то платви треба, <...> то *молодої* смерічки на деревце весільне <...> (У нас все свято), І скавав з могили на могилу, як *осіннє* перекотиполе (Дорога), Здрігнувся, поцілував могилу в *маленьку* яблінку <...> (Дорога), Я пам'ятаю, як повісився Николай Басараб, потім за ним стратився Іван Басараб, а ще не минуло було рік, а вже одного досвітка на *маленькій* вишенці зачепився Василь (Басараби).

Логічними постійними означеннями в цій групі епітетів є прикметники *вишневий, придорожний, ярий, весільний, купований, панський, осиковий*: А мені снит си, шо я дес у *вишневім* саду лежу та на сопівку граю (Майстер), Лиш *вишневий* цвіт із гробів летів за мною <...> (Вечірня година), *Придорожне* зілля і бадилля гойдалися, вихолітувалися на всі боки за возом <...> (Камінний хрест), Старий Максим волочив *яру* пшеницю кіньми добрими, молодими (Сини), Ліс шумить, навіває в душу всілякі забаганки, то платви треба, <...> то *молодої* смерічки на деревце *весільне* <...> (У нас все свято), А тютюн маєте *купований*? (Май), Цей кутик під *панським* лісом (У нас все свято), Катерина затряслася як *осиковий* листок перед бурею (Мати).

Епітети до назв тварин, птахів, комах теж увиразнюють колір позначуваних ними (масть, оперення тощо) денотатів, їх внутрішні якості, вік, за-

гальний вигляд та належність. Серед кольористичних епітетів засвідчено прикметники *чорний, вороний, білий, білоголовий, червоний, зелений, мідяний*: Мав такого *чорного* коня, що браму перескакував <...> (Басараби), Як глуха осінь настала, як з ліса все листя опало, як *чорні* ворони поле вкрили, тоді до старого Леся прийшла смерть (Скін), <...> а урядник посеред них подобає на *чорну* мушку, що в густий мід залізла (Май), *Чорний* сверщок дотулився до ніжки та й утік (Лан), Потім зважився подивити і побачив над собою *чорного* пса, що спокійно стояв коло нього (Кленові листки), *Чорний* ворон знявся, облітає, облітає та й кранче (Лан), Бадю Семене, на *вороні* коні та на вози ковані я склав свої діти, аби їх на наругу не подати (Вона – земля), Та йдіт вже додому, та коли вас жінки зберут до церкви і коли я вімету оте волосі, кінці гриви з *білих* коней (Morituri), *Білі* мотилі граються над ним, кортить їм сісти на біле дідове волосся (Озимина) І я ходив тихонько, як *біленький* кіт (Моє слово), Але була одна *білоголова* вівцям та така влазлива <...> (Вечірня година), Відси летіли на бабу їздці. У зелених кабатах, із люльками в зубах, на *червоних* конях (Сама саміська), *Зелений* коваль держиться подалеки (Лан), *Мідяна* жужелиця борзенько оббігає дитину (Лан).

Внутрішні якості тварин, птахів відображають епітети *голодний, дурний, добрий, вірний, лютий, пришиблений*, діалектне *перепуджений* ‘переляканий’: Образи на стінах почорніли, а світі дивлют си на пусту хату, як *голодні* пси (Сини), Лети собі гет до неба, скажи своєму Богови, шо най не посилає

мені *дурну* птаху [жайворонка] з співом, бо як він потужний, най мені пошле своїх синів (Сини), Це хліб? Ним лиш коня жидівського чесати, бо на *добрім* кони шкіру зідре (Сини), Іде коляда про лицаря, як йому дорікає його *вірний* кінь (Давня мелодія), Старий пес все *лютий* <...> (Сини), Як там була така *лута* звір змальована, що в казці би не склав (Янгол), Взяла мішок на плечі тай поволіклася додому з дітьми, як *пришиблена* курка (Лесева фамілія), А як мужик рипне хатними дверми, то вони [Голуби] покидають зерно і *перепуджені* злітають під небо (Осінь).

Вік тварин характеризують епітети *старий, молодий*: Я в ясла, а ти мене за шию, та в шию, та бучком: а марш *старий* псе! (Палій), Брав за них [волів] чотири сотці, за двіста ринських купував другі, *молоді* воли <...> (Давнина), *Старий* пес, все лютий, але *молоді* коні ще міцно тримає <...> (Сини).

Загальний вигляд тварин, птахів відбивають художні означення *гарний, повний маленький, кострюбатий* в тому числі діалектні *порьидний, красний*: Хатчина маленька, непоказна, виглядала між другими хатами, якби хто пустив між громаду *гарних* птахів *маленьку, кострюбату* курочку (Палій), Осінь багата, горобці ледво літають такі *повні*, а навіть бідні діти потовстіли (Мати), Та тут *порьидні* риби нема що на один зуб узьити (Камінний хрест), Так не мож робити, бо хоть ти дуже *красний* кінь, але за це поганий (Сини).

Епітетна характеристика в мікротекстах може здійснюватися одночасно за різними параметрами означуваних тварин, птахів, пор.: А то в мене ниви,

як вівці *добре годовані, чорні* та *кучеряві* (Вона – земля), Старий Максим волочив яру пшеницю кіньми *добрими, молодими* (Сини), Хати на білім снігу стояли як громади *чорних великих* птахів (Суд).

Із логічних епітетів цієї групи зазначимо *панцький, жидівський, сусідський* та діалектний прикметник *пільний*: Тепер пийте горівку, забирайте свої *панцькі* воши по кишенях тай марш із коршми <...> (Палій), Ото вушивці, ото жебраки, ото худоба *панцька* (Палій), Це хліб? Ним лиш коня *жидівсько-го* чесати, бо на добрім кони шкіру зідре (Сини), Але він піє, говорить, а *сусідські* когути те чують і за ним потягають (Озимина), Квіти цілували його по чорнім нечесанім волоссю, *пільні* коники його перескакували (Май).

Порівняно невелику групу епітетів становлять ті, які є *означеннями до назви їжі, напоїв*. Більшість із них концентрують увагу на внутрішніх якостях їжі, напоїв, зокрема *сухий, легкий, солодкий, незабілений, густий, сирий, добрий, моцний, свіжий, черствий, неочищений* та діалектне *помічний*: Та й тепер, як вони їли *сухий* хліб, то здавалося, що кістки в лиці потріскають (Новина), Я б'ю си по ланах з дітьми на *сухім* хлібци, та що я уторгаю, то він все до коршми віносит (Лесева фамілія), Коби, каже, багато молока пила та мньиса якогос *легкого* аби поїдала, аби трунок собі вилагодила <...> (Катруся), Я вам, бабо, *солодкої* пшениці та й тіста принесла, аби-сте за мою Марію оченаш зговорили (Святий вечір), Ви, голодники голодні, та я дужий та я щодня мнесо їм, а не бевку *незабілену* (Суд), <...> а урядник посеред них подобає

на чорну мушку, що в *густий* мід залізла (Май), Я в Карпатах їв два місяці *сиру* бараболю <...> (Воєнні шкоди), Ми, проше пана, віпили би по скленочці вина, бо, кажут, що тут *добре*, що в трунку направит <...> (Такий панок), То як часом мужичку хтось справить до панського склепу за <...> таким *моцним* чорним цукром, що від нього попускає в грудах, то вона стає перед склепом і не важиться зайти (Такий панок), А я приходила до нього і *свіженькі* булки приносила, але він вже не їв (Похорон), <...> кожного дня я вибирала *черствіші* булки і кликала його до будки (Похорон), Як був музикантом, чи то *нечищена* горілка, чи то нервове заняття по ночах з циганами, все те наводило перед очі всіляку нечисту силу (У нас все свято), Донько, підпали вогонь та звари мені тої московської гарбати, бо чую *помічна* дуже (Мати).

Поодинокими є художні означення до назв їжі, що акцентують увагу на інших ознаках позначуваних ними реалій. Кольористичні епітети *білий*, *чорний* стосуються *хліба*, а *червоний* – *яблука*: Бувало, понакладає такі хліби, як точила, та такі *білі*, як з фунтової муки (З міста йдучи), Осіннього до світка Парасочка налагодила їди доброї і багато, хліб *білий* <...> (Червоний вексель), Небого, кажу, не йди до них в гості, як вони твоєю вірою гиду ют, сиди в своїй хаті, та їж *чорний* хліб (Дід Гриць), Ходи, Андрійку, до хати, та дам яблуко таке *червоне*, що аж (Мамин синок). Розмір фруктів увиразнює епітет *великий*, фізичний стан об'єкта споживання відображають означення *недоїджений*, *накроений*: Група виглядає так, якби хто стряс із

дерева великих лісниць, які на землі повалилися (Пістунка), <...> я не раз вставав з-під лавки, а на лавках на катальозі валялися *недоїджені* оселедці (У нас все свято), Микита врешті прийшов з фляшкою і заки що обголився, то на столі була горівка і *накроєний* хліб з часником (Morituri). Темпоральну характеристику їжі містить епітет *цьогорічний*: Баба садила їх [невісток] за стіл, давала *цьогорічної* солонини і балакала з ними <...> (Давнина). Трапляються художні характеристики предмета їжі за його різними параметрами, фіксовані відповідними епітетами, пор.: Солонини в коморі стояло три бочці. В одній *трилітня, жовта* і *м'ягка*, як масло – це дідова бочка; а в другій *дволітня, півжовта, півбіла* – це бабина бочка; а в третій *цьогорічна, біла*, як папір – це була діточа, бо діти лиш *свіжу* солонину любили (Давнина).

Епітети *дідівський, жебраний, московський* репрезентують логічні означення: Бий, як суку, най вона тобі д'хаті *дідівських* куснів не волочит (Святий вечір), Але-м тим *жебраним* хлібом сина згодувала (Святий вечір), Життя твоє, небого, серед нас скінчилося, ти чужа всім, засип оцес порох в *московську* гарбату і зараз спокутуєш гріх (Мати).

Локативні назви, які є носіями семантики місцезнаходження когось чи чогось, при цьому воно може виражатися лексично або синтаксично, прийменниково-іменниковим комплексом, *формують своє прикметниково-означальне поле епітетів*. Вони вияскравлюють різні ознаки локативів. За ознакою кольору позначуваної реалії засвідчено епітети *сивий, чорний, білий, синій, ясний, тем-*

ний, зелений, жовтий: Сиві стерні передавали в її душу свій шепіт, шелестіли до вуха (Марія), Праворуч мене синє поле і чорні скиби і білий плуг, і пісня, і піт солений (Моє слово), По гостях мигнула ясність щастя, як часом сонце замиготить по чорнім, глибоким ставі (Басараби), Захитався, а як прожер свій засуд, то поклав на чорну ріллю округи своєї пісні <...> (Дорога), Протяжна, тужлива пісня вилискується по зораних нивах <...>, ховається по чорних плотах і падає разом з листям на землю (Озимина), Аді як скатерть [земля] рівна, лиш чорна (Сон), <...> Та й течеш си на лан такий чорний, що сонце перед тобов меркне (Кленові листки), Привижався йому пан і його руки, і білі стежки (Май), Сивий комісар в'їздив у село форшпаном і дивувався, що воно ще стоїть чисте і біле (Воєнні шкоди), У трупарні на великій білій плиті лежав Миколай (Стратився), Данило чекав коло білої брами <...> (Май), Праворуч мене синє поле і чорні скиби <...> (Моє слово), Пішов, бо стелилася [дорога] перед його очима ясна і далека (Дорога), Дорога темна як сліпому молоденькому каліці (Дорога), Вони [хлопці з сіл] такі тихонькі на міському ринку, як риба розкидана по дорозі; гинут тікати в зелене поле (Дід Гриць), Він [гріх] <...> градом спаде на зелену ниву <...> (Басараби), Є така [натура], що хоть ти її медом годуй, хоть ти її у найкращу весну пусти на зелене поле, а вона плаче (Басараби), Вони [люди] вгризалися знов у жовті лани (Дорога).

Низка епітетів до локативів характеризують внутрішні якості номінованих ними реалій, зокре-

ма *свіжий, веселий, пустий, гидкий, дивний, розпроцесований, розжертий, зів'ялий, нечистий, замерзлий, студений, твердий, м'який, зораний, недороблений, битий*, діалектне *невидіний*: На *свіжій* ріллі під веселою дугою стояла його любов (Дорога), У торгові дні воно [місто] <...> *веселе* (Такий панок), Але надвечір маса розлізається і лишає *пустий, гидкий* ринок <...> (Такий панок), Через то цей кутик, перед вікнами в мене, дивний є, *розпроцесований, розжертий*, щодня ліцитації, бо такої зажертости між властями і мужиками я не тямлю (У нас все свято), Протяжна, тужлива пісня <...> шелестить *зів'ялими* межами <...> (Озимина), А по дорозі пристають до них страхи з-під мостів, з *нечистих* місць <...> (У нас все свято), Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по *замерзлій* землі <...> (Камінний хрест), Сльози падали на трупа, на білу *студену* плиту (Стратився), Сила його і гордість впала на *тверду* дорогу (Дорога), Вже сидів на *м'яккім* кріслі <...> (Вечірня година), <...> борони кусали землю, гаркотіли, роздрапували її, аби зернови вчинити *м'яжке* ложе (Сини), Вертайте си на свою *мнеконьку* землю <...> (Вона – земля), В стайні запановував тяжкий відпочинок, що по утомі *зораних* ланів паде на стайню, як тяжкий камінь (Палій), Скло залізло, маттері твоєї! Тепер волочи, а ниви *недоробленої* не лишиш <...> (Сини), На *биті* горі оберну си, глипну на село <...> (Майстер), В'язався очима, держався його і все мав страх, що повіки запруться, а він стрімголов у *невидіний* світ звалиться (Скін).

Логічні епітети *сільський, жидівський, панський, ставовий, сусідній, чужий, жіночий, маминий, магістратський, громадський, діалектні пільний, каменичний, песій* вказують на того, кому належить, кого стосується позначуване локативом місцезнаходження: А всього маєтку лишив йому тато букату горба щонайвищого і щонайгіршого над усе *сільське* поле (Камінний хрест), Минув *сільські* поля <...> (Палій), Я був помийник жидівський, я валев си попід *жидівські* лави, по всіх кременалах (Палій), То були біленькі рівненькі стежки по *панським* городі <...> (Май), Данило <...> дивився в *панський* город <...> (Май), Федір стояв серед *пансько-го* гумна (Палій), <...> здається, що і той кут *ставовий* мав свою дідичність, але став висох та й дідичність також (У нас все свято), Він [старий Максим] галасував, лютився, а люди з *сусідніх* нив говорили <...> (Сон), Я довго бідив по *чужім* поли (Сон), Яке сьогодні легке жите, то ліпше вмерти та не капарати цілий вік по *чужим* поли! (Катруся), Але сих слів уже ніхто не чув, бо від *жіночого* стола набіг плач <...> (Камінний хрест), Припав до нього [гробу], як давно до *маминої* пазухи (Дорога), До самого вечора жінки мерзли на *магістратським* подвір'ю <...> (Дурні баби), Коло *громадської* канцелярії стояли дві купи (Палій), Не раз ранком, ще перед сходом сонця, їхав Іван у поле *пільною* доріжкою (Камінний хрест), З отих самих, що ростуть попри камінях на подвір'ях *каменичних* (Похорон), Такий *песій* горб, шо стрімголов у долину тручьє! (Камінний хрест).

Розмір позначуваного локативом денотата фіксують епітети *великий, глибокий, довгий, широкий, безконечний, повний, вузький, безкрайї, маленький, щонайвищий*: Колія добігала до *великого* міста (Стратився), У трупарні на *великій* білій плиті лежав Миколай (Стратився), По гостях минула ясність щастя, як часом сонце замиготить по чорнім, *глибокім* ставі (Басараби), Коло *довгого* стола сидів Іван та Проць (У корчмі), *Довгий* такий та *широкий* дуже [лан], що оком зіздріти не мож (Май), У днину вона [дорога] була *безконечна* <...> (Дорога), Тепер я віджив і щем дужий, похожу ще по своїй дорозі, бо маю доброї, ласкавої душі в собі *повну* пазуху (Дід Гриць), По селі білі, *вузьенькі* стежки всі хати докупи пов'язали (Палій), Очі темно-карі блукали під чолом, як по *безкраїх* рівнинах <...> (Басараби), Він такий *маленький* панок у такім *маленькім* місті, що там є багато жидів і один панський склепок (Такий панок), А всього маєтку лишив йому тато букату горба *щонайвищого* і щонайгіршого над усе сільське поле (Камінний хрест).

Окремі епітети до локативів характеризують вік (*старий, предвічний*), відстань (*далекий, не далекий*), локацію (*долішний, дооколичний, правий, чистий*), загальний вигляд (*чільний, рівний, порожній, діалектні цвітистий, красний, обмаєний*) номінованих локативами реалій: Та показують люди ще на *старій* могилі гроби Басарабів (Басараби), Старий птах най гнізда *старого* не покидає, бо нове збудувати вже не годен (Басараби), То є тоді гроби і за *старим* і за *новим* цвинтарем <...> (Ба-

сараби), А як стрінулися над рікою, то гармати виважували землю з її *предвічної* постелі (Марія), Пішов, бо стелилася [дорога] перед його очима ясна і *далека* (Дорога), <...> а малі діти ведуть у колію та розкидають по пустих землях у *далекім* царстві (Вона – земля), А то тьї, небого, в *далеку* могилу везу (Камінний хрест), *То не далека* україна, та й прихожу до лугівського ксьондза (Майстер), Часом на *долішні* ниви спадає із горба його голосний крик (Камінний хрест), З *дооколичних* сіл припливуть на ниви звуки дзвонів (Вістуни), Шлії не мав на собі, лише йшов із *правого* боку (Камінний хрест), <...> Тому поклала на *чільне* місце (Басараби), <...> ходят сараки, як песики, що їх *газда* пустив у *чисте* поле (Дід Гриць), Аді, як скатерть [земля] *рівна*, лиш чорна (Сон), *Поле рівне, далеке*, під сонцем спечене (Скін), Оповідав старій довго страшну історію, як його тяжко позбиткували <...>, роззявляв рот аж по вуха і показував пальцем *порожнє* місце (Червоний вексель), Вже сидів на м'ягкім кріслі і хлоп'ячі спомини гонили його, як сон, на якість *цвітисті* поля <...> (Вечірня година), <...> лиш снити си буде наша *красна* земля <...> (Вона – земля), <...> люди йдуть до церкви, село *обмаєне*, а ви лежите, як дуб'є під любистком (Morituri).

Окреме прикметниково-означальне поле утворюють *епітети до іменників темпоральної семантики*, яка детермінує спектр художніх означень до них. Серед них виділяються епітети, які своїм значенням конкретизують, уточнюють означувані відрізки часу. Такими є *молодий, давній, теперішній, осінній, пізній, зимовий, вечірній, светошний, цілий*: Іван та Михайло отак співали за *молоді* літа, що

їх на кедровім мості здогонили, а вони вже не хотіли назад вернутися до них навіть у гості (Камінний хрест), Вона все надіялась за *молодих* літ дівки <...> (Давнина), Він нагадував собі *давні* літа коло тої роботи і тому так вона йому прийшла в смак (Давнина), Баба сперлася обома руками на землю та й нагадувала *давні* часи (Янгол), А за *теперішні* часи, панове колегі, дійсно тяжко вам до забави що розповісти (У нас все свято), Через маленьке віконце гляділа на нього *осіння* ніч (Палій), *Осіннього* досвітка Парасочка налагодила їди доброї і багато <...> (Червоний вексель), Отак до *пізньої* ночі Романиха голосила над коровою (Шкода), Такі *зимові* ночі довгі <...> (Шкода), Бувало, *зимовими* вечорами то понароблюю з паперу голубів (Янгол), Чудна якась *вечірня* година (Вечірня година), Ге, пане навчитель, такі *светошні* чьиси настали <...> (У нас все свято), Федір не випускав із рук ціпа *цілу* зиму, чепіг не викидав *цілу* весну, а коси *ціле* літо (Палій).

Низка епітетів вияскравлює внутрішні якості часових відрізків, названих словами темпоральної семантики, зокрема *щасливий, лихий, прикрий, голодний, глухий, будний, багатий, ярий, добрий, медовий, найкращий, найбезпечніший*, діалектні *красний, файний*: Я ніколи не маю такої *щасливої* години, аби я спокоем кусень хліба прожер (Палій), А тепер пиймо на “будьте здорові”; дай Боже, аби-м *лиху* годину перебули <...> (Вона – земля), Передднівок дуже *прикрий*, дітий маю четверо, а на то лишень латка города (Май), Тато шо по панчині не пропили, то *голодних* років попро-

дали <...> (Палій), Як *глуха* осінь настала, <...> та тоді до старого Леся прийшла смерть (Скін), Земля все молода, вона як дівка, свѣито є – то вбери си, *будний* день – то вона по буденному вбрана, а все дівочит <...> (Озимина), Осінь *багата*, горобці ледво літають – такі повні <...> (Мати), <...> а Лазар потрясав сивим волоссям і, спершися на сапу, усміхався, бо дуже любив цей *ярий* переддень (Роса), В *добрий* час ви приїхали: я перероджував си на молодого (Дід Гриць), *Медових* місяців довгих не було <...> (Червоний вексель), <...> хоть ти її медом годуй, хоть ти її у *найкращу* весну пусти на зелене поле, а вона плаче (Басараби), То сама опівніч, пане, то *найнебезпечніша*, лихо має тогди міць! (Такий панок), Весна така *красна*, така *красна*, що раз! (Май), Весна *красна*, аді, ори собі (Сон), Надворі зима, а мені така *файна* весна приснила си (Сон).

Окремо виділяються епітети до слів часової семантики, які вказують на тривалість проміжків часу, названих темпоральними іменниками, такі, як *довгий*, *малий*: По *довгих* роках я поїхав до мами (Вечірня година), Я зацікавив був із болю, і мовчав я *довгі*, *довгі* роки (Мое слово), Аді, не за *довгий* час піде відци додому <...> (Майстер), Я не годна ночі зночувати, такі ночі *довгі*, *довгі*, як коли би десіть на одну склав (Святий вечір), <...> то там був став, то там *довгі* роки, і я пам'ятаю, ще валялися сіти та неводи <...> (У нас все свято), Ти мене своїм сонцем, дощем і бурею тримав у силі *довгі* роки, аби мої діти і їх діти жили і росли! (Роса), *Довгі* роки сидів я поза вуглами хати та не смів до неї ввійти їсти <...> (Дід Гриць), І вони ви-

ходили з хати зі спеченими обличчями, які сонце довгі роки пражило <...> (Morituri), За малу філю був бим си затьиг (Камінний хрест).

До художньої характеристики дня й ночі як проміжків часу використано епітети-кольороназви білий, ясний і темний: До білого дня біле, світляне покривало дріжало над ними <...> (Діточа пригода), Такої ясної днини, такого веселого сонця він ніколи вже не бачив (Палій), А темних, зимових ночей він голосно, на всю хату говорив страшні річи (Палій).

Поодинокі означення до слів із темпоральним значенням функціонують у складі усталених словосполучень пор.: Колідує мені, грушечко, колідує, бо ніхто мені цього вечера не заколідує, такого великого вечора, лиш ти бабі колідуєш (Святий вечір), То, казала паламариха, що так цілу ніч Божу ним носило та мордувало (З міста йдучи), Доктор каже, що каждая моя година дарована <...> (Гріх).

Деякі епітети стосуються слів, які є номінаціями погодних явищ, – хмара, дощ, блискавка, мряка, вітер, іней, сніг. Художні означення цих слів виокремлюють зовнішні ознаки, зазвичай кольору, позначуваних ними реалій, зокрема чорний, синій, білий, сивий, сірий: І лечу, лечу на чорних хмарах (Моє слово), В чорний чупер ховаються звізди, як у чорну хмару (Моє слово), Та й знаєте, що десь із-за гір, із-за чистого неба, ще з-позаду сонця припливе чорна хмара (Басараби), Саме, каже, в опівночи приснило си мені, шо дес я віхожу з хати надвір, а то сполудня така чорна хмара, що аж сина краями (З міста йдучи), Відай то він тоді говорив за ті білі хмарки (Вечірня година), Хати на білім снігу

стояли, як громади чорних великих птахів (Суд), По долинах здоймається *сива* мряка <...> (Вістуни), Чорний хрест обвився *сивими* цяпочками мряки <...> (Похорон), А цвинтар буде, лиш його крізь *сіру* мряку не видко (Похорон), Коби ви із своїх очей прігнали тоту мраку *чорну*, що вам світ затемнює (Басараби).

Інші епітети цієї групи характеризують внутрішні якості погодних явищ, з-поміж яких означення *студений, теплий, буйний, страшний, легкий, змерзлий, непорушний, пречистий*: *Студені* хмари від моїх очей *теплим* дощем спускаються на землю (Мое слово), Я тут буду, як *буйний* вітер, панувати, заспіваю свою пісню (Мое слово), Блискавка по небі не така *страшна* (Гріх), Пшениці і жита, як золоті і срібні гаї, та й *легким* вітром до себе клонилися (Палій), А на горі такий вітрець дунув на мене, але такий *легонький*, шо аж! (Камінний хрест), Нахилювалися до себе і відхилювалися, якби дві галузці, що ними *легенький* вітер колише (У корчмі), Ліс шумів, стогнав, тонкі шепти рвалися з маленьких галузок і падали разом із *змерзлим* інеєм (Сон), Під ногами мокре каміння і мряка *непорушна* висить у воздуху (Похорон), Коли я глядів дитиною на мамині очі, як по них сунулися тихесенько *пречисті* хмарки щастя – я був щасливий (Мое слово). Трапляється поєднання епітетних означень погодних явищ як за їх зовнішніми, так і внутрішніми якостями: По золоті і по сріблі плавали *легенькі чорні* хмарки <...> (Палій).

Деякі художні означення до слів на позначення погодних явищ виділяють їхню темпоральну віднесеність: Іван бив палі, бив кілля, виносив на нього тверді кицьки трави і обкладав свою частку довкола, аби *осінні й весняні* дощі не сполікували гною і не заносили його в яруги (Камінний хрест), Сльози падали, як дощ. Як *раптовий* падали, що нараз пуститься, та й незабавки уймається (Стратився).

Епітети до назв *рідин* характеризують позначувані ними реалії здебільшого за їх якісними ознаками (*гарячий, здоровий, студений, солений, чистий, різкий, гіркий, кєрвавий*) або за зовнішніми ознаками, переважно кольору (*червоний, чорний, білий, голубий, блискучий*) чи розміру (*великий, широкий*): *Гарячі* сльози падали на стіл (Вечірня година), Кров з него садит, як з пацюка, а така *червона*, здорова кров (Суд), Насипте *студеної* роси на мій сивий волос <...> (Сини), Дєдя казали давати вам *студеної* води і булку їсти (Кленові листки), Але чекай, я буду йти попри потік з тобов та обмию тебе в такі *студені* воді, то меш ревіти не своїми голосами, а я ще й наб'ю (Діточа пригода), Праворуч мене синє поле і чорні скиби і білий плуг, і пісня, і піт *солений* (Моє слово), Дайте мені, каже, білу сорочку, дайте *чистої* води, аби-м обмив си та й бувайте здорові (Сини), *Гірка* крапелька просякла з її серця і втроїла її відразу (Марія), Бігла за мнов полем, *кєрвавими* сльозами просила аби ї взяти (Стратився), <...> *червона* ріка збивала шум з крови, і він, як вінок, кружляв коло голов трупів, які тихенько сунули за водою (Марія), То він огля-

нувся позад себе та побачив попри борони довгу нитку *червоної* крові і сів (Сини), Десь там на горах сидить орел, пісня розвіває його крила, і подув цих крил гоїть її серце, стирає *чорну* кров з нього (Марія), Дес вода *велика* вчинила си, дес по воді ворін, ворін таких пливає, шо вода *чорніська* (Майстер), Воно [сонце] пестило зелені трави, сині ліси і *білі* потоки (Палій), Безодня смутку, увесь жаль і безсильний страх зійшлися разом в очах і разом сплодили дві *білі* сльози (Кленові листки), Лиш голубе небо морщиться, як *голубе* море (Вечірня година), Гриць здрігнувся, бо *блискуча* ріка заморозила його <...> (Новина), Десь давно по другім кінці села <...> то був *великий* став <...> (У нас все свято), Одна *велика* сльоза покотилася долів лицем та й впала на тайстру (Стратився), На чім поїдеш? На такі шіфі, як хата, великі, таким морем *широким, широким*, гет, гет (Мамин синок).

Окремі означення назв рідини стосуються темпоральної, посесивної або локативної характеристик позначуваних реалій: Обчісую я свої діти щосуботи та й сорочки їм перу щотижня та й пускаю *старі* слези за водою – відповіла баба (Лист), Я тобі досвіта сиплю овес, ще сам нічого не ївши, я тебе вічісую, я тебе *старими* сльозами поливаю, а ти кусаєш (Сини), А ти, небого ниво, малий спасибіг будеш мати з цеї *старої* крові, бо *стара* кров, як старий гній, ніц не родит <...> (Сини), Я чув свою підлість за тихий хід, і кров моя *діточа* з серця капала (Мое слово), То як часом якась *долішня* хвиля викарбутиє великий камінь із води і по-

кладе його на оберіг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний (Камінний хрест).

У цій групі епітетів засвідчено й прикметник *свячений*, який функціонує у складі усталеного словосполучення *свячена вода*: Кропила її [корову] *свяченою* водою, але ніщо не допомогало (Шкода), Будь котрий молодий най вібіжит та най покропит хрест *свічен*ов водицев, бо знаєте, шо ксьондз на гору не піде (Камінний хрест).

Художні означення до назв *будівель, споруд – хата, церква, монастир, стодола, склеп, буда* та їх частин *комора, вікно, піч, двері*, діалектні *саля ‘зала’, стрих ‘горище’* увиразнюють їхні ознаки за різними параметрами. Загальний вигляд за зовнішніми ознаками споруд і їх частин характеризують епітети *страшний, облупаний, завалений, щонайгірший, голий, обдертий*: Має хатчину, але таку *страшну* та *облупену*, шо льично до неї увійти (Майстер), Як прийшов з воська додому, то не застав ні тата, ані мами, лише хатину *завалену* (Камінний хрест), Приходить си сидіти в своїй душі, як у *завалені* хаті, де всьо розбите і понівечене (Дід Гриць), Якби хто з села повибирав *щонайгірші* хатки, а до них загнав *щонайобдертіших* мужиків і *найжовтіших* жінок <...> то мав би правдивий образ тих хаток із їх мешканцями (Палій), <...> хата – *гола*, а замки від скринь ржавіють попід ноги. *Облупана, обдерта* тота її хата (Марія), <...> але *піч студена, облупана* (Сини). Із кольористичних епітетів до назв *будівель, їх частин* вжито означення *білий і чорний*: Кожні ворота минав, усі *білі* вікна (Дорога), Ціле село співає, *білі* хати сміються несміливо, вікна

суть сонце (Озимина), Глянув на свою білу хату (Роса), А я заметілями та бурею йду радий, веселий, бо напереді діти, а назаді біла хата (Дід Гриць), У хаті тихо, вікна чорні (Нитка).

Епітети до назв споруд, їх частин акцентують увагу на позначуваних ними реаліях із погляду їхнього розміру (*малий, великий, низький*), заповненості чи незаповненості (*повний, порожній, пустий*), віку (*новий, старий*), фізичного стану (*студений*), належності комусь (*панський, наймицький, комедіантський, власний, наймлений*), вражень, які вони справляють (*милий, ясний, бідний*): А як Франко приїхав до мене з молодими ночувати, то жінка, хоча як вічів не любила, але не торкотіла на мене в малі хаті <...> (Дід Гриць), Через маленьке віконце гляділа на нього осіння ніч (Палій), З оцим словом Тимчиха увійшла до великої хати (Янгол), А підіт ви до великої хати та перед светим Николаєм проведіт єї молитву, може, народит си в ні слово (Вона – земля), І знов тиша запанувала в низькій хаті (Злодій), Хатчина маленька, непоказна <...> (Палій), Митриха топила в печі. Диму напхалося повна хата <...> (Осінь), І вона [земля] за твою силу дає тобі повну хату дітей і внуків <...> (Вона – земля), Мій старий тижнями не входив до хати, бо не міг клякнути перед образами, бо все вас була повна хата <...> (Мати), Вона лишила слова свої на вікнах, та на золотих образах в свої хаті, то вони, як пташечки, б'ють си по порожні хаті, як сироти (Вона – земля), Її стодоли пусті, комора без дверей, порожня <...> (Марія), Образи на стінах почорніли, а світі дивлют си на пусту хату, як голодні пси (Сини), Ой небоженета, лишили

ж ви мене саму стерегти з совами ваших *пустих* хоромів (Марія), Прихожу, поцулував ксьондза в руку, а він мені каже, що так і так, у нашім селі треба *нову* церкву класти (Майстер), Коби вам Бог тільки сили дав, аби-сте відшукали всі наші письма, з землі, з *старих* монастирів <...> (Дід Гриць), А як їх [синів] поклав [на ґрунт], то лишився в *старій* хаті сам з бабою (Давнина), То йдіт, грійте си в *студені* хаті (Марія), Цілий день сидить у *панськім* склепочку і мовчить (Такий панок), Коби вам Бог тільки сили дав, аби-сте відшукали всі наші письма <...> і ті, що замуровані в *панцких* палатах (Дід Гриць), Лише від *наймицьких* хаток доходили крики бабів <...> (Палій), На ринку стоїть *комедіантська* буда <...> (Такий панок), Цес якби лучив на слабого, то взяв би жите коло *власної* хати (Злодій), А спав я у *наймленій* хаті посеред брудних туловищ, сплетених розпустою (Мое слово), Але Федорові вона [хатчина] і така була *мила* (Палій), Стара ціле жите обтикала їх [образи] барвінком та васильком та голуби перед ними золотила, аби ласкаві були, аби хата *ясна* була <...> (Сини), Вже небагато йому хибувало, аби всі хати обчитати, бо лишилося лише кілька *бідних* хаток під лісом, як Базьо заслаб (Давнина).

Прикметники *хатний, стаєнний, хорімний, шкільний* вжито як логічні епітети, пор.: А як мужик рипне *хатними* дверми, то вони [голуби] покидають зерно і перепуджені злітають під небо (Осінь), У свою неділю вилізав на *хатний* стрих і скидав відти до сіней великі чоботиська й маленькі (Давнина), А найстарша його робота то була

така: він вилізав на *стаєнний* стрих і перекидав там старі плуги, борони, драбинки, ярма <...> (Давнина), Коло *хорімних* дверей чинилася нова баталія (Суд), Зайдуть до мене до школи війт та й радні та й пленіпотенти, повигонять дітей зі школи, порозсідаються в лавки і п'ють та співають, що аж саля *шкільна* <...> вилазить з вуглів (У нас все свято).

Епітети до назв *знарядь праці* теж характеризують позначувані ними денотати за різними параметрами. Художні означення цієї групи епітетів ґрунтуються на кольорі *знарядь праці* (*червоний, білий, блискучий, чорний*), їх внутрішніх якостях (*горлатий, мстивий*), віці (*старий*), розмірі (*довший, малий*), вазі (*легенький*), оздобленні (*різьблений*) та матеріалі, з якого вони виготовлені (*дротиний, ремінний, мотузяний, яворовий*): Сказати другому свій гріх, людський гріх, такий гріх, що всі люди ним грішні, але аби мій сказати, то траба зуби розважати *червоними* кліщами, аби палахкотіли, як ладан на Різдво (Гріх), Праворуч мене сине поле і чорні скиби і *білий* плуг, і пісня, і піт солений (Моє слово), Сперла голову до стіни, сиве волосся вилискувало до сонця, як чепець із *блискучого* плуга <...> (Марія), Ліворуч *чорна* машина, що з червоного рота проклоном стогне (Моє слово), *Горлаті* дзвони над ним дзвонять, крисами голови доторкають (Скін), Всі скакали в ріку, що несла на собі багрянну заграву і подобала на *мстивий* меч, який простягся здовж землі (Марія), А дивіт-ко си на ту *стару* скрипку <...> (Камінний хрест), Він мовчав заєдно, а як стара хотіла лиш три слові з ним забалакати, то він покидав *стару* борону або снасть і

утікав від неї (Давнина), <...> Він [дід Дмитро] вилізав на стаєнний стрих і перекидав там *старі* плуги, борони, драбинки, ярма <...> (Давнина), Було брати *довші* буки, аби-сте ліпше доцьгали (Лесева фамілія), Та й ніби каже, ніби *лопатою* легенькою в саму голову слово суне <...> (Басараби), Дід показував їм на ярмі *різьблені* плуги <...> (Давнина), Я би таку жінку дзумбелав та в ступу бих запрягав та каньчук *дротьиний* з клинка бих до неї стьигав (У корчмі), Коня запрягав у підруку, сам себе в борозну, на коня мав *ремінну* шлюю і нашильник, а на себе Іван наклав *малу мотузяну* шлюю (Камінний хрест), На подвір'ї гралися з дідом унуки, кожний мав від баби булку або яблуко і пильно дивився на *яворовий, старий* ярем (Давнина).

Низка епітетів у новелах В. Стефаника стосується назв *хатнього начиння, предметів господарського побуту*, серед яких посуд, вироби для зберігання, перенесення різних речей, тканина і вироби з неї, засоби освітлення, транспортні засоби і т. ін. За ознакою розміру позначуваного предмета як епітети вжито прикметники *малий, великий, безконечний, високий, грубий*: Відколи Івана Дідуха запам'ятали в селі газдою, відтоді він мав усе лиш одного коня і *малий* візок із дубовим дишлем (Камінний хрест), І тому він ними [очима], блискучими, змученими, так ловився *маленького* каганця (Скін), Семениха налагодила їди і пиття і обсадила *великий* стіл кривними <...> (Басараби), Так то сонце розчьило весну на землі, як у *великім* кориті (Сини), <...> господар хати шукав келишка, але *великого* <...> (У нас все свято), І кужіль, і очі, і нитка

рівна та *безконечна* (Нитка), Нитка *довга* та *предо-
вга* без кінця <...> (Нитка), Накинула на шию мотуз
і з *довгим* костуром, самотна, дорогою пішла до-
дому (Мати), Стара Вережиха підперлася *високим*
костуром, йдучи до своєї доньки (Мати), А Дмитро
Золотий ходив поперед ворота з куснем *грубої* роз-
вори <...> (Суд), То як Семен із заходом сонця вер-
нув додому, то застав на своїм подвірі п'ять *кованих*
возів, набитих всіляким добром (Вона – земля).

Кольороназви *чорний, білий, сивий, червоний* ви-
користані як означення до слів окресленої тема-
тичної групи: Сідали на *чорні* горшки під печею та
на миски на намиснику (Сама саміська), Фасольки
вишивала на червоно, хвостики синьо, а межі по-
між фасольками обкидала *чорною* волічкою (Вечір-
ня година), Виймала ота пісня з її душі, як з *чорної*
скрині, все чарівне і ясне <...> (Марія), Та прийдіт
котра до старого; ніби ви їх не обіймали, моїх синів,
та не лягали в *білу* постіль? (Сини), І водила *сивою*
ниткою довкола латок і думала над сірим життям
своїм (Осінь), Грубе, пороздиране полотно із затер-
тими *червоними* вишивками подобало на одіж із ві-
йни (Осінь).

Епітети *писаний, заболочений, подертий, гру-
бий, пороздираний* до назв указаних речей побу-
ту увиразнюють їх загальний зовнішній вигляд,
а *м'якенький, твердий, тусклий, тонкий, рантухо-
вий* – їх внутрішні якості: Харчі гарненько склала в
писану тайстру <...> (Червоний вексель), Домашня
челядь входила до хати, вносила *заболочені* цебри,
сварилася <...> (Палій), Відки ви таку канапу діста-
ли? Бігме, така, як гріб з *подертих* міхів (Похорон),

Грубе пороздиране полотно із затертими червоними вишивками подобало на одіж із війни (Осінь), Колисочку я вам постелив *м'ягеньку* (Сини), Мішок під боком, а чорна *тверда* подушка під головами (Сама саміська), *Тусклий* каганець не міг продертися через темряву по кутах <...> (Злодій), <...> а байструкови порубає все полотно *найтонше* на пелінки (Сини), Вережиха своїм костуром стягала з грядок шовкові хустки та спідниці та тоненькі черевички та полотно *рантухові* <...> (Мати).

Логічні означення *панський, громацкий, жидівський* фіксують належність означуваного поняття, а *шкіряний, порцеляновий, золотий, сталевий, дубовий* – матеріал, з якого зроблено річ: Стара сіла перед печею і кидала в огонь *панський* крам, один за другим (Мати), Лиш таки отак, най креперує торба *громацка* (Святий вечір), Катеринко, нарабований *жидівський* крам пішов з димом <...> (Мати), То як мої діти не схотіли би пошьювати моїх святих, то купіт *шкірену* шкатулу та покладьте їх мені на груди (Дід Гриць) <...>, ще й нову бунду собі справив за одним заходом і нову *порцелянову* люльку (Давнина), А крізь сонце Бог, як крізь *золоте* сито, обсипав нас ясностев, і вся земля і всі люди віблизкували золотом (Сини), Потряс сивим волоссям, як гривною кованою зі *сталевих* ниток <...> (Камінний хрест), Відколи Івана Дідуха запам'ятали в селі газдою, відтоді він мав усе лиш одного коня і малий візок із *дубовим* дишлем (Камінний хрест).

Епітети *повний, пустий* характеризують заповненість чи незаповненість означуваної речі, а *новий* – її вік: Ех, господи, як Каленик Золотий не

хомне Касіяна у писок, аж *повна* миска нацюркотіла (Суд), Потім напакує *повну* верітку ковіньок, внуки йому допоможуть завдати на плечі і зійдуть на дорогу (Вістуни), А тут що найде коло мене – *пусту* коробку (Озимина), <...> твій спів спливав у моє серце, як різка вода в *новий* збанок (Сини).

Окрему групу словосполучень становлять епітети до назв *небесних тіл, небесної сфери* – *сонце, небо, місяць, зоря, промінчик, діалектні зізда, баня*. Найпоширенішими епітетами тут є прикметники кольористичної семантики *синій, голубий, червоний, ясний, фосфоричний*: Біла хмарка, казав, із золотими берегами сунеться по небі та лишає поза собою білі лілії, а сама йде далі та сіє, сіє того цвіту по *синім* небі — та за годину нема ні хмарки, ні лілій (Вечірня година), <...> чорний дим розтягався по *синьому* небі і шукав щілин у блакиті <...> (Марія), Най тобі оца *сина* баня так потріскає, як моє серце (Сини), Лиш *голубе* небо морщиться, як голубе море (Вечірня година), А як сонце сходило, то оба діди прощалися, цілували себе в чорні руки, а *червоне* сонце кинуло їх тіни через межі далеко по землі (Вона – земля), Ми обоє спалили село, знаєте. В саме полудне пішло кров'юв попід небо, кров заслонила *ясне* сонце (Гріх), Небо чисте, задубіле, а місяць такий на нім *ясний*, як на Різдво (Сон), І слово своє ломати буду на *ясні* соняшні промінчики і замочу його в кожній чічці і пускати буду направо (Моє слово), Сонце лупає з нього [каменя] черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі *фосфоричні* зізди (Камінний хрест).

Епітети *весняний, вечірній, заходячий, вічний* увиразнюють темпоральну характеристику небесних

тіл: Як *весняне* сонце заблисло, то він смарував чоботи, латав сорочки <...> і тішився, що раз уже піде до служби (Палій), В таку пору дівчата не хочуть гонити череду додому, бо кажуть, що як зоря *вечірня* на небо виходить, то голос по росі стелиться; – і співають, аби голос стелився (Вечірня година), Не раз, як *заходяче* сонце застало Івана на верху, то несло його тінь із горбом разом далеко на ниви (Камінний хрест), Ти *вічне* сонце, ти знов благословиш мене на сніданок (Роса).

Внутрішні якості небесних об'єктів образно вияскравлюють епітети *ласкавий, веселий, чистий, задубілий та святий* у клішованому словосполученні *святе сонце*: Мати гляділа, як кат, сівши на купу віна, а донька розхилила великі очі, повні гріху, але осяяні *ласкавим* небом (Мати), Такої ясної днини, такого *веселого* сонця він ніколи вже не бачив (Палій), <...> я все чекав ясного сонця і воно велике і *ласкаве* висушувало мене (Роса), Небо *чисте, задубіле* <...> Таке-м понаплітала, шо встид перед сонцем *світим!* (Янгол), Баную я дуже, що ти мене не будеш заросювати, як ти, *святе* сонце, родишся (Роса).

Невелику групу епітетів становлять означення до загальної назви *грошей та різновидів грошових знаків* – *грейцар, феник* за різними їх ознаками, зокрема, гроші *невеликі, хвалені, заслужені, пораховані, братні*, грейцар – *новенький, зламаний, заплісний*, а феник – *последний*: Та, видно, гроші мав *невеликі*, бо зачав присватуватися до своєї господині, Парасочки <...> (Червоний вексель), Ходив я зо три рази, аж каже нарешті, шо є

гроші хвалені (Підпис), А він має гроші заслужені, а ще приробиш, так клади собі хату (Палій), Гроші для жида стояли на столі купками, добре *пораховані* (Червоний вексель), Я щасливий заснув, з кулачка розгубив *братні* гроші, але гармати, як грім гримлять досі за мною (Давня мелодія), Казав оце Василь до Іванка та й дав йому *новенький* грейцар (Лист), Муки на дні лиш трошки, зерна одного нема коло хати, та й *зламаного* грейціра нема (Катруся), В церкві бив поклони, давав на тацку *запліснілі* грейцарі і спочений виходив враз із людьми (Давнина), Коби-с, мамо, вішолопала *последний* феник, то би обідець був (Янгол).

Значна кількість епітетів у Стефаникових новелах стосується характеристики багатьох інших назв семантично розрізнених конкретних предметів, зокрема, *твердий, тяжкий, великий, бездушний, блискучий* камінь, *мокре, мертве, чорне* каміння, *зломаний, чорний, білий, тоненький, дубовий, камінний* хрест, *ласкава, золота, смішна, страшна, стара, податкова* книжка, *жовта, мала, погасла* свічка, *ласкавий, заплаканий, золотий, український* образ, *студений, сирий* мур, *вексель червоний, кровавий, цісарська, отворена, заперта* каса: <...> а я, як тот *твердий* камінь, що го ніхто не годен роздавити (Осінь), То як часом якась долішня хвиля викарбутить *великий* камінь із води <...> і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі *тяжкий і бездушний* (Камінний хрест), Сонце спускалося насамперед на ліс, що стояв на горі перед хатою, на його галуззю лишало всі свої *дорогі* каміні *блискучі*, а ліс бив проміннями у вікна хати (Лист),

Під ногами *мокре* каміння <...> (Похорон), Я подав си до порога, бо-м чув, шо її очи віпали і покотили си, як *мертве* каміне по землі (Сини), Лягли ви [слова] на мене, як лягає *чорне* каміння *зломаного* хреста на могилу в чужині! (Мое слово), *Чорний* хрест обвився сивими цяточками мряки <...> (Похорон), На її [домовини] вічку *білий, тоненький* хресток <...> (Похорон), Вони всі троє вже в могилі, вже давно над їх гробами вишні цвітуть і родять і хрести *дубові* в їх головах похилилися (Давнина), Ви знаєте, шо я собі на своїм горбі хресток *камінний* поклав (Камінний хрест), Співали, розмовляли, читали книжки *ласкаві* до простого народу <...> (Марія), Господи, брешут *золоті* книги по церквах, що ти мав сина, брешут, шо-с мав! (Сини), Зате він не одної неділі приходив до бабиної хати і читав *смішні* книжечки <...>, А одного разу Базьо прочитав їм таку *страшну* книжку <...> (Давнина), <...> а дві сотки ховав у *стару податкову* книжку і замикав до скрині (Давнина), В руках тримають *малі, погаслі* свічки (Похорон), Марія здоймила з сволока *жовту* свічку <...> (Гріх), Стара ціле жите обтикала їх барвінком та васильком та голуби перед ними [образами] *золотила*, аби *ласкаві* були <...> (Сини), Глипнув, а він [образ] *заплаканий* (Такий панок), Вона лишила слова свої на вікнах, та на *золотих* образах в свої хаті <...> (Вона – земля), Я мав один образ у хаті, так я його десь купив та й повісив *український* образ одного митрополита (Такий панок), Як увідете у чужий язик, у *великі студені* мури, то доля розфуреє вас по каміню (Вона – земля), Тут арештанти як заколідують, то аж *сирий*

мур розсипає си (Лист), Зачав кричати і з *червоним* векселем у руках та з писаною тайстрою на плечах (Червоний вексель), Оповідав старій довго страшну історію <...>, презентував *кровавий* вексель <...> (Червоний вексель), Розповідали про свої давні достатки, про те, кілько з *цісарської* каси щопершого грошей побирали, які шати носили (Палій), Цісар має для них касу *отворену*, а вам каса *заперта* (Вона – земля).

Низку епітетів до назв конкретних предметів у новелах В. Стефаніка становлять ті, які стосуються поодиноких найменувань предметних реалій. Серед таких художніх означень засвідчено: *зелена* галузка (Дід Гриць), *синя* книжечка (Синя книжечка), *золоте* колісце (Дід Гриць), *прегарне* віно (Мати), *тепла* піч (Червоний вексель), *заржавілий* цвях (Червоний вексель), *найбільше* деревище (Гріх), *блискучі* ножі (Гріх), *сусідські* плоти (У нас все свято), [труна] *синя* (Похорон), *білий* цвіт (Басараби), *золоті* корони (Воєнні шкоди), *деревляний* блазник (Такий панок), кулі *вогневі* (Діточа пригода), *розжарений* дріт (Сини), *вогка* земля (Скін), *стіжок чорний*, *сивий*, *сивавий*, *тогідний*, *білий*, *цьогорічний*, *жовтий* (Давнина), *тонка шовкова* сіть (Палій), *старі* сніпки (Палій), *червоні* хоругви (Палій), *подерта* хорогва (Лист), *старе* вогниво (Палій), *свіжа* рана (Палій), *синя* сталь (Камінний хрест), *тверді* кицьки (Камінний хрест), *острі* мечі (Камінний хрест), *найменша* крішка (Камінний хрест), *жовте осіннє* листя (Камінний хрест), *кедровий* міст (Камінний хрест), *золоті* береги (Вечірня година), *старе* шкураття (Осінь), *золота* стріла

(Мое слово), *чорна рана* (Басараби), *лагідні, гладкі пасми* (Басараби), *досвітні пасми* (Роса), *тихий став* (Мое слово), *свідоцтво лікарське* (Червоний вексель), *діалектне маціцькі крішки* (Похорон).

Значну частину епітетів у новелах В. Стефаніка становлять ті, які стосуються назв абстрактних сутностей. Чимало таких епітетів характеризують певне явище, назване абстрактним іменником, за різними параметрами. Так, із означуваним абстрактним субстантивом *голос* засвідчено епітетні словосполучення *чудний* *голос* (Давнина), *скажений* *голос* (Палій), *заржавілий* *голос* (Камінний хрест), *дзвінкий* *голос* (Мамин синок), *тонкий* *голос* (Дід Гриць), *божий* *глас* (Сини), *діалектні бистрий* *голос* (Дід Гриць), *дрантивий* *голос* (Святий вечір); із абстрактним іменником *сон* – *цілковитий* *сон* (Май), *добрий* *сон* (Май), *солодкий* *сон* (Май), *стаєнний* *сон* (Палій), *сон святий* (Роса), *дубовий* *сон* (Басараби), *ясний* *сон* (Вона – земля); із *слово* – *слухне* *слово* (Підпис), *слово тихе, невиразне* (Кленові листки), *добре* *слово* (Суд), *слово добре* (З міста йдучи), *найстрашніше* *слово* (Гріх), *завзяте* *слово* (У корчмі), *марне* *слово* (Майстер, Палій), *мамине* *слово* (Дорога), *власне* *слово* (Палій), *люцке* *слово* (Дід Гриць), *маленьке* *слово* (Дорога), *останнє* *слово* (Сон), *слово палюче* (Гріх), *слово миле* (Суд), *слово невимовлене* (Мое слово), *діалектні красне* *слово* (Давнина), *файне* *слово* (Басараби); із *пісня* – *тиха* *пісня* (Мое слово), *осіння* *пісня* (Озимина), *протяжна* *пісня* (Озимина), *тужлива* *пісня* (Озимина), *січова* *пісня* (Марія); із *гріх* – *людський* *гріх* (Гріх), *спільний* *гріх* (Гріх), *тяжкий*

гріх (Басараби), *давній* гріх (Басараби), гріх *відкуплений* (Басараби), *неспасений* гріх (Палій), гріх *прощений* (Святий вечір); із *розум* – *ліпший* розум (Палій), *жіночий* розум (Камінний хрест), *дитинячий* розум (Янгол), *добрий* розум (Майстер; із *жаль* – *великий* жаль (Червоний вексель, Камінний хрест), *нерозумний* жаль (Вона – земля); із *світ* – *далекий* світ (Мое слово), *другий* світ (Скін), *селянський* світ (У нас все свято), *темний* світ (Синя книжечка), *новий* світ (Мое слово), світ *новий* і *чорний* (Мое слово), *покинений* світ (Мое слово), у клішованому словосполученні *бідний* світе (Катруся, 3 міста йдучи); із *душа* – *мужицька* душа (Стратився), *страчена* душа (Стратився), *ласкава* душа (Дід Гриць), *московська* душа (Такий панок); із *ложа* (походження) – *мужицька* ложа, *ложа міщанська*, *ложа панська* (Злодій); із *звук* – *осінній*, *сільський* звук (Озимина); із *образ* – *правдивий* образ (Палій), *давній* образ (Вечірня година); із *мука* – *вічна* мука (Басараби), *лекша* мука (Гріх); із *кара* – *велика* кара (Марія), *кара божя* (Вона – земля); із *ласка* – *ласка небесна* (Палій), у клішованому словосполученні *божа* ласка (Май, Підпис); із *історія* – *забавна* історія (У нас все свято), *українська* історія (Давня мелодія), *цікава* історія (У нас все свято), *страшна* історія (Червоний вексель); із *річ* – *страшна* річ (Палій), *річ тяжка* (У нас все свято); із *рід* – *рід чудесний*, *рід величний* (Басараби); із *ярем* (яро) – *необтесаний* і *тяжкий* ярем (Палій); із *покоління* – *далеке* покоління (Мое слово), *покоління мужицьке* (Мое слово), із *ряд* – *довгий*, *рівний* ряд (Марія); із *біль* – *біль страшний*, *німий* (Шкода).

Інші епітети до назв абстрактних сутностей увиразнюють лише якусь одну їх ознаку: смерть *болюча* (Гріх), страх *великий* (Басараби), *воєнна* шкода (Воєнні шкоди), *гірка* біда (Палій), *давня* мелодія (Давня мелодія), *великий* тягар (Скін), *ясний* план (Май), *давній* достаток (Палій), *утрачене* щастя (Камінний хрест), горе *людське* (Камінний хрест), *нова* баталія (Суд), *великий* туск (Лист), *цісарське* право (Стратився), *вічний* кременал (Лесева фамілія), *гуцульська* віра (Майстер), *молодий* вік (Вечірня година), *пекольний* вогонь (Скін), політок *добрий* (Камінний хрест), *вечірній* сутінок (Вечірня година), *нова* сила (Дід Гриць), *мужицька* справа (Дід Гриць), *смішна* подія (Червоний вексель), *каригідне* діло (У нас все свято), дисципліна *велика* (У нас все свято), *церковне* свято (У нас все свято), *маленький* похорон (Похорон), *подерта* тінь (Похорон), натура *мнека* (Злодій), мир *хрещений* (Вона – земля), *чужий* язик (мова) (Вона – земля), мова *страшна* (Марія), *добрий* апетит (Воєнні шкоди), акт *оскаржений* (Суд), *сирий* люфт (Похорон) та діалектні *файний* талан (Майстер), війна *файна* (Діточа пригода), *последний* ‘останній’ раз (Сини).

Помітну групу аналізованих епітетів репрезентують ті, які увиразнюють так зване опредметнення дії: *дивне* свитання, світання (Марія), *сердечне* бажання (Моє слово), відшкодування *воєнне* (Воєнні шкоди), *п'ятдесятилітнє* газдування (Давнина), покаяніє *людське* (Басараби), *сіре* життя (Осінь), *селянське* життя (У нас все свято), *легке* жите (Катруся), *нервовe* заняття (У нас все свято), *легка* бійка (Злодій), бійка *болю-*

ча (Злодій), лісові навички (У нас все свято), байка безконечна, страшна (У нас все свято), дівоцька співанка (Вечірня година), стародавня співанка (Камінний хрест), [колядка] жіноцька, стародавна (Святий вечір), далека вандрівка (Палій), довга мовчанка (Злодій), панцька служба (Палій, Святий вечір), чужа служба (Дід Гриць), боротьба безпощадна (У нас все свято), велика просьба (Дід Гриць), забута кривда (Палій), весілля гучне (Червоний вексель), світляне покривало (Діточа пригода), найстарша (=найважливіша), найлюбіша робота (Давнина), робота лекша (Палій), робота чужа (Палій), божя робота (Палій), легка робота (Злодій), наука страшна (Давнина), чорна жура (Палій), велика пошана (Палій), діточа забава (Палій), дунайська загата (Камінний хрест), багряна заграва (Марія), невиразна, таємна назва (Марія), довга лежа (Скін), кольида сумна, страшна (Лист), молитва старецька (від старець) (Святий вечір), страшний крик (Палій), голосний крик (Камінний хрест), страшний зойк (Суд), надлюдський зойк (Палій), мертвий блиск (Камінний хрест), хлоп'ячий спомин (Вечірня година), чорний обвід (Вечірня година), тихий хід (Мое слово), плач недоплаканий (Мое слово), сміх недосміяний (Мое слово), побій половецький, турецький, московський (Давня мелодія), тонкі шепти (Сон), чорна пропасть (Палій), тяжкий відпочинок (Палій), взаємний натиск (Май), найбільший розгін (Камінний хрест), недозволені збори (Дурні баби), добрий лік (Катруся), діалектні здалний 'придатний' лік (Катруся), послідний 'останній' лік (Катруся).

Це також епітети до назв предметної якості: *скажена* лютість (Марія), *погідлива* старість (Такий панок), *велика* радість (Майстер), *жалісна* веселість (Камінний хрест), *височенна* високість (Скін), *глибінь безмірна* (Басараби), *божа* міць (Майстер), *світляна* висота (Мое слово), *мужицьке* багатство (Палій), *безтямна* многість (Дорога).

Отже, системний опис епітетів у новелах В. Стефаніка дає підстави для таких узагальнень. Аналіз художніх означень за семантико-тематичним групуванням назв реалій засвідчив багатство й розмаїття означуваного епітетами світу. За ступенем формування експресивно-емоційного компонента в художньому тексті епітети неоднакові. Найбільша мовна експресія властива індивідуально-авторським художнім означенням, а також епітетам-діалектизмам, які в говірковому мовленні можуть бути й загальноновживаними. Експресивно-емоційний функціонал загальнономовних епітетів детерміновано контекстом його вживання.

Аналіз семантико-тематичних груп лексики, означуваної епітетами, засвідчив, що художні означення в новелах використовуються передовсім для характеристики персонажів за їх різними ознаками – психоемоційний, фізіологічний стани, риси характеру, розумові властивості, загальний зовнішній вигляд, колір волосся, шкіри, ріст, вікові особливості, соціальний статус, спорідненість і свояцтво, належність до нації, населеного пункту, фаху, віри. Добре доповнюють художнє увиразнення героїв новел епітети до соматичних назв, через які відображається внутрішній стан персонажа,

підкреслюються певні зовнішні ознаки або ж зацентровується увага на різних якостях тієї чи іншої частини тіла.

Епітетні характеристики стосуються також різнобічного увиразнення одягу персонажів, рослинного світу, тварин, птахів, комах, їжі, напоїв, місцезнаходження когось чи чогось, часових проміжків, погодних явищ, рідин, будівель, споруд, їх частин, знарядь праці, хатнього начиння, предметів господарського побуту, небесної сфери, грошових знаків, інших семантично розрізнених конкретних предметів, значної кількості абстрактних сутностей.

Характерною особливістю епітетної характеристики персонажів чи інших реалій предметного або абстрактного світів є те, що Василь Стефаник у своїх новелах, за винятком "Моє слово" та "Дорога", зазвичай не вдавався до підбирання незвичних, неординарних, рідкісних художніх означень, а вишукував їх поетичність у звичному, буденному, пересічному. Дуже часто загальномовні епітети в текстах новеліста набувають додаткової образності завдяки їх контекстуальному використанню.

ПОРІВНЯННЯ У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

На порівняння як один із найпоширеніших і художньо значущих засобів у мові новел Василя Стефаника першим звернув увагу ще в міжвоєнний період минулого століття тоді ще молодий дослідник Іван Ковалик у статті «Характеристика стилю В. Стефаника. Порівняння й епітети як артистичний засіб образowości стилю Стефаника» [Ковалик 2008, с. 397-403]. Учений зазначає, що в кожному порівнянні необхідно розрізнити три частини: 1) те, **що** порівнюємо (comparandum), 2) те, **з чим** порівнюємо (comparatum), 3) те, **на основі чого** порівнюємо (tertium comparationis) (у сучасному трактуванні – суб'єкт порівняння, об'єкт порівняння та ознака порівняння). Залежно від їх наявності всі порівняння він поділяє на повні, яких у новелах трапляється дуже багато, та скорочені, що теж досить поширені, натомість безсполучникові порівняння хоч і вживаються, але зрідка. Окремо характеризує так звані *розвинені* порівняння, які мають ускладнену структуру, відмежовуючи їх від *поширених*, в яких одна річ порівнюється з двома або й більше предметами.

На переконання І. Ковалика, крім кількох прикладів порівнянь зі світу абстрактного й конкретного, інші взято лише зі світу почуттєвого. Харак-

терною особливістю Стефаникових порівнянь є неодноразове використання низки об'єктів порівняння [Ковалик 2008, с. 399].

У пізніших дослідженнях відзначається глибокий зміст, багатство форм та майстерність використання компаративних сполук у новелах Василя Стефаника [Бондаренко 1990, с. 124-128], своєрідність їх семантики [Іванова 1991, с. 39-40], аналізуються функції порівнянь у новелістичних текстах [Кучеренко 1991, с. 54-56].

Як можна висновувати з огляду вивчення порівнянь у новелах Василя Стефаника, до повного ґрунтовного дослідження зазначеної проблеми ще далеко. Постає потреба послідовного системного дослідження компаративних сполук, вжитих у мові художніх текстів новеліста за їх різними ознаками, зокрема з погляду формальної структури порівнянь, виявлення типології суб'єктів і об'єктів художніх означень, їхнього емоційно-експресивного потенціалу тощо.

Формально-граматична структура порівнянь.
За формально-граматичними ознаками абсолютна більшість порівнянь, вжитих у новелах Василя Стефаника, становлять ті, в яких суб'єкт компаративної сполуки порівнюється з об'єктом за допомогою сполучників. Зазвичай цю функцію виконує порівняльний сполучник *як*: Заскреготав зубами, *як* жорнами <...> (Камінний хрест), Хліби, *як* точила, та білі, *як* з фунтової муки (З міста йдучи), Опівночі мужики, *як* бджоли матку, обступили пана <...> (Воєнні шкоди), Ноги, синку, *як* коновки: ані їх пігнути, ані їх зібгати (Святий вечір), Вітер гнав, *як*

гнаний пес (Сон), Гавкаєш, як пес <...> (Май) та ін.

У деяких випадках (до двох десятків) сполучник як має у суб'єктній частині компаративної сполуки співвідносні займенники *такий, така, таке, такі* «якісно-характеризаційної семантики» (Городенська 2007, с. 303): Менший то штудерний, *такий, як старий* (Вістуни), <...> бо ти *така* сліпа як кертиця <...> (Роса), Ще чепірнате *таке* [волосся], як нечисане повісмо (Підпис), Рідні діти *такі, як чужі* <...> (Дід Гриць) та ін.

Стільки ж компаративних структур засвідчено із співвідносним у суб'єктній частині прислівником *так*: Як стану, як глипну, то *так* мені весело, як мамі, що дивит си на свої діти (Майстер), Здавалося, що ті очі важили би *так, як* олова <...> (Новина), Заплакала за мнов хата. *Як* дитина за мамов – *так* заплакала (Синя книжечка), Ти, Боже, поливаєш всю землю росою *так, як* ми розсадник (Роса) та ін.

Більше десяти порівнянь мають у структурі складений сполучник *як коли би*, в якому значення порівняння доповнене значенням умовності: Я не годна ночі зночувати, такі ночі довгі, довгі, *як коли би* десіть на одну склав (Святий вечір), Сказав оце Іван, та й здоймив руки вгору, *як коли би* мав гадку злетіти (У корчмі), А в голові, *як коли би* цигани клевцями гатили (Майстер), Як нараз дес не заgrimит, *як коли би* гора завалила си! (Майстер), Ей старий, старий, тото-с ні лишив, *як коли би-с* утік від слюбу (Янгол) та ін.

Кілька компаративних структур вжито з семантично діалектним порівняльним сполучником *якби*: Нахилювалися до себе і відхилювались,

якби дві галузці, що ними легенький вітер колише (У корчмі), І справді від горівки хребет затерпав, *якби* рукою відняло (Палій), Хатчина маленька, непоказна, виглядала між другими хатами, *якби* хто пустив між громаду гарних птахів, маленьку кострубату курочку (Палій), Лице смагляве, застрашене, *якби* діточе (Басараби), Верещала, *якби* з неї хто паси дер (Святий вечір) та ін.

Як і компаративні структури з сполучником *як*, порівняння із сполучником *якби* можуть мати в суб'єктній частині співвідносні займенник *такий* або прислівник *так*:

Якби хмара плачу, що нависла над селом, прірвалася, *якби* горе людське дунайську загату розірвало – *такий* був плач (Камінний хрест), <...> наші молоді вчені були коло него *такі* щасливі і ясні, *якби* він кождому поклав золоте колісце на голову (Дід Гриць), А взимі то мами прядуть кужіль та й співають свої дівоцькі співанки, але *так* сумно, *якби* банували за молодим віком (Вечірня година), Гет люди падут удолину, *так*, *якби* їх хто трутив у бульбону (З міста йдучи), *Такий* я страх дістав, що най Бог боронит! *Отак*, *якби* ні хто сокиров зарубав у голову (Майстер), Але потім, братя, пішло все коміть-головою. *Якби* взьив на долоню піре та й подув, то *так* пішло все (Майстер), Прошу пийте, не розглядайтеся *так*, *якби* між збуїв попали (Такий панок) та ін.

З інших порівняльних сполучників, що поєднують порівнювані частини компаративних структур, трапляються ще поодинокі вживані *мов*, *мов би*, *наче б*: Але цю росу кожна стеблинка *так* рано

двигає на собі, *мов* божий трунок (Роса, 206), А як у Львові заперли їх до арешту за бунт, то сіла на колію, а та колія *так* бігла й летіла до синів, *мов би* там, у машині, напереді горіло її серце (Марія), Диви си *так* дивно, *наче б* поправді на зорях бачив Україну (Марія). Зауважимо, що всі вони функціонують із співвідносним прислівником *так*.

Порівняння без сполучників, якщо й трапляються у новелах Василя Стефаника, то зрідка. Такими є порівняння, які виражаються граматичною формою орудного відмінка: <...> а чорний дим розтягався *змієм* по синьому небі <...> (Марія), <...> а ліва рука Івана обвивала *сітею* синіх жил, як ланцюгом із синьої стали (Камінний хрест), Хотів крикнути на діти, аби Мартинові ячмінь віддали, але крик крізь горло не міг продертись, лиш гарячою *смолою* по тілі розходився (Скін), Андрійко виглядав як скупаний, волосся спадало маленькими білими *нивками* на чоло і шию (Мамин синок), Золотою *стрілою* прорізую світляні висоти (Мое слово) та ін.

Поодинокими прикладами засвідчено порівняльні структури з опущеним сполучником, які близькі до метафори: *А діти – піна на воді...* щос на них трісне – та й понесете всі на могилу (Кленові листки), Та йдіт вже додому, та коли вас жінки зберут до церкви і коли я вімету оте *волосє, кінцкі гриви з білих коней* (Morituri).

Трапляються також заперечні порівняння з протиставними сполучниками *а, але*: Хоть це не горівка, *а* болото, *але* з мужиком то так си має: шо де в світі є найгірше, то він має віконати (Кленові листки), Ідіт, ідіт, бо ви не хлоп, *але* зальопана баба! (Злодій).

У деяких порівняннях функцію відсутнього сполучника виконують слова з семантикою подібності. У новелах Василя Стефаника таким лексичним засобом порівняння виступає зазвичай дієслово *подобати*: *Подобала* хатина на якусь закляту печеру з великою грішницею, що каралася від початку світа та до суду-віку каратися буде (Сама саміська), Очі його помутніли, а чоло його *подобало* на скаламучену керничку при дорозі (Дорога), <...> а урядник посеред них *подобає* на чорну мушку, що в густий мід залізла (Май), Грубе, пороздиране полотно із затертими червоними вишивками *подобало* на одіж жовнів із війни (Осінь). Засвідчено й інші лексичні маркери порівняння: Аби не дати-ся, він [Данило] роздирав очі, потирав рукою лице і *виглядав* на нещасливого борця, що от-от здасться на ласку і неласку ворога (Май), Не мав би си в кого вдати [Андрійко]! *Вікапаний* Михайло (Мамин синок).

В окремих випадках лексичний маркер порівняння *виглядати* доповнено ще й сполучником *якби*: Група [дітей] *виглядає так, якби* хто стряс із дерева великих лісниць, які на землі повалилися (Пістунка), Згори кінь *виглядав, якби* Іван його повісив на нашильнику за якусь велику провину <...> (Камінний хрест).

Зрідка порівняння виражається прислівником з конфіксом *по-...-ому(у)*: Траба, аби тьи дьидя увечір підстриг, бо, аді, яке патлате волосе. – *Попарубоцьки*, ма? (Мамин синок), Польки мині грай, *по-панцки*, мам гроші! (Камінний хрест).

Нарешті, трапляються складні описові компаративні структури, в яких підсумковій суб'єктній частині порівняння із прислівником *так* (*отак*) передує розширена, зазвичай кількареченнева, об'єктна частина, пор.: Та як часом якась долішня хвиля викарбутить великий камінь із води і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний. Сонце лупає з нього черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі фосфоричні звізди. Блимає той камінь мертвими блисками відбитими від сходу і заходу сонця і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя. *Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду* (Камінний хрест), В шум, гамір і зойки і в жалісну веселість скрипки врзувався спів Івана і старого Михайла. Той спів, що його не раз чути на весіллях, як старі хлопці доберуть охоти і заведуть стародавніх співанок. Слова співу йдуть через старе горло з перешкодами, як коли би не лиш на руках у них, але і в горлі мозилі понарастали. Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по замерзлій землі, а воно раз-на-раз зупиняється на кожнім ярочку і дрижить подертими берегами, як перед смертю. *Іван та Михайло так співали за молодії літа <...>* (Камінний хрест), Але як до хати не входив тато, то вони знов зізали з печі, аби гирцювати по землі. *Так голуби спускаються цілим стадом на тік* (Осінь).

Отже, за незначними винятками, у новелах Василя Стефаника поширені сполучникові порівнян-

ня, здебільшого з порівняльним сполучником *як*. Із іншими порівняльними сполучниками вжито незначна кількість художніх означень – від кількох до двох десятків.

Із інших формально-граматичних різновидів вжито незначну кількість порівнянь у формі орудного відмінка або прислівника з конфіксом *по-...-и*, з опущеним порівняльним сполучником, заперечні з протиставними сполучниками *а, але*, із словами з семантикою подібності та описові конструкції з прислівником *так* в суб'єктній частині.

Характеристика компаративів за семантико-тематичними ознаками суб'єктів та об'єктів порівняння. Приблизно половину з усіх компаративів, використаних у новелах Василя Стефаника, становлять ті, у яких суб'єктом порівняння є особа-персонаж. Об'єктом у таких порівняннях є найрізноманітніші предмети, явища, властивості, які визначаються ознакою порівняння *tertium comparationis*, при цьому вона може бути як експліцитною (*А у вечір лиш си укажеш до хати такий, як віхоть, як мийка усотаний*), а вони тобі в один голос жінка і діти: «Нема хліба», *Як був здоровий, то грався цілий день коло моєї будки. Порпався заєдно у тім рівци, що дощ викопав довкола будки і витягав всякі камінчики. Курятко без квочки, ну, кажу вам, як курятко (Похорон)*), так і імпліцитною (*Синя, як пуп*, сиділа на печі посеред купи дрантя і безупину біла головою в стіну (Святий вечір)).

Лише деякі Стефаникові порівняння ґрунтуються на прямій характеристиці особи-суб'єкта порівняння відповідним об'єктом порівняння на основі

характерних ознак персонажа, що відображають його зовнішній вигляд або внутрішні якості. Так, на основі ознаки порівняння за фізичними якостями особи засвідчено порівняння: Вона їх [синів] *родила міцних і здорових, як ковбки <...>* (Марія), *Та вони [сини] були, як дуби кучеряві (Сини), Хлоп дужий, як медвідь (Суд), Хлоп, як звір,* мали-сте *труду доста, заки вліз си до хати? (Злодій), Я тих панів умію ріхтувати, то таке легоньке, як піре (Палій), Дес умирают такі, шо лиш би їм бути, покидают добро і маетки, а я, як отот твердий камінь, шо го ніхто не годен роздавиту (Осінь)* та ін.

На основі зовнішньої ознаки персонажа використано порівняння, які за змістовим наповненням і експресивним зарядом близькі до загальнономовних: В неділю пополудне приходили до баби всі невістки з унуками. *Такі чорнобриві, як гвоздики, такі червоні, як калина (Давнина), І разом з вйтом та радними [комісар] пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні як раки (Воєнні шкоди), Семенку, здойми з гредок сорочки, аби-м полатала, бо ходите чорні, як ворони (Кленові листки), Але годований [комісар], як пацюк <...> (Воєнні шкоди), <...> а коло нього на кожусі лежить білий, як молоко, мужик (Озимина), Всі в білих сорочках, як на великдень (Дорога), <...> від дверей крикливий *Трильовський в биндах, як дівка <...>* (Дід Гриць), *Не мав би си в кого вдати! Вікананий Михайло (Мамин синок), А діти – піна на воді, шос на них трісне – та й понесете всі на могилу (Кленові листки).**

Асоціації, близькі до загальнономовних, стали джерелом формування порівнянь за ознакою психофізичного стану персонажа, пор.: Була [Митриха] *запашена, як віця (Осінь)*, І той жьиль, коли я, як *замурований цементом*, попав у глибоку пивницю (Дід Гриць), <...> бо *ти така сліпа, як кертиця* <...> (Роса). Зрідка серед них трапляються й неординарні порівняння: <...> що наші *молоді вчені* були коло нього такі *щасливі і ясні, якби він кождому поклав золоте колісце на голову* (Дід Гриць).

Tertium comparationis для деяких Стефаникових порівнянь становлять риси характеру персонажа: Було мене таки суда не кликати, бо я, знаєте, *такий, як предиво* (Злодій), Вони [хлопці] *такі тихонькі* на міськім ринку, як *риба розкидана по дорозі*; гинуть тікати в зелене поле (Дід Гриць), А вона [Митриха], як *бідна, милосердна сестра*, з сумом і резигнацією хоч чим-тим хотіла допомогти нещасливим раненим (Осінь), Аби не датися, він [Данило] роздирав очі, *потирив рукою лице і виглядав на нещасливого борця, що от-от здасться на ласку і неласку ворога* (Май).

Окремі порівняння постали на ґрунті розумових, інтелектуальних властивостей персонажа: Не бі си, *такий* [Андрійко] *мудрий, як старий* (Мамин синок), *Менший* [хлопець] то *штудерний, як старий* (Вістуні).

Однак абсолютна більшість компаративних сполук із персонажем-суб'єктом порівняння характеризує його не на основі зовнішніх ознак чи внутрішніх якостей, а через різні функційні ознаки персонажа, номіновані словами пре-

дикативної семантики. Низка порівнянь, вжитих у новелах Василя Стефаника, ґрунтується на функційній ознаці персонажа, вираженій дієсловами зі значенням мовлення. В кожному конкретному випадку, навіть у межах тотожної функційної ознаки персонажа, об'єкти порівняння зумовлені авторською художньою візією. «Природа порівняння, його семантична наповненість залежить від світогляду мовця; характеру його світовідчуття» (Сучасна... 1973, с. 143). Так, із дієсловом *верещати*, що стосується персонажа, засвідчено кожне по-своєму оригінальне порівняння: А Михайло ймив Івана за барки і шалено термосив і *верещав, як стеклий* (Камінний хрест), *Верещала* [баба], *якби з неї хто пасидер* (Святий вечір), Ноги ї посиніли від снігу, *верещала* [мама], *як несповна розуму* (Стратився). Із функційною ознакою, вираженою дієсловом *пищати*, вжито такі порівняння: Старий так заслухався в осінню пісню, що сам *пищить як дитина* (Озимина), <...> а стара лиш посмішковуєт си з мене та *пищит, як сойка* в самі вуха (Дід Гриць).

У деяких порівняннях, за семантичної близькості функційної ознаки персонажа, тотожними можуть бути об'єкти порівняння: Але внуки не п'ють, не гуляють і до корчми не йдуть, а *гудуть, як бджола*: Україна, Україна (Роса), <...> то ми, самі дужі господарі *гомоніли* коло них, *як бджоли* коло цвіту (Дід Гриць), Так ци не так, люди, правду кажу, ци *брешу, як пес?* (Кленові листки), То-с, певне, ніяк? Я з горівков собі не захожу, бо нема відки. *Гавкаєш як пес*, та ти би вмер без горівки! (Май).

В аналізованій групі компаративних сполук семантика слова, яким названо функційну ознаку персонажа, що зазвичай береться зі світу тварин, птахів, часто зумовлює й об'єкт порівняння: Баба <...> *кудкудакала, як квочка між курятами* (Давнина), *Меш, каже, кукаци, як глуха зозуля, заки тьби у гріб не зажену* (З міста йдучи), *Аби-сте не казали, люди, що кранчу над головами своїх дітей, як ворон над стервом* <...> (Кленові листки), *Люди добрі, я цьому не вітримаю, стара від хати відгонит, а діти голюкают, як на пса* (Воєнні шкоди).

Широка палітра й розмаїття об'єктів порівняння персонажа за його функційною ознакою, вираженою дієсловами з семантикою руху. Завдяки конкретизації, деталізації, уточнення додатковими лексичними маркерами семантики предиката порівняння навіть за спільною функційною ознакою помітно урізноманітнюються: *А стара* зараз за мною встає, *накриває діти і ходить тихо, як кітка*, та лагодить їм сніданок (Роса), *Але ті наші, що пішли на чужу службу*, ніби від мене відвертають си, ніби не пізнають, *ходять, сараки, як песики, що їх газда пустив у чисте поле* (Дід Гриць), Побачивши його, він має скинути капелюх з голови і *йти проти нього так, як бузюк по млаці – обережно, поволоньки, аби панського камінчика не вразити* (Май), *І я ходив тихонько, як біленький кіт* (Моє слово), *Мав [Дідух] у поясі хибу, бо все ходив схилений, як би два залізні краки стягали тулуб до ніг* (Камінний хрест).

В основі деяких порівнянь лежить усталеність асоціацій (*Аби-м ходив, як дика звір* <...> (Камінний хрест), однак образність компаративних сполук

більша в тих, які угрунтовані на незвичності, неординарності асоціацій, пор.: Ні, то я вам маю дякувати, бо я *ходив по вашій кривді, як по м'якій подушці* <...> (Такий панок).

На природі порівнянь позначаються й семантичні відтінки предикатів руху, якими виражена функційна ознака персонажа. Так, семантичні нюанси синонімів до предиката руху *йти (ходити)* – *блука-ти, ландати, увихатися, волочитися, скакати, біг-ти, брикати, валяти си* – детермінують природу й лексико-семантичне наповнення порівнянь: *Йдуть* [хлопчики і баби] *серединою вулиці, як подерті тіні* (Похорон), *Йшов, як тіль спорохнявілого дуба перед заходом сонця* (Дорога), <...> *але доки ще лажу, то буду за вами ходити, як грішник* <...> (Такий панок), Михайло *вийшов із-за стола темний і п'яний, як ніч* (Злодій), *Та ти нас тільки набив си, що ми ніколи з синців не виходимо, як воли з ярма* (Лесева фамілія), *Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обми-чу та й підеш у ту Гамерику, як жидівка* (Камінний хрест), *Як старий жовняр деревляними ногами блу-кає, так я блукаю* (Мое слово), *Дес воно ландає, дес воно нишпорит по дворі, як курка* (Мамин синок), *А жінка слухає того та як скрипочка увихає си по хаті* (Майстер), *Взяла мішок на плечі та й поволілася додому з дітьми, як пришиблена курка* (Лесева фамілія), *І скакав з могили на могилу, як осіннє пере-котиполе* (Дорога), *Розбігався, як той хлопець, що хоче яр перескочити і над самим ярмом усе стриму-ється* (Вечірня година), *Отець парох, як лошак, по-біг до хати, аби комісар його не запримітив* (Воєнні шкоди), *Хлопці вже зважилися і підбігали, як щеню-*

ки, і били по ногах, і відбігли і знову били (Лесева фамілія), Але ти нічого не знаєш, ти ще лиш ходи-ти ледви знаєш, то я *вмію брикати, як кінь* (Діточа пригода), *Ти, парубче не брикай, як кінь по полю, розперезаний*, але сиди собі коло Марії (Вечірня година), *Бодай дівки ніколи на світ не родили си, як суки валяють си <...>* (Марія).

Однак, навіть за відсутності семантичних відмінностей в предикатах, які номінують функційну ознаку персонажів, чітко простежуються неповторність порівнянь досліджуваної групи, їх унікальність та висока образність і емоційно-експресивна напруга, ось хоч би кілька прикладів із семантично тотожними предикатами *дивитися, глядіти*: *Диви си* [старший син Марії] так дивно, *наче б поправді на зорях бачив Україну* (Марія), А рано вони оба [сини] виходили, а *стара* сперла си на ворота та не говорила, але так здалека *дивила си, як з неба* (Сини), *Данило* чекав біля білої брами, *дивився* в панський город, *як злодій* (Май), [Діти] *молочко поїдають, сирец поїдають, а ми, як щенета*, на них дивимо си (Діти), *Мати гляділа, як кат <...>* (Мати), *Передо мною стояв новий світ, новий і чорний. Я ловився за його поли, а він згїрдно глядів на мене. Як жебрак маленький* (Моє слово), *Прошу, пийте, не розглядайтеся так, якби між збуїв попали* (Такий панок).

Своєрідність і багатство характеристики персонажів у новелах Василя Стефаника за допомогою порівнянь пояснюється урізноманітненістю функційних ознак героїв, які слугують базою порівняння, та свіжістю, несподіваністю, оригінальністю

його об'єкта. Зазначені різнобічні різноаспектні функційні ознаки персонажів уможливають несподівані порівняння високої художньої наснаги.

Низку порівнянь, особливо в мові персонажів, взято новелістом із народнорозмовної стихії, пор.: Бий жебрачку та вона твою памнить з торбов світами рознесла! *Бий, як суку* (Святий вечір), Твоя *Марійка* добре нас ріхтує. *Тікає си, як сука*, з фірманом та відавує йому щонайліпше <...> (Палій), Тота відьма помогла таке Максимови, як мому хлопцеві. Але кобих її лице уздрів, та й бих *перевалив, як суку!* (З міста йдучи), Йду я з хати, гет цалком вже віхожу та й поцулував-сми поріг та й іду. Не моє та й решта! *Бий, як пса* від чужої хати! (Синя книжечка), Мой, таже це покаяніє на увес світ, аби *жінка лупила чоловіка, як коня* (У корчмі), Максиме, ви мені з хати шуруйте, аби я вас тут не видів, бо *вб'ю, як горобця* (Злодій). Більш авторизовані порівняння у авторській мові: Антін по цім слові *гатить* руками у землю, як у камінь (Синя книжечка), Хлопці *били, як скажені* (Лесева фамілія).

Помітну групу порівнянь становлять ті, у яких функційна ознака експлікує внутрішній психоемоційний стан персонажа. Із предикатами з семантикою 'сміятися' використано такі оригінальні порівняння: Жандарми снувалися і *усміхалися, як коли би мали перед собою діточу забаву* (Палій), І вона [земля] за твою силу дає повну хату *дітий і внуків, що регочут си, як срібні дзвінки* <...> (Вона – земля), Коби-сте не курили такі тютюни, що я гину від них, та *не рзали, як коні*, бо я глухну (Morituri). На функ-

ційній ознаці персонажа, вираженій предикатом із семантикою 'радіти' засвідчено компаративні сполуки: Видурюють від неї гроші на театр та на книжки та тягають стару коробку по читальнях, а вона вертає з ними додому та *радується, як дівка* (Роса), Я тут буду, як *буйний вітер, панувати*, заспіваю свою пісню (Моє слово).

Стан персонажа добре характеризують порівняння, що ґрунтуються на функційній ознаці стану, вираженого предикатами з семантикою 'сумувати-му' (Так *баную* за тим горбом, як *дитина за цицьков* (Камінний хрест); 'соромитися' (*Він стидався, як дівчина* (Злодій), *Басараби, як винуваті попускали очі вдолину* (Басараби); 'боятися, лякатися' (*Баба бабов, Ѓоргію, вона боїт си, як жид бійки*, не дивуйте си (Злодій); *Катерина затряслася, як осиковий листок перед бурєю* (Мати), *Такий я страх дістав*, що най Бог боронит! *Отак, якби ні хто сокиров зарубав у голову* (Майстер); 'плакати' (*Старий схлинав, як мала дитина* (Стратився), <...> всі жінки за ним плакали і *голосили, як за братом рідним* (Давнина), Є такі *пани*, що як нап'ють си та й *плачут, як мужики* (Такий панок), Лише Безклубий сидів у куточку і *ревів, як віл* <...> (Палій), *Ви* вмієте жінок добре бити та й *жидів за пейси торгати*, а як приїде на правду, то стоїте подалеки та й *скавулите, як щенюки* (Суд); 'співати' (*А* взимі то *мами* прядуть кужіль та й *співають* свої дівоцькі співанки, але *так сумно, якби банували за молодим віком* (Вечірня година), *Стид тобі, сивий волосе*, *стидай си*, що приповідаєш та *приспіваєш як плаксива баба* <...> (Сини); 'злитися' (Сидів коло лави проти вікна, об-

клався старим шкураттям, воскував нитки на дратву і бісився, як пес (Осінь); 'дивуватися' (*Всі храмові іззирають си, як на чудо* (З міста йдучи)). Близькі до них і порівняння, сформовані на базі функційної ознаки персонажа, вираженої прислівниками *весело, легко, тяжко, непорушно* тощо: Як стану, як глипну, то *так мені весело, як мамі, шо дивитси на свої діти* (Майстер), Аби тобі *так умирати легко, як мені гезди легко!* (Синя книжечка), *Так тьижко*, вам кажу, *як з каміня за той грейцір* (Засідання), Ой *легко, як каміня гризти* (Синя книжечка), Як перестали співати, то *Марія стала непорушно, як на образі намальована* (Марія), Але потім, бротя, *пішло все коміть-головою. Якби взьив на долоню піре та й подунув*, то так пішло все (Майстер), Чомусь йому *так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди* (Новина).

Низка порівнянь характеризують персонажів через увиразнення їхніх фізіологічних чи кінетичних функційних ознак, що слугують основою формування компаративної сполуки. Фізіологічні ознаки виражено предикатами *спати*: *Льиг я спати. Сплю, як камінь, спю* – не вісипльию си (Майстер), *Чоловік спить, як камінь* (Нитка); *їсти*: А то погана *дівка, все їст, як свиня* (Діточа пригода), Цим *мужикам*, думав він, і чорт нічого не вдіє, а не то війна; *жеруть, як свині*, та заливаються румункою (Воєнні шкоди), Та й дав їм кусень хліба, а вони, *як щенята коло голої кістки, коло того хліба заходилися* (Новина); *народжуватися, родитися*: А я тому кажу, шо ти, жебраку, *не плодь си, не розводи си, як миш* (Кленові листки), <...> але нашо він

тото [дітей] пускає на світ, як голе в терня?! (Кленові листки).

Кінетичні функційні ознаки персонажів експлікують предикати *стояти*: *не стійте* [мужики] *так, як злодії*, бо ви пани собі, газди (Такий панок), Бувало, *станемо* [колядники], *як ліс*, під вікном (Лист), *Всі жінки* посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілими очима, *стояли, як з дуба витесані* (Гріх), *Лесь* кинув мішок на землю і *став, як дурний* (Лесева фамілія), *Він* зірвався, перестрашився, оглянувся довкола себе і *станув, як підстрелений* (Май); *лягати*: *Лежав, як рибка*, і все ротик роззявляв (Похорон), *Він* [Федір] *лежав, як мертвий* <...> (Палій), Та що я вам кажу, дай Боже і вам здоровля, лиш не загрійте голови, як котрих зелених свет: люди йдуть до церкви, село обмаєне, а *ви лежите, як дуб'є під любистком* (Morituri), Видиш, як восько пускає світло з тамтого боку, як воду з сита, бликне та й зараз видит, де жовнір та бахне кулев у него, а *він* зараз *лягає так, як мама* (Діточа пригода); *сидіти*: Приходить си *сидіти* в свої душі, *як у завалені хаті*, де всьо розбите і понівечене (Дід Гриць), *Куми* зате *сиділи, як вкопані* <...> (Кленові листки), *Сидів* [Данило], *як стовп* <...> (Май), *Сидиш* [Катерина] з ним в колясках, *як пава* (Мати); *летіти*: Деь усподі *чорт* ймив її [бабу], завдав на себе та й *почав летіти* з нею, *як вітер* (Сама саміська); *падати*: Гет *люди падут* удолину так, *якби їх хто трутив у бульбону* (З міста йдучи), *Голодники* падали, *як дуби* <...> (Палій); *нахилитися, відхилитися*: *Нахильовалися до себе і відхилалися, якби дві галузці, що ними*

легенький вітер колише (У корчмі); рости: А шкода, шо-с був уріс, як дуб (Стратився).

Іншими предикатами, які називають функційну ознаку персонажа, на якій ґрунтується порівняння, є *лишати(ся), покидати: І лишився я, як корч луґу серед поля (Моє слово), Ей, старий, старий, тото-с ні лишив, як коли би-с утік від слюбу (Янгол), <...> а ти свою дитину кинула в мене на постіль, як сука <...> (Мати); скулюватися, складатися: Дід скулювався, як воробець <...> (Давнина), Стиснеш плечима, складеш си, як цізорик, та й кажеш <...> (Кленові листки); розкидати, підкидати, діал. шпурляти: Звалили го в хаті – розкидав [Печенюк Михайло] з себе штири хлопц, як галушки <...> (Суд), Ти зійшов, старигане, на діточий розум, та лиши дитину в супокою, не підкидай ним, як гарбузом (Мамин синок), Шпурляв [Федір] мішками, як галушками (Палій); гнутися: І ходив я по тім світі, і гнувся, як лоза, для кавалка хліба і чув на собі сотні гордих очей (Вечірня година); підходити до кого-небудь 'добирати підходу до кого-небудь, лашитися, добиваючись у кого-небудь прихильності, ласки і т.ін.': Малий Кирило підходить мене, як дитину: «Діду, діду, я прочитаю таке файне» (Роса); поховати, спорядити: Та й поховають нас, як псів, бігме, чобота на ногу не покладут (Діти), Ми його відрубали з чоловіком та привезли в рантухах додому та споредили парубка, як паву, але язик не годни були заправити в рот (Гріх); червоніти: І вона [земля] за твою силу дає тобі повну хату дітий і внуків, що регочут си, як срібні дзвінки і червоніють, як калина (Вона – земля); обгонити, дути на кого-небудь 'оберігати': Та й,*

бачу, хапав дручок та обгонив ціле господарство, як пес, від якихось злодіїв (З міста йдучи), Синку, я на тебе дув, як на пінку, та й вижу, що вмреш (Катруся); *обступити*: Опівночи мужики, як бджоли матку, обступили пана <...> (Воєнні шкоди); *навчити*: Навчи їх на розум, якби й я, а не пусти попід плоти (Лист); *поливати*: Ти, Боже, поливаєш всю землю росою так, як ми розсадник (Роса); *спекти*: <...> бо те спечу у вогни, як пацюка <...> (Палій); *сідлати* 'вантажити': Іду ніби до дітей, стара напхала в торбу всілячини: і цього їм і того їм, не жалує мене, сідлає, як коня (Дід Гриць); *відпочивати*: Відпочиваю по дорозі, як дуб міцно закорінований у землі, а галузе під небесами, в школі (Дід Гриць); *різьбити*: Буду свій світ різьбити, як камінь (Моє слово); *закашлати*: Закашлав [Третильник], як у великі труби заграв (Сон); *зимувати*: Федір зимував, як ведмідь (Палій); *обтирати*: Голосно заривав [Максим], прилаг до землі і нею, як хустиною, обтирав сльози і почорнів (Сини); *піти* 'вийти заміж': Вона, люди, як пішла за мене, то так, як під воду пірнула (Палій); *простягнути*: Як безсильна дитина, простягнув до неї руки (Дорога); *занюхати*: Я, як пес, занюхаю его чупер на твої долоні (Сини); *перерити*: Ви – каже – цілу Україну перерили, як свині <...> (Марія); *кинутися на кого-небудь*: І кинулися на нього, як голодні вовки (Злодій); *злізати*: Але як до хати не входив тато, то вони [діти] знов злізали з печі, аби гирцювати по землі. Так голуби спускаються цілим стадом на тік (Осінь); *пити кров з кого-небудь* 'знущатися з кого-небудь': Коли я не хочу більше крові пити так, як ви <...> (Такий панок); *радити*: Я маю

охоту тебе зачъистувати, бо ти мене, як якис казав, як *мама рідна на добре радиш* (У корчмі); *гратися*: Аподорозігралася [Марія], як *дівка биндами* (Марія); *виглядати* 'бути подібним на кого-, що-небудь': *Газди* підняли голови і, як *пришиблені, виглядали* (Підпис), *Група* виглядає так, якби *хто стряс із дерева великих лісниць, які на землі повалилися* (Пістунка); *покласти*: А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу свою його *покладу, як мертву красу* (Моє слово); *попускати*: Вони [діти] *попускали рукави, як стадо перепелиць, що спочивають, але все готові летіти* (Кленові листки); *пашіти*: <...> а *пашіло* від него *вогнем*. Якби *хто під ним вогонь розіклав, а його кісточки, як полінья, накидав, аби горіли* (Похорон); *уснути* 'померти': <...> а *Федько уснув* на місци, як *куря* (Суд).

Окрему групу становлять ті порівняння, в яких суб'єктом є соматизми. Зазвичай вони слугують увиразненню персонажа через образне представлення якоїсь його частини тіла. У деяких із них якась частина тіла безпосередньо порівнюється за її зовнішньої чи внутрішньої ознакою з якоюсь іншою річчю, наприклад: *Показала [баба] ноги, сині і блискучі, як склені бервена* (Святий вечір), *Ноги*, *синку, як коновки*, *ані їх пігнути, ані їх зібгати* (Святий вечір), *Личко* *буде, як папірчик*, а *волосе* *таке, як лен* (Мамин синок), *Видко* *діло, що вже постаріла си і лице, як шкіра на старім чоботі, і волосе, як молоко* <...> (Давнина), <...> а *чоло* *таке, як грань, як грань* (Басараби), *У одного* *таке око, як пропасть*, *погляне та й нічо не видить, бо то око не до видіня* (Басараби), *А руки*, *аді, як згребло* <...>

(Діти), Коло баби на печі сиділа маленька Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвостик (Підпис), Очі його помутніли, а чоло його подобало на скаламучену керничку при дорозі (Дорога). Значно більше тих компаративних сполук із суб'єктом-соматизмом, у яких частини тіла порівнюються не безпосередньо, а з урахуванням їхньої якоїсь процесуальної чи статичної ознаки, що позначається на особливостях порівняння, пор.: *потряс волоссям, волосся вилискувало, волос пустий* тощо. Таких порівнянь у новелах Василя Стефаника значно більше. Серед зазначеної групи засвідчено порівняння з такими суб'єктами соматизмами – *волосся: Потряс сивим волоссям, як гривую, кованою зі сталевих ниток, і договорював (Камінний хрест), Прив'язана чорним волоссям до чорної землі, як місяць (Лан), Сиве волосся вилискувало до сонця, як чеpecь із блискучого плуга <...> (Марія), Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече, як розжарений дріт (Сини), Бо також пустий волос, такий, як у дівки межі пахами (Morituri), Андрійко виглядав, як скупаний, волосся спадало маленькими, білими нивками на чоло і шию (Мамин синок); рука, кулак: Але я руки обітну, як вербу підчмхаю (У корчмі), Я можу працювати, бо маю моцні руки, як кінцьке копито (Сон), <...> а ліва рука Івана обвивалася сітею синіх жил, як ланцюгом із синьої сталі (Камінний хрест), сказав оце Іван, та й здохнув руки, як коли би мав гадку злетіти (У корчмі), <...> погрозив [Іван] кулаком, як довбнею, і бився в груди (Камінний хрест); лице: Очі замиготіли великим жалем, а лице задрожало, як чорна рілля під сонцем дрозить (Ка-*

мінний хрест), *Лице смагляве, застрашене, якби діточе* (Басараби); *ноги: Ноги дилькотіли, як підвіяні, і шпоталися* (Стратився), *Уваліт му ноги, як псови, аби тьигав за собов!* (Лесева фамілія), *А посеред корчів спить мама. Як рана ноги, бо покалічені, посічені, поорані* (Лан); *голова: Плач і колія відкидали сивою головою, як гарбузом* (Стратився), <...> *а ви покивуєте головами, як воли* <...> (Палій), *Маріє, душу си, підопри голову, най докінчу сповідь, чи пече ца голова, як смола в руки* (Гріх), *А в голові, як коли би цигани клевацами гатили* (Майстер); *чоло: Догори ліз кінь, як по леду, а Івана, як коли би хто буком по чолі тріснув, така велика жила напухала йому на чолі* (Камінний хрест), <...> *а чоло ясне, як керничка при пільній дорозі* (Дорога), *Встає Франко з таким ясним чолом, як сонце* (Дід Гриць); *очі: Очі його горіли, як грань від червоних язичків* <...> (Палій), *Максим витріщив очі, як баран, і не розумів, що діється* (Злодій), <...> *я віловлю его очі і сховаю їх в моє серце, як у коробку* (Сини), *Я подав си до порога, бо-м чув, що її очі віпали і покотили си, як мертве каміне по землі* (Сини), *Ходив, а очі його ставали такі добрі, як у дитини* (Вечірня година), *Здавалося, що ті очі важили би так, як олово* <...> (Новина), *Дивилася ними [очима] так, якби по цілім світі не було такого кутка, аби вона його не знала і, закативши довгі білі рукави, не зробила би в нім того, що порядна господиня робить, аби вона не спрятала, не прихарила і не звела всього до порядку* (Басараби); *кістка, кости: <...> бо то біленька кістка, як папір* (Злодій), *Недалекі ваші гони, кости, як мечі, із шкіри вілазьи* (Святий вечір),

Старі кости, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати ні до чого (Сини); язык: Ти питлюєш язиком, як у млині (Morituri), Потім позасідали [чорти] поза стіл і повивалювали з утоми язики, такі самі, як той маленький язичок, що він його поклав під Курочкову стодолу (Палій); зуби: Заскреготав зубами, як жорнами <...> (Камінний хрест), <...> то траба зуби розважати червоними кліщами, аби палахкотіли, як ладан на Різдво (Гріх); хребет: І справді від горівки хребет затерпав, якби рукою відняло (Палій); губи: <...> губи тряслися, як живі (Злодій); шкіра: Аді рвуть шкіру, здоймають, як з вола (Підпис); вухо: <...> й уха десь так утворюються, як рот <...> (Басараби); нігті: Сині нігті були, як її сині очі (Катруся).

Ще однією помітною групою порівнянь є ті, в яких суб'єктом є абстрактні сутності. Лише в окремих випадках абстрактна сутність безпосередньо порівнюється з чим-небудь: Отом ся, роса, находив по тобі, отось мене ся наїла, але твоя їдь була така, як мід, що щипає і смакує (Роса), То в старого, бігме, такий розум, як у дитини (Янгол), Якби хмара плачу, що нависла над селом, прірвалася, якби горе людське дунайську загату розірвало – такий був плач (Камінний хрест). Абсолютна більшість із аналізованих оповідань абстрактну сутність порівнюють не безпосередньо з нею, а через динамічну або статичну ознаку, яка характеризує цю абстрактну сутність і детермінує природу порівняння, пор.: Але сих слів уже ніхто не чув, бо від жіночого стола надбіг плач, як вітер (Камінний хрест), З сіней бухав плач жінок,

як червона луна (Суд), Чекаєте тої смерти, як каня дощу (Осінь), Ой, синку, я так тої смерти, як мами рідної чекаю (Святий вечір), <...> то вони [слова], як пташечки, б'ють си по порожній хаті, як сироти (Вона – земля), Мої слова невимовлені, мій плач недоплаканий, мій сміх недосміяний! Лягли ви на мене, як лягає чорне каміння зломаного хреста на могилу в чужині! (Мое слово), Ідуть слова тих співанок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по замерзлій землі, а воно раз-на-раз зупиняється на кожному ярочку і дрижить подертими берегами, як перед смертю (Камінний хрест), Такий я страх дістав, що най Бог боронит! Отак якби ні хто сокиров зарубав у голову (Майстер), У днину вона [дорога] була безконечна, як промінь сонця <...> (Дорога), Вона [дорога], як полотно, під ним угиналася (Дорога), Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує (Дорога), Дорога темна, як сліпому молоденькому каліці (Дорога), Розспівувалася [пісня] в його душі, як буря (Дорога), <...> розколилася [пісня], як мамине слово (Дорога), І пісня його душі згиркла, як зігнула пшениця (Дорога), Виймала ота пісня з її душі, як з чорної скрині все чарівне і ясне <...> (Марія), Плахта його уповиває, як маленьку дитину (Скін), Твердий такт залізниці гатив у мужицьку душу, як молотом (Стратився), <...> о знов пускає світло, але біле, біле, як рантух <...> (Діточа пригода), <...> та тогди, пташко, твій спів спливав у моє серце, як різка вода в новий збанок (Сини), Всі невиразні і таємні назви випрядуються з волосся зізд і, як пребагате намисто, обіймають її шию (Марія),

Всякої *бесіди* було багато, але вона *розліталася* в найрізніші сторони, *як підгнилі дерева в старім лісі* (Камінний хрест), Вже сидів на м'якім кріслі і хлоп'ячі *спомини гонили його, як сон*, на якісь цвітисті поля, що цвітів на них дуже багато і можна їх *рвати, рвати* (Вечірня година), <...> а вони [гадки], *як пси, скавулять* коло голови (Басараби), <...> мені *книжки в голові, як заяці, бігають* (Давнина), *Всі зберуться* [титли, вірші], *як хмара малих дітей* <...> (Давнина), Каже Синиця оце, а бідні *понащърювали* вуха та *таке їм це слово миле, як мід солодкий* (Суд), Хотів крикнути на діти, аби Мартинові ячмінь віддали, але *крик* крізь горло не міг *продертись*, лиш *гарячою смолою* по тілі *розходився* (Скін), <...> а *життє* наше *фурети* *будем* ворогови під ноги, *як вушиву сорочку* на війні (Гріх), *Вертають до мене* [неводи сердечних бажань] помучені і без нічого – *як жужики з лану* (Мое слово), По гостях *мигнула ясність щастя, як часом сонце замиготить по чорнім глибокім ставі* (Басараби), В стайні *запановував тяжкий відпочинок*, щоб по утомі зораних ланів *паде* на стайню, *як тяжкий камінь* (Палій), *Вони* [привиди] *гуляли* по хаті, *як збиточні діти* (Палій), Тос-ми за вами не одну нічку збавив, то-сте *в данци ходили, як сновавка* – так рівно (Камінний хрест), *Ясно від неї* [білої плахти], *як від сонця* (Скін).

У низці порівнянні його суб'єктом є слова на позначеннях будівлі чи її частини. Зазвичай це *хата, хатчина: Подобала хатина* на якусь *закляту печеру з великою грішницею, що каралася від початку світа та до суду-віку каратися буде* (Сама саміська), А най вона [хата] *буде, як куча, але твоя!* (Палій).

Варто зауважити, що *хата* або інша будівля чи їх частина порівнюються з чимось у зв'язку з якоюсь дією, яка їй (будівлі) властива: *Хатчина* маленька, непоказна, *виглядала* між другими хатами, *якби хто пустив між громаду гарних птахів маленьку кострюбату курочку* (Палій), *Ти, небого, [хата] гет затихла, змертвіла, якби в тебе хто ніж упхав*, не годна-с слова сказати (Сини), *Заплакала* за мнов *хата*. *Як дитина за мамов* – так заплакала (Синя книжечка), <...> а світі *дивлют си на пусту хату, як голодні пси* (Сини), *Хати підлітали* вгору, як *горючі пивки* <...> (Марія), <...> лише Федорова *хата* стояла поза сітею стежок, як *пустка* (Палій), *Хати* на білім снігу *стояли*, як громади чорних великих птахів (Суд), *У тій хатині, що лізе під горб, як перевалений хрущик, лежала баба* (Сама саміська), На биті горі оберну си, глипну на село, а мої, моспане, *будинки, як та птаха легка, шо ледви землі торкає си* (Майстер), *Плюну у жмені, сокиру в руки та й диви си, а будинок, як дзигарок, виріс на подвірю* <...> (Майстер), *Віконце червоніло, як свіжа рана* <...> (Палій), *Воно [віконце], як кат, прошибало його наскрізь* (Палій), Лиш поступив-єм си, а *вікна* в плач. *Заплакали*, як маленькі діти (Синя книжечка).

Суб'єктом низки порівнянь є слова, що називають рідини: *Ти [роса] так, як мама, що не дає своїх дітей* (Роса), <...> бо *стара кров, як старий гній*, ніц не родит; мені утрата, а тобі ніякого зиску (Сини). Більшість із них рідини порівнюються не безпосередньо, а через дії, властиві їм: *Сльози плили, як вода з нори* (Стратився), *Одна сльоза котилася по лиці, як перла по скалі* (Камінний хрест), *Сльо-*

зи мамині капали на Катрусине волосся і *пропадали, як вода у піску* (Кленові листки), *Йдете коло води, а вона вас тягне, як цілює, як обіймає, як по чолі гладить* (Басараби), *Таки би-сте у ту воду, як у небо, скочили* (Басараби), *Марта простягнулася і заперла очі, жінки приступили до постелі, обливали водою, та вода спливала з лиця, як з каменя* (Гріх), *Кров з него садит, як з пацюка <...>* (Суд), *<...> червона ріка збивала шум з крові і він, як вінок, кружляв коло голів трупів, які тихенько сунули за водою* (Марія), *По цім слові пили горівку. Так гірко пили, як кров, кров свою – так кривилися* (У корчмі).

Кілька порівнянь зафіксовано, в яких суб'єктом є назва тварини або рослини: *Згори кінь виглядав, якби Іван його повісив на нашильнику за якусь велику провину <...>* (Камінний хрест), *Догори ліз кінь, як по леду* (Камінний хрест), *Моспане, штири воли, як слимузи <...>* (Синя книжечка), *То, бувало, так бігли [воли], як коні* (Засідання), *Потім упала [корова] на солому і розтяглася, як струнва* (Шкода), *Пшениці і жита, як золоті і срібні гаї* (Палій), *Але цю росу кожна стеблинка так рано двигает на собі, мов божий трунок* (Роса), *Лиш вишневий цвіт із гробів летів за мною, як коли би тим цвітом сестра і мама просили, а я не йшов* (Вечірня година).

Суб'єктом порівнянь виступають і назви реалій небесної сфери: *Смутно бабі Тимчисі було, хоч сонце, як рідна мама, розігрівало старі кості* (Янгол), *Сонце реготалося над ним, посилало до нього своє проміння, пестило його* [Данила], *як мама рідна* (Май), *Так то сонце розчьило весну на землі, як*

у великім кориті (Сини), З цих дум вирвало його сонце, що зійшло, як золото, і стара що кликала на сніданок (Роса), <...> а місяць такий на нім ясний, як на Різдво (Сон), В чорний чупер ховаються зірки, як у чорну хмару (Моє слово), Лиш голубе небо морщить, як голубе море (Вечірня година), Най тобі оца сина баня потріскає, як моє серце (Сини).

У деяких порівняннях те, що порівнюється, становить найменування певної локації, зокрема село, лан, місто, горб, могила, нива, слід: Те місто стоїть посеред сіл, як скостеніле село, як падлина, вонюче, як смітник цілого повіту (Такий панок), Довгий такий та широкий дуже, що оком зідріти не мож. Пливе у вітрі, в сонцю потопає. Як широкий довгий невід <...> Отой лан (Лан), Виловить [невід] нивки, як дрібоньку рибу. Отой лан (Лан), <...> і з горба побачив [Федір] місто, що вилискувало проти сонця, як змії блискучий (Палій), На тім горбі копали жінки пісок і зівав він ярами та печерами під небеса, як страшний велетень (Камінний хрест), Таку могилу висипали, як дзвіниця (Марія), А то в мене ниви, як вівці добре годовані, чорні та кучеряві (Вона – земля), Дріботів [Семенко] ногами по грубій верстві порошу і лишав за собою маленькі сліди, як білі квіти (Кленові листки).

Оригінальні порівняння, в яких суб'єктом є назва земля: Аді, як скатерть [земля] рівна, лиш чорна (Сон), Земля все молода, вона, як дівка, съвито є – то вбере си, будний день – то вона по буденному вбрана, а все дівочить – відколи світа та сонця (Озимина), Зубами держи її, кохай [землю], як коли жінку, що тобі під руку вдала си (Сон), Дощі не упа-

дуть на землю, а земля *будет, як камень*, і не видасть плода із себе (Давнина).

Вокремих компаративних сполуках суб'єктом порівняння є деякі назви їжі, зокрема *калач*: Увійшли брати до хати, на столі стояли *колачі* такі великі, як *вони* [колядники] (Давня мелодія); *солонина*: А *солонини* як унесе, то така, як *долоня* завгрубшки (З міста йдучи), *Солонини* в коморі стояло три бочці. В одній трилітня, *жовта і м'ягка, як масло* <...> а в третій цьогорічна *біла як папір* – це була діточа <...> (Давнина); *хліб*: *Хліби, як точила, та білі, як з фунтової муки* (З міста йдучи).

Слово *полотно* як суб'єкт засвідчено в таких порівняннях: А як я на них понапрядаю та *убілю полотно, як папір*, та повишиваю їм усе (Нитка), Грубе, пороздиране *полотно* із затертими червоними вишивками *подобало на одіж жовнірів із війни* (Осінь).

Нечисленними є й порівняння, в яких суб'єктом є назви знарядь праці: *Борони літали* по землі, як *пера* (Сини), Федір стояв серед панського гумна і сумно дивився за *рядом плугів, що висотувався з брами, як ланцюг*, у котрім залізо спювало м'ясо людське з м'ясом волів (Палій).

Такими ж поодинокими є порівняння, суб'єктом яких є назви *зброї*: За мнов *гармати, як грім гриміли* (Давня мелодія), *Наткнув на спис* так, як *курят* (Басараби); *назви природних явищ*: *Вітер вив, як гнаний пес* (Сон), По золоті і сріблі плавали *маленькі, чорні хмарки, як тонка шовкова сіть* (Палій); *транспортних засобів*: А як у Львові заперли їх до арешту за бунт, то сіла на *колію, а та колія так*

бігла й летіла до синів, мов би там у машині, напереді, горіло її серце (Марія), На чім поїдеш? – На такі *шіфі, як хата*, великі, таким морем широким, широким, гет, гет... (Мамин синок); *меблів*: Але він умер відат від тої канапи, що на ній лежав. Відки ви таку *канапу* дістали? Бігме, *така, як гріб з подертих міхів* (Похорон); *назви водних об'єктів*: У місячнім світлі розстелилася на долині *ріка, як велика струя живого срібла* (Новина); *часових проміжків*: Аді, *днинка, як золото*, а ти ходи по дохторях (Катруся), А з того корита ми брали *колачі <...>*, а молоді в квітках любили си і ішли до *слюбу і котила си весна, як море, як потопа <...>* (Сини), Я не годна *ночи зночувати, такі ночі довгі, довгі, як коли би десіть на одну склав* (Святий вечір).

Суб'єктом в низці порівнянь є семантично різно-рідні слова, пор.: Знов пускає *рантух*, який же *біленький*, як *сніг* (Діточа пригода), *Куля* в неї [гармати] *така, як я завелика, колеса, як млинські* (Діточа пригода), Такий *віночок, як колачик бідного мужика* (Похорон), По тих нивах *засягала тінь Іванова, як велетня, схилоного в поясі* (Камінний хрест), Найстарший *стіжок* був чорний, той під ним сивий, менший від цього сивавий, тогідний білий, а цього-річний *жовтий, як віск* (Давнина), *Пішло маєство, як за водою* (З міста йдучи), То як тягнули снопи з поля або гній у поле, то <...> *однако їм обом під гору посторонки моцувалися, як струнви <...>* (Камінний хрест), Як *нараз дес не загримит, як коли би гора завалила си!* (Майстер), *Ще чепірнате [письмо], таке, як нечесане повісло, ще пишіт* (Підпис), *Золотою стрілою прорізаю* світляні висоти (Мое слово), <...>

а чорний дим розтягався змієм по синьому небі <...> (Марія), Ті язички, як блискавки, літали по всіх жилах і верталися до очей (Палій), <...> бо ти газдиня, ти ліпша газдині, як пані, бо ти маєш свій ґрунт (Такий панок).

Важливо проаналізувати компаративні сполуки в новелах Василя Стефаника з погляду й об'єкта порівняння, тобто з погляду того, з чим хтось чи щось порівнюються. Як і суб'єкти, так і об'єкти порівнянь, як уже неодноразово підкреслювалося, рідко безпосередньо порівнюються, зазвичай порівняння ґрунтується на певній функційній ознаці чи на зовнішній або на внутрішній властивості чогось.

Об'єктом у значної кількості порівнянь стали назви особи за її різними ознаками. Тут виділяються назви осіб за спорідненістю *мама, сестра, дитина, діти: Сонце* <...> *пестило* його, як *мама* рідна (Май), *Смутно* бабі Тимчисі було, хоч *сонце*, як рідна *мама*, *розігрівало* старі кості (Янгол), *Ти* [роса], як *мама*, що не дає своїх дітей (Роса), *Ой*, синку, я так тої *смерти*, як *мами рідної, чекаю* (Святий вечір), *Я* маю охоту тебе зачъистувати, бо *ти* мене, як *якис* казав, як *мама* рідна, *на добре радиш* (У корчмі), *Як* стану, як *глипну*, то *мені весело*, як *мамі*, що дивит си на свої діти (Майстер), *Лиш* вишневий *цвіт* із гробів *летів* за мною, як *коли би* тим *цвітом сестра* і *мама просили*, аби я не йшов... (Вечірня година), *Заплакала* за мнов *хата*. *Як дитина* за *мамов* – так *заплакала* (Синя книжечка), *То* в старого, *бігме*, такий *розум*, як у *дитини* (Янгол), *Ходив*, а *очі* його *ставали* такі *добрі*, як у *дитини* (Вечірня година), *Як* *безсильна дитина*, *протягнув* до неї [своєї лю-

бові] руки (Дорога), *Малий Кирило підходить мене, як дитину*: «Діду, діду, я прочитаю таке файне» (Роса), *Старий схлипав, як мала дитина* (Стратився), *Так баную за тим горбом, як дитина за цицков* (Камінний хрест), *Старий* так заслухався в осінню пісню, *що сам пищить, як дитина* (Озимина), *Лиш поступив-єм си, а вікна в плач. Заплакали, як маленькі діти* (Синя книжечка), *Вони [привиди] гуляли по хаті, як збиточні діти* (Палій).

Неодноразово функцію об'єкта у порівняннях виконують назви *дівка, дівчина, мужик, кат, злодій, велетень* за різними функційними ознаками номінованими ними осіб: <...> та *радується* [стара], *як дівка* (Роса), <...> від дверей крикливий *Трильовський в биндах, як дівка* <...> (Дід Гриць), *Бо також пустий волос, такий, як у дівки межі пахами* (Morituri), *А по дорозі гралася ними [дітьми], як дівка биндами* (Марія), *Він стидався, як дівчина* (Злодій), *Є такі пани, шо як нап'ют си та й плачут, як мужики* (Такий панок), *Вертають до мене [неводи сердечних бажань] помучені і без нічого – як мужики з лану* (Моє слово), *Мати гляділа, як кат* <...> (Мати), *Воно [віконце], як кат, прошибало його наскрізь* (Палій), *Данило чекав біля білої брами, дивився в панський город, як злодій* <...>, *Не стійте [два мужики] так, як злодії*, бо ви пани собі, газди (Такий панок), *По тих нивах засягала тінь Іванова, як велетня, схиленого в поясі* (Камінний хрест), *На тім горбі копали жінки пісок і зівав він ярами та печерами під небеса, як страшний велетень* (Камінний хрест).

Із назв осіб як об'єкти порівнянь використано також назви *баба, жінка, пані, арендар, шибеник, жебрак, грішник, жид, жидівка, каліка, хлопець, сирота, сестра, борець, циган, діалектні жовняр, збуй 'розбійник'*: *Стид тобі, сивий волосе, стидай си, що приповідаєш та приспіваєш, як плаксива баба <...> (Сини), Зубами держи її, кохай [землю], як коли би жінку, що тобі під руку вдала си (Сон), <...> бо ти газдиня, ти ліпша газдиня, як пані, бо ти маєш свій ґрунт (Такий панок), Розповідають так докладно про тих дітьчиків, що все були існійські такі, як арендар (У нас все свято), Май, ти паршьюку, не телепай си над книжков, як шибеник на грабку, але давай, брьи, горівки (У корчмі), Я ловився за його поли, А він згїрдно глядїв на мене. Як жебрак маленький (Моє слово), <...> але доки ще лажу, то буду за вами ходити, як грішник <...> (Такий панок), Баба бабов, Ѓьоргїю, вона боїт си, як жид бїйки, не дивуйте си (Злодїй), Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обмичу, та й підеш у ту Гамерику, як жидівка (Камінний хрест), Дорога темна, як слїпому, молоденькому каліці (Дорога), Розбїгався, як той хлопець, що хоче яр перескочити і над самим ярмом усе стримується (Вечїрня година), <...> то вони [слова], як пташечки б'ють си по порожній хатї, як сироти (Вона – земля), А вона [Митриха], як бїдна, милосердна сестра, з сумом і резигнацією хоч чимтим хотїла допомогти нещасливим раненим (Осїнь), <...> і виглядав [Данило] на нещасливого борця, що от-от здасться на ласку і неласку ворога (Май), А в голові, як коли би цигани клевцями гатили (Майстер), Як старий жовняр деревляними ногами*

блукає, так я блукаю (Мое слово), Прошу, пийте, *не розглядайтеся так, якби між збуїв попали* (Такий панок).

В окремих випадках функцію об'єкта порівняння виконує назва особи, виражена займенником або його іменем: *Навчи їх на розум, якби й я*, а не пусти попід плоти (Лист), *Коли я не хочу більше крові пити, так, як ви <...>* (Такий панок), *Увійшли брати до хати, на столі стояли колачі такі великі, як вони* (Давня мелодія).

Функцію об'єкта порівнянь часто виконують назви тварин, безпосередньо чи опосередковано. Найбільш поширеними серед них є слова *пес, песик, сука, щеня*: *Я, як пес* занюхаю його чупер на твої долоні (Сини), *Так ци не так, люди, правду кажу ци брешу, як пес?!* (Кленові листки), *Гавкаєш, як пес <...>* (Май), *Люди добрі, я цьому не вітримаю, стара від хати відгонит, а діти голюкают, як на пса* (Воєнні шкоди), *Бий, як пса* від чужої хати! (Синя книжечка), *Сидів [Митро] коло лави проти вікна, обклався старим шкураттям, воскував нитки на дратву і бісився, як пес* (Осінь), *Та й поховают нас, як псів <...>* (Діти), *Та й, бачу, хапав дручок та обгонив ціле господарство, як пес* від якихос злодіїв (З міста йдучи), *Уваліт му ноги, як псови*, аби тьигав за собов! (Лесева фамілія), *<...> а вони [гадки], як пси скавулять коло голови* (Басараби), *<...> а світі дивлют си* на пусту хату, *як голодні пси* (Сини), *Вітер вив, як гнаний пес* (Сон), *Але ті наші, що пішли на чужу службу, <...> ходять сараки, як песики*, що їх ґазда пустив у чисте поле (Дід Гриць), *Бодай дівки ніколи на світ не родили си, як суки валяють си <...>* (Марія), *Бий же-*

брачку <...> *Бий, як суку* (Святий вечір), Але кобих її лице уздрів, та й бих *перевалив, як суку* (З міста йдучи), <...> *а ти свою дитину кинула* в мене на постіль, *як сука* <...> (Мати), *Тікає си* [Марійка], *як сука*, з фірманом <...> (Палій), *Хлопці* вже зважилися і *підбігали, як щенюки*, і били по ногах, і відбігали, і знову били (Лесева фамілія), Молочко поїдають, сирець поїдають [*діти*], а *ми, як щенета*, на них дивимо си (Діти), Ви [публіка] вмієте жінок добре бити та й жидів за пейси торгати, а як прийде на правду, то стоїте подалеки та й *скавулите, як щенюки* (Суд), Та й дав їм кусень хліба, а *вони* [діти], *як щенята*, коло голої кістки, коло того хліба заходилися (Новина).

Близьке до них і порівняння з об'єктом *вовк*: І кинулися на нього, *як* голодні *вовки* (Злодій).

Об'єктом низки порівнянь є найменування *коня*, а також частин його тіла, та *вола*, тварин, надзвичайно важливих у життєдіяльності тогочасного селянина: Але ти нічого не знаєш, ти ще лиш ходити ледви знаєш, то *я вмію брикати, як кінь* (Діточа пригода), *Ти*, парубче, *не брикай, як кінь по полю*, розпerezаний, але сиди собі коло Марії <...> (Вечірня година), *Мой*, таже то покаяніє на увес світ, *аби жінка лупила чоловіка, як коня!* (У корчмі), *Коби-сте не курили такі тютюни, що я гину від них, та не рзали, як коні*, бо я глухну (Morituri), <...> і цього їм, і того їм, не жалує мене, *сідлає, як коня* (Дід Гриць), *То*, бувало, так *бігли* [воли], *як коні* (Засідання), *Отець парох, як лошак, побіг до хати*, *аби комісар його не запримитив* (Военні шкоди), *Я* можу працювати, бо *маю моцні руки, як кінцьке копито* (Сон), *Потряс* сивим *волоссям, як гривую, кованою зі сталевих ниток*,

і договориював (Камінний хрест), Лише *Безклубий* сидів у куточку і *ревів, як віл* <...> (Палій), <...> а дек читає тоті казети, а *ви покивуєте головами, як воли*, ніби щос ви з того розумієте (Палій), Аді, *рвуть шкіру, здоймают, як з вола* (Підпис), Та ти нас тільки набив си, *шо ми ніколи з синців не віходимо, як воли з ярма* (Лесева фамілія).

Фізична сила та зимова сплячка слугували основою для становлення порівнянь, у яких об'єктом є назва *ведмедя*: *Хлоп дужий, як медвідь* <...> (Суд), *Федір зимував, як ведмідь* (Палій).

Та ж фізична сила та спосіб існування стали підґрунтям для художніх означень, у яких об'єктом порівняння є загальна назва звіра: *Хлоп, як звір*, мали-сте труду доста, заки вліз си до хати? *Дужий, ей тото дужий, але на дуцого трафив!* (Злодій), *Коби-м учинив си серед такої пустині – лиш я та Бог аби був! Аби-м ходив, як дика звір*, лиш кобих не видів ні тих жидів, ні панів, ні ксьондзів (Камінний хрест).

Негативні конотації, пов'язані з семантикою слова *свиня*, лягли в основу використання його в функції об'єкта порівнянь: А то погана дівка, *все їст, як свиня* <...> (Діточа пригода), *Цим мужикам, думав він і чорт нічого не вдіє, а не то війна; жеруть, як свині*, та заливаються румункою (Воєнні шкоди), *Ви [москалі], – каже, – цілу Україну перерили, як свині* <...> (Марія).

Такі ж негативні конотації в лексичних значеннях слів *пацюк*, *миш*, *худобина*, діалектного *кертця* 'кріт' лягли в основу формування об'єктів низки порівнянь: Але *годований [комісар], як пацюк* <...>

(Воєнні шкоди), Моли си за мене, най Бог хоронит, най мене направит на ліпший розум, бо те *спечу у вогни, як пацюка* <...> (Палій), *Кров* з него [Михайла] *садит, як з пацюка* <...> (Суд), А я тому кажу, шо ти, *жебраку, не плодь си*, не розводи си, *як миш* (Кленові листки), Як я, знаєте, це вчув, та й мене *піт збив, як коли би на слабу худобину* (Майстер), Потім мене такий туск напав, шо-м чиколонки гриз і чупер собі микав, *качьив-єм си* по соломі, *як худобина* (Камінний хрест), *Стогне, стогне, як худобина* <...> (З міста йдучи), <...> бо *ти така сліпа, як кертиця* <...> (Роса).

Протилежні позитивні конотації в семантиці слів *кіт*, *кітка* слугували підґрунтям об'єктів у таких порівняннях: А *стара* зараз за мною встає, накриває діти і *ходить тихо, як кітка*, та лагодить їм сніданок (Роса), І *я ходив* тихонько, *як біленький кіт* (Мое слово).

Варто зауважити, що в семантиці слів можуть поєднуватися позитивні та негативні конотації і кожна з них може бути використана у функції об'єкта порівняння: А то в мене *ниви, як вівці добре годовані, чорні та кучеряві* (Вона – земля), Була [Митриха] *застрашена, як вівця* (Осінь), пор. також: *Максим витріщив очі, як баран* і не розумів, що діється (Злодій).

Оригінальне порівняння формують його суб'єкт як назва *книги* та найменування *зайця* у функції об'єкта порівняння: <...> мені *книжки* в голові, *як заяці бігають!* (Давнина).

У низці порівнянь його об'єктом є назви *птахів*. Загальна назва птах (здрібніле *пташечка*) як об'єкт

використано у порівняннях: *Пішов* своєю дорогою, як *птах*, що своїх крил на собі не чує (Дорога), На биті гори оберну си, глипну на село, а мої, моспане, *будинки*, як та *птаха* легка, що ледви землі торкає си (Майстер), *Хати* на білім снігу *стояли*, як *громади* чорних великих *птахів* (Суд), <...> то вони [слова], як *пташечки*, б'ють си по порожні хаті <...> (Вона – земля).

У функції об'єкта порівняння з назв птахів засвідчено слова *курка*, *куря*, *курятко*, *курочка*: Дес воно ландає, дес воно *нишпорит* по дворі, як *курка* (Мамин синок), Взяла мішок на плечі та й *поволіклася* додому з дітьми, як *пришиблена курка* (Лесева фамілія), *Наткнув на спис* [дітей] так, як *курят* (Басараби), <...> а *Федько уснув* на місці, як *куря* (Суд), <...> ну, кажу вам, [хлопчик], як *курятко* (Похорон), Баба <...> *кудкуда*ла, як *квочка* між курятами (Давнина), *Хатчина* маленька, непоказна, *виглядала* між другими хатами, *якби хто пустив* між *громаду гарних птахів* маленьку *кострюбату курочку* (Палій).

Ще одним об'єктом порівнянь із цього розряду є слово *ворона* (*ворон*): Семенку, здойми з гредок сорочки, аби-м полатала, бо ходите *чорні*, як *ворони* (Кленові листки), *Зависли* [малі чортенята] над бабою, як *саранча* над сонцем або як *турма ворон* над лісом (Сама саміська), Аби-сте не казали, люди, що *кранчу* над головами своїх дітей, як *ворон над стервом* <...> (Кленові листки).

У функції об'єкта порівнянь із назв птахів засвідчено ще назви *пава*, *каня*, *горобець*, *голуб*, *сойка*, *перепелиця*, *зозуля*, діалектне *бузьок* 'лелека': *Сидиш* з

ним в колясках, як *пава* <...> (Мати), Ми відрубали з чоловіком та привезли в рантухах додому та *споредили парубка, як паву*, але язик не годни були заправити в рот (Гріх), *Чекаєте тої смерти, як каня дощу* (Осінь), *Дід скулювався, як воробець* <...> (Давнина), Максиме, ви мені з хати шуруйте, аби я вас тут не видів, *бо вб'ю, як горобця* <...> (Злодій), Але як до хати не входив тато, то вони [діти] знов злізали з печі, аби гирцювати по землі. Так *голуби спускаються цілим стадом на тік* (Осінь), <...> а стара лиш посмішковуєт си з мене та *пищит, як сойка* в самі вуха <...> (Дід Гриць), *Вони [діти] попускали рукави, як стадо перепелиць, що спочивають, але все готові летіти* (Кленові листки), *Меш*, каже, *кукати, як глуха зозуля*, заки тьи в гріб не зажену (З міста йдучи), Побачивши його, *він має скинути капелюх з голови і йти проти нього так, як бубьок* по млаці – обережно, поволоньки, аби панського камінчика не вразити (Май).

У деяких порівняннях як їх об'єкт використано назви комах, зокрема *бджола, хрущик, мушка*: Але *внуки* <...> *гудуть, як бджола* (Роса), Опівночі *мужики, як бжолі матку, обступили пана* <...> (Воєнні шкоди), <...> то *ми*, самі дужі господарі, *гомоніли* коло них, *як бжолі коло цвіту* (Дід Гриць), *У тій хатині, що лізе під горб, як перевалений хрущик, лежала баба* (Сама саміська), <...> а *урядник* посеред них *подобав на чорну мушку, що в густий мід залізла* (Май).

Як об'єкти порівнянь засвідчено й назви *риби, рака*, діалектне *слимуз* 'слимак, равлик': *Вони [хлопці] такі тихонькі на міськiм ринку, як риба*

розкидана по дорозі; гинуть тікати в зелене поле (Дід Гриць), Як широкий довгий невід. Вилловити нивки, як дрібоньку рибу. Отой лан (Лан), Лежав [хлопчик], як рибка <...> (Похорон), І [комісар] разом з війтом та радними пішли до Кальмана, там довго перекушували і повиходили червоні як раки (Воєнні шкоди), Моспане, штири воли, як слимузи <...> (Синя книжечка).

Низку порівнянь репрезентують ті, у яких об'єктом є назви рослин, квітів, їх частин. У цій групі порівнянь часто функцію об'єкта виконують назви *дуба, верби, калини, гарбуза, листка*: *Та вони [сини] були, як дуби кучеряві (Сини), Голодники падали, як дуби, а підносилися, як глина (Палій), Відпочиваю по дорозі, як дуб, міцно закорінений у землі <...> (Дід Гриць), А шкода, шо-с був уріс, як дуб (Стратився), Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілими очима, стояли, як з дуба витесані (Гріх), <...> люди йдуть до церкви, село обмаєне, а ви лежите, як дуб'є під любистком (Morituri), Старі кости, як стара верба <...> (Сини), Але я руки обітну, як вербу підчімхаю (У корчмі), [Невістки] <...> такі червоні, як калина (Давнина), І вона [земля] за твою силу дає тобі повну хату дітей і внуків, що регочуть си, як срібні дзвінки і червоніють, як калина (Вона – земля), Плач і колія відкидали сивую головою, як гарбузом (Стратився), Ти зійшов, старигане, на діточий розум, та лиши дитину в супокою, не підкидай ним, як гарбузом (Мамин синок), Нема з неї [з Катрусі] нічо, як з отого листка, шо відчімхнув си від дерева (Катруся), Катерина затряслася, як осиновий листок перед бурею (Мати), Не хотіла-с*

іти на цу Канаду, то підемо світами і *розвіємо си* на старість, *як лист* по поли (Камінний хрест).

Як об'єкти порівнянь із назв рослин, квітів, їх частин, насаджень використано також найменування *квіти, гвоздика, перекотиполе, льон, лоза, галузка, пшениця, дерево, ліс, гай*: Дріботів ногами по грубій верстві пороху і *лишав* за собою маленькі *сліди, як білі квіти* (Кленові листки), [Невістки] Такі чорнобриві, *як гвоздики* <...> (Давнина), І скакав з могили на могилу, *як осіннє перекотиполе* (Дорога), Личко буде, *як папірчик*, а *волосе* таке, *як лен* (Мамин синок), І ходив я по тім світі і *гнувся, як лоза*, для кавалка хліба <...> (Вечірня година), *Нахиливалися* [газди] *до себе і відхиливалися*, *якби дві галузці, що ними легенький вітер колише* (У корчмі), І *пісня* його душі *згіркла, як зігнула пшениця* (Дорога), Всякої бесіди було багато, але *вона розліталася* в найріжніші сторони, *як підгнилі дерева* в старім лісі (Камінний хрест), Бувало, *станемо* [колядники], *як ліс*, під вікном (Лист), *Пшениці і жита, як золоті і срібні гаї* (Палій).

Чимало засвідчено порівнянь із об'єктом у формі назв предметів хатнього, господарського призначення, знярядь праці за їх різними властивостями: *ланцюг, корито, сито, скатерть, ніж, скриня, полотно, дріт, коробка, довбня, коновка, шкіра, подушка, повісмо, сіль, невід, точило, сокира, жорна, чеpecь*, діалектні *згребло 'скребниця', сновавка 'пристрій для звивання ниток', пивка 'м'яч', дзигарок 'годинник'*: <...> а *ліва рука Івана обвивалася сітею* синіх жил, *як ланцюгом* із синьої сталі (Камінний хрест), [ряд плугів] <...> *що висотувався* з бра-

ми, як ланцюг, у котрім залізо спювало м'ясо людське з м'ясом волів (Палій), Так то сонце розчьишло весну на землі, як у великім кориті (Сини), А крізь сонце Бог, як крізь золоте сито, обсипав нас ясноств і вся земля і всі люди відблискували золотом (Сини), Аді, як скатерть [земля] рівна, лиш чорна (Сон), *Ти, небого*, [йдеться про хату] гет затихла, змертвіла, якби в тебе хто ніж упхав, не годна-с слова сказати (Сини), *Виймала* ота пісня з її душі, як з чорної скрині, все чарівне і ясне <...> (Марія), *Вона* [дорога], як *полотно*, під ним *угиналася* (Дорога), Насипте студеної роси на мій сивий волос, бо він мене пече кождей, як *розжарений дріт* (Сини), <...> я віловлю его очі і *сховаю* їх в моє серце, як у *коробку* (Сини), [Іван Дідух] <...> *погрозив* жінці кулаком, як *довбнею*, і бився в груди (Камінний хрест), *Ноги*, синку, як *коновки* набреніли: ані їх пігнути, ані їх зібгати (Святий вечір), Видко діло, що вже постаріла си і *лице*, як *шкіра* на старім чоботі <...> (Давнина), <...> бо я *ходив* по вашій *кривді*, як по м'ягкій *подушці* <...> (Такий панок), *Ще чепірнате* [письмо], таке, як *нечесане повісмо*, ще пишіт (Підпис), <...> а ліва рука Івана *обвивалася сітею* синіх жил <...> (Камінний хрест), По золоті і сріблі *плавали* легенькі чорні *хмарки*, як тонка шовкова *сіть* (Палій), Довгий та широкий дуже, що оком зіздріти не мож. Пливе у вітрі, в сонцю потопає. Як широкий довгий *невід* <...> Отой *лан* (Лан), *Хліби*, як *точила*, та білі, як з фунтової муки (З міста йдучи), Такий я *страх дістав*, шо най Бог боронит! Отак якби ні хто *сокиров зарубав* у голову (Майстер), *Заскреготав* *зубами* [Іван Дідух], як *жорнами* <...> (Камінний хрест),

Сиве волосся вилискувало до сонця, як чеpecь із блискучого плуга <...> (Марія), А руки, аді, як згребло <...> (Діти), То-сми за вами не одну нічку збавив, то-сте в данци ходили, як сновавка, так рівно! (Камінний хрест), Хати підлітали вгору, як горючі пивки <...> (Марія), Плюну в жмені, сокиру в руки та й диви си, а будинок, як дзигарок віріс на подвір'ю. З котрого хоч боку заходи – дзигарок (Майстер).

Деякі соматизми використано як об'єкти порівнянь, зокрема *серце, очі, рот, долоня*: Най тобі його оца сина баня потріскає, як моє серце (Сини), Сині нігті були, як її сині очі (Катруся), <...> й уха десь так утворюються, як рот <...> (Басараби), А солонини як унесе, то така, як долоня, завгрубшки (З міста ідучи).

Явища природи у своїх функційних виявах номіновані словами *вітер, буря, хмара, грім, сніг, лід* стали основою використання їх об'єктами художніх порівнянь: Той крайній [мужик], як вітер на ниві, все неспокоїть, усі колоски від дороги аж до суголовків (Май), Десь у споді чорт ймив її [бабу], завдав на себе та й почав летіти з нею, як вітер (Сама саміська), Але сих слів уже ніхто не чув, бо від жіночого стола надбіг плач, як вітер (Камінний хрест), Я тут буду, як буйний вітер, панувати, заспіваю свою пісню! (Мое слово), Розспівалася [пісня] в його душі, як буря <...> (Дорога), В чорний чупер ховаються звізди, як у чорну хмару (Мое слово), Всі [титли, стихи] зберуться, як хмара малих дітей <...> (Давнина), За мнов гармати, як грім, гриміли (Давня мелодія), Знов пускає рантух,

який же біленький, як сніг (Діточа пригода), Догори ліз кінь, як по льоду <...> (Камінний хрест).

Із назв їжі як об'єкти порівнянь засвідчено слова *колачик, мід, галушка*: Такий віночок, як колачик бідного мужика (Похорон), Каже Синиця оце, а бідні понащъирювали вуха та таке їм це слово *миле, як мід* солодкий (Суд), Ото-м ся, росо, находив по тобі, ото-сь мене наїла, але твоя їдь була так, як *мід*, що щипає і смакує (Роса), Звалили го в хаті – *розкидав* з себе штири *хлопи, як галушки* <...> (Суд), *Шпурляв* мішками, як *галушками* (Палій).

Основою об'єктів низки порівнянь слугували назви рідин та водних об'єктів за їх різними властивостями, ознаками, зокрема *вода, море, потоп, молоко, смола, кров, болото*, діалектні *бульбона* 'пропасть, глибоке місце у річці чи ставі', *керничка* 'криничка': *Сльози плили, як вода* з нори (Стратився), <...> та тогди, пташко, твій *спів спливав* у моє серце, як *різка вода* в новий збанок (Сини), *Сльози* мамині капали на Катрусине волосся і *пропадали, як вода* у піску (Кленові листки), *Пішло маєство, як за водою* (З міста йдучи), *Видиш, як восько пускає світло* з тамтого боку, як *воду* з сита <...> (Діточа пригода), *Вона, люди, як пішла за мене*, то так, як *під воду пірнула* (Палій), *Йдете коло води, а вона вас тягне, як цілює, як обіймає, як по чолі гладить* (Басараби), *А діти – піна на воді* <...> (Кленові листки), *Лиш голубе небо морщить*ся, як *голубе море* (Вечірня година), *А з того корита ми брали колачі, а колачі стояли перед музиками, а молоді в квітках любили си і ішли до слюбу, і котила си весна, як море, як потопа* <...> (Сини),

<...> а коло нього на кожусі лежить білий, як молоко, мужик (Озимина), Видко діло, що вже постаріла си <...> і волосє, як молоко (Давнина), Маріє, душу си, підопри голову най докінчу сповідь, чи пече ца голова, як смола, в руки (Гріх), <...> але крик крізь горло не міг продертись, лиш гарячою смолою по тілі розходився (Скін), Не знати, нашо я квіток тобі накупувала? Увалила-м два леви, як у болото (Катруся), По цім слові пили горівку. Так гірко пили, як кров, кров свою – так кривилися (У корчмі), Гет люди падут удолину, так, якби їх хто трутив у бульбону (З міста йдучи), <...> а чоло ясне, як керничка при пільній дорозі (Дорога), Або приходи хоть ти, коханко, <...> а з твоїх очей, як з глибокої кирниці, я віловлю єго очи і сховаю їх в моє серце <...> (Сині), <...> а чоло його подобало на скаламучену керничку при дорозі (Дорога).

Засвідчено й деякі локативні назви як об'єкти порівнянь: *Подобала хатина на якусь закляту печеру* з великою грішницею, що каралася від початку світа та до суду-віку каратися буде (Сама саміська), <...> *волосся спадало* маленькими білими нивками на чоло і шию (Мамин синок), *Ти питлюєш язиком, як у мліні* (Morituri), *Ти, Боже, поливаєш* всю землю росою так, як ми *роса́дник* (Роса).

Об'єктами окремих порівнянь є назви будівель, споруд, зокрема *хата*, *дзвіниця*, *куча*: Приходить си *сидіти* в свої душі, як у завалені *хаті*, де всьо розбите і понівечено (Дід Гриць), На чім поїдеш? – На такі *шіфі*, як *хата*, великі, таким морем шіроким, шіроким, гет, гет... (Мамин синок), Таку *могилу* ви-

сипали, як дзвіниця (Марія), А най вона [хата] буде, як куча, але твоя! (Палій).

У деяких порівняннях об'єктом виступають назви одягу, головних уборів, прикрас: Грубе пороздиране *полотно* із затертими червоними вишивками *подобало на одіж жовнірів із війни (Осінь), <...> а життя наше фурети будем* ворогови під ноги, як вушиву *сорочку* на війні... (Гріх), Голосно заридав, приляг *до землі і нею, як хустиною, обтирав сльози і почорнів (Сини), <...> о знов пускає світло, але біле, біле, як рантух <...> (Діточа пригода),* Всі невиразні і таємні назви впорядковуються з волосся зв'язі, як *пребогате намисто, обіймають її шию (Марія).*

Із назв небесної сфери лише слова *небо, сонце і зоря* використано у функції об'єкта порівняння: Таки би-сте *у ту воду, як у небо, скочили (Басараби),* А рано вони оба [сини] виходили, а *стара* сперла си на ворота та не говорила, але так зда-лека *дивила си, як з неба (Сини), Ясно* від неї [білої плахти], *як від сонця (Скін),* По гостях *мигнула ясність щастя, як часом сонце замиготить* по чорнім, глибокім ставі (Басараби), *Встає Франко* з таким ясним *чолом, як сонце <...> (Дід Гриць), Дивив си [старший син Марії] так* дивно, *наче б* по-правді *на зорях бачив Україну (Марія).*

Часто об'єктом порівняння використано слова *камінь, каміння* за їх різними природними чи функційними ознаками: Дощі не упадуть на зем-лю, а *земля будет, як камень,* і не видасть плода із себе (Давнина), *Буду різьбити свій світ, як камінь (Мое слово),* Марта простягнулася і заперла очі, жінки приступили до постелі, обливали водою, та

вода спливала з лиця, як з каменя (Гріх), В стайні запановував тяжкий відпочинок, що по утомі зораних ланів паде на стайню, як тяжкий камінь (Палій), Я подав си до порога, бо-м чув, що її очи вікапали і покотили си, як мертве каміне, по землі (Сини), Прив'язана чорним волоссям до чорної землі, як камінь (Лан), Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду (Камінний хрест), Чоловік спить, як камінь (Нитка), Льиг я спати. Сплю, як камінь, сплю – не вісипльию си (Майстер), Чогось йому так стало, як коли би йому хто тяжкий камінь поклав на груди (Новина), Дес умирают такі, шо лиш би їм бути, покидают добро і маєтки, а я, як отот твердий камінь, шо го ніхто не годен роздавити (Осінь), Ой, легко, як каміння гризти (Синя книжечка), Антін по цім слові гатить руками у землю, як у камінь (Синя книжечка), Так тьижко, вам кажу, як з каменя, за той грейцір! (Засідання).

Неодноразово за об'єкт порівняння правлять назви металів – *золото, срібло, олово*: *Аді, днинка, як золото*, а ти ходи по дохторях (*Катруся*), З цих дум вирвало його *сонце*, що зійшло, *як золото*, і стара, що кликала на сніданок (*Роса*), У місячнім світлі розстелилися на долині *ріка*, як велика *струя* живого *срібла* (*Новина*), Здавалося, що ті *очі важили би так, як олово* <...> (*Новина*).

Ще низка слів предметної семантики виконують функцію об'єкта порівняння за різними природними чи функційними ознаками номінованих ними реалій, зокрема *струнва, папір, пір'я, стовп, колісце, скрипочка, рілля, вінок, молот, цемент, віхоть, мийка, стіна, прядиво, заніз, пуп, труби, пружина, дзві-*

нок, бук, меч, стріла, змій, ладан, рана, гній, перла, гриб, попіл, віск, хвостик, діалектні ковбок 'колода', бервено 'колода', цізорик 'складуваний ніжик', крак 'гак, крюк, скоба': Потім [корова] упала на соломку і розтяглася, як струнва (Шкода), То як тягнули снопи з поля або гній у поле, то однако і на коні і на Івані жили виступали, однако їм обом під гору *посторонки* моцувалися, як струнви <...> (Камінний хрест), А як я на них понапрьідаю та убілью *полотно*, як *папір*, та повишиваю їм усе (Нитка), <...> біла [солонина], як *папір* <...> (Давнина), *Личко буде*, як *папірччик* <...> (Мамин синок), <...> бо то біленька кістка, як *папір* (Злодій), <...> і *побілів* [Федір], як *папір* (Палій), Але потім, братя, пішло все коміть-головою. Якби *взьив на долоню піре та й подув*, то так пішло все (Майстер), <...> бо то [пани] *таке легоньке*, як *пір'є*: подуй – воно полетіло (Палій), *Борони літали* по землі, як *пера* (Сини), *Сидів* [Данило], як *стовп* <...> (Май), <...> наші молоді вчені були коло него такі щасливі і ясні, якби він [Франко] кожному *поклав золоте колісце* на голову (Дід Гриць), А *жінка* слухає того та, як *скрипочка*, *увихає си* по хаті (Майстер), Очи *замиготіли великим жалем*, а *лице задрожало*, як чорна *рілля* під сонцем *дрожить* (Камінний хрест), <...> червона *ріка збивала шум* з крові і він, як *вінок*, *кружляв* коло голів трупів, які тихенько *сунули за водою* (Марія), *Твердий такт залізниці гатив* у *мужицьку душу*, як *молотом* (Стратився), І такий *жвьіль*, коли я, як *замурований цементом*, *попав у глибоку пивницю* (Дід Гриць), А увечір лиш си *укажеш до хати такий*, як *віхоть*, як *мийка*, *усотаний* <...> (Кленові листки), *Катери-*

на дрожала біла, як стіна, в куті <...> (Мати), Було мене таки суда не кликати, бо я, знаєте, *такий, як предиво* (Злодій), О, вже *ти такий газда* свої жінці, як *вербовий заніз* у ярмі (У корчмі), *Синя, як пуп*, сиділа на печі посеред купи дрантя і безупинно біла головою в стіну (Святий вечір), *Закашлав* [Третильник], як у великі *труби заграв* (Сон), А жида береш на перший вогонь за пейси; він скаче, плює, *корчить си, як пружина* (Злодій), І вона [земля] за твою силу дає тобі повну хату *дітей і внуків, що регочут си, як срібні дзвінки* (Вона – земля), <...> а Івана, як *коли би хто було по чолі тріснув, така велика жила напухла* йому на чолі (Камінний хрест), Не далекі ваші гони, *кости, як мечі*, із шкіри вілазьи, – *коби борше* (Святий вечір), *Золотою стрілою прорізаю світляні висоти* (Моє слово), <...> а чорний *дим розтягався змієм* по синьому небі <...> (Марія), <...> то траба *зуби розважати червоними кліщами, аби палахкотіти, як ладан на Різдво* (Гріх), А посеред розкопаних корчів *спить мама. Як рана, ноги*, бо *покалічені, посічені, поорані* (Лан), *Віконце червоніло, як свіжа рана* <...> (Палій), <...> бо *стара кров, як старий гній*, ніц не родит; мені *утрата*, а тобі *ніякого зиску* (Сини), *Одна сльоза* котилася по лиці, як *перла* по скалі (Камінний хрест), Але він умер *відай від тої канапи, що на ній лежав*. Відки ви таку *канапу* дістали? Бігме, *така, як гріб* з подертих міхів (Похорон), Дес як з *мраки, як з мокрого попелу таскати* свій розбитий *маєток* <...> (Дід Гриць), <...> а *цьогорічний [стіжок] жовтий, як віск* (Давнина), Коло баби на печі сиділа *маленька Марійка з заплетеною кісочкою, як мишачий хвос-*

тик (Підпис), *Вона їх родила міцних і здорових, як ковбки <...>* (Марія), *Показала ноги сині і блискучі, як склені бервена* (Святий вечір), *Стиснеш плечима, складеш си, як цізорик, та й кажеш <...>* (Кленові листки), *Мав у поясі хибу [Дідух], бо все ходив схилений, якби два залізні крака стягали тулуб до ніг* (Камінний хрест).

У низці порівнянь об'єктом є назва абстрактних сутностей *сон, слово, молитва, забава, промінь, луна, горе, гадка, пропасть, краса, вік, діалектні слюб 'шлюб', трунок 'пожива, живлення': Басараби якби поснули у дубовім сні* (Басараби), *Вже сидів на м'ягкім кріслі і хлоп'ячі спомини гонили його, як сон, на якісь цвітисті поля <...>* (Вечірня година), *Всі храмові іззирають си, як на чудо* (З міста йдучи), *<...> розколисалася [пісня], як мамине слово* (Дорога), *<...> лиш тупо глядів наперед себе і хитав головою, якби молитву говорив <...>* (Камінний хрест), *Жандарми снувалися і усміхалися, як коли би мали перед собою діточу забаву* (Палій), *У днину вона [дорога] була безконечна, як промінь сонця <...>* (Дорога), *З сіней бухав плач жінок, як червона луна* (Суд), *<...> якби горе людське дунайську загату розірвало, такий був плач* (Камінний хрест), *Сказав оце Іван, та й здохнув руки вгору, як коли би мав гадку злетіти* (У корчмі), *У одного таке око, як пропасть, погляне та й нічо не видить <...>* (Басараби), *А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу свою його покладу, як мертву красу* (Моє слово), *А взимі мами прядуть кужіль та й співають свої дівочькі співанки, але так сумно, якби банували за молодим віком* (Вечірня година), *Ей, старий,*

старий, тото-с ні лишив, як коли би-с утік від слюбу (Янгол), Але цю росу кожна стеблинка так радо двигає на собі, мов божий трунок (Роса).

У низці порівнянь основний акцент зроблено не стільки на об'єкті, скільки на його ознаці, вираженій прикметником, що знайшло відображення на самій структурі компаративної сполуки, пор.: Куля в неї така, як я, завелика, колеса, як млинські (Діточа пригода), Він [злодій] почав дрожати на цілім тілі, губи тряслися, як живі (Злодій), Лице смагляве, застрашене, якби діточе (Басараби), Куми зате сиділи, як вкопані <...> (Кленові листки), Він лежав, як мертвий <...> (Палій), Басараби, як винуваті попускали очі вдолину (Басараби), Лесь кинув мішок на землю і став, як дурний (Лесева фамілія), Хлопці били, як скажені (Лесева фамілія), Та й знов літав, як несповна розуму (З міста йдучи), Ноги ї посиніли від снігу, верещала, як несповна розуму (Стратився), А Михайло ймив Івана за барки і шалено термосив ним і верещав, як стеклий (Камінний хрест), Не бі си, такий [Андрій] мудрий, як старий (Мамин синок), Менший [внук] то штудерний, такий, як старий (Вістуні), Ноги делькотіли, як підвіяні, і шпоталися (Стратився), Газди підняли голови і як пришиблені виглядали (Підпис), Як перестали співати, то Марія стала непорушно, як на образі намальована (Марія), Рідні діти такі, як чужі, я забув, що вони були малими (Дід Гриць).

Отже, суб'єкти й об'єкти порівнянь характеризуються семантико-тематичним розмаїттям та багатогранністю. У компаративних сполуках дуже

рідко суб'єкт чи об'єкт порівняння функціонують безпосередньо, зазвичай їх використання детерміновано природними або функційними ознаками того, що порівнюється, і того, з чим порівнюється. Ці додаткові компоненти в структурі порівняння значною мірою визначають структурні особливості та експресивно-емоційний і оцінний потенціал порівнянь, силу естетичного впливу на реципієнта тексту.

Образність порівнянь, їх художньо-естетична вартість у новелах Василя Стефаника неоднакова. Багато художніх означень письменник почерпнув із скарбниці загальнономовних порівнянь, які характеризуються певною усталеністю, стійкістю зв'язків суб'єкта й об'єкта, повторюваністю в розмовному мовленні. На такі порівняння багате мовлення передовсім персонажів: *хтось брикає, як кінь; хтось ірже, як кінь; хтось дужий, як дуб; хтось їсть, як свиня; хтось жере, як свиня; хтось, як пава; хтось кукає, як зозуля; хтось, як дуб (кучерявий); хтось, як калина; хтось – піна на воді; днинка, як золото; солонина, як долоня; будинок, як дзигарок; ноги, як коновки; розум, як у дитини; волосся, як льон* і т.д.

Чимало таких порівнянь і в авторській мові: *хтось витріщив очі, як баран; хтось червоний, як рак; хтось червоний, як калина; хтось соромився, як дівчина; хтось побілів, як папір; хтось ізирається, як на чудо; сонце пестило (розігрівало кості), як рідна мама* і т.д.

Суб'єкти й об'єкти в таких порівняннях звичні, узвичаєні, зв'язок між ними відносно стійкий, вони

поширені в розмовному мовленні і сучасного селянина-покутянина.

Близькі до них порівняння, в яких об'єкт порівняння виражений із використанням діалектних слів, що свідчить про обмежений ареал функціонування компаративної сполуки: хтось *вікапаний* ('зовсім подібний') до когось; хтось *тікає си* 'перебуває в позашлюбних стосунках, веде розгульний спосіб життя', як сука з *фірманом* 'візником'; хтось гуляє, як *збиточні* 'нечемні, пустотливі' діти; хтось співає, якби *банує* 'сумує, тужить' за молодим віком; хтось складається, як *цізорик* 'складуваний ніжик'; світло, як *рантух* 'намітка з тонкого білого фабричного полотна'; ноги, як *бервена* 'колода'; воли, як *слимузи* 'слимак, равлик'; в голові, як коли би цигани *клевцями* 'молотками' гатили і т.д.

Низка порівнянь характеризується нетривіальними, неординарними поєднаннями суб'єкта та об'єкта. Рівень образності, художньої виразності, естетики, емоційно-експресивного впливу на читача у таких порівняннях помітно вищий, ніж у загальномовних і діалектних, пор.: *І скавав я з моголи на могилу, як осіннє перекотиполе* (Дорога), *У тій хатині, що лізе під горб, як перевалений хрущик, лежала баба* (Сама саміська), *І пісня його душі згіркла, як зігнула пшениця* (Дорога), *Всякої бесіди було багато, але вона розліталася в найрізніші сторони, як підгнилі дерева в старім лісі* (Камінний хрест), *По тих нивах засягала тінь Іванова, як велетня, схиленого в поясі* (Камінний хрест), *Але сих слів уже ніхто не чув, бо від жіночого стола надбіг плач, як вітер* (Камінний хрест), *Очі його веселі,*

а чоло ясне, як керничка при пільній дорозі (Дорога), Всі невиразні й таємні назви випрядуються з волосся зізд, і, як пребагате намисто, обіймають її шию (Марія), У місячнім світлі розстелилася на долині ріка, як велика струя живого срібла (Новина), Зубами держи її, кохай [землю], як коли жінку, що тобі під руку вдала си (Сон), А свій камінь буду різьбити все, все! Аж на могилу свою його покладу, як мертву красу (Моє слово) і т. д.

Однак найбільшою образністю, емоційно-експресивною наснагою відзначаються розгорнуті порівняння, в яких передовсім об'єкт містить детальний опис із різноманітними доповненнями, включеннями в нього промовистих ознак-оцінок того, з чим порівнюється суб'єкт. Так, герой новели «Май» Данило проти свого можливого працедавця буде йти, як лелека по заболоченій низині, трясовині. Це порівняння в новелі доповнено низкою додаткових функційних ознак, суттєво увиразнюючи його об'єкт: *Побачивши його [пана], він має скинути капелюх з голови і йти проти нього так, як бузьок по млаці ходить – обережно, поволеньки, аби панського камінчика не вразити (Май).*

Семантика порівняння «земля, як дівка» вимагає деталізації, і в новеліста вона прочитується завдяки значущим доповненням, які й слугують засобом її декодування: *Земля все молода, вона, як дівка, свьито є – то вбере си, будний день – то вона по-буденному вбрана, а все дівочить – відколи світа та сонця (Озимина).*

Деталізація, уточнення, розгортання об'єкта порівняння в різних контекстах неоднакові: *Пішов своєю дорогою, як птах, що своїх крил на собі не чує* (Дорога), *На биті горі оберну си, глипну на село, а мої, моспане, будинки, як та птаха легка, шо ледве землі торкає си* (Майстер).

Часто об'єкт порівняння переростає в панорамне зображення цілої події: *Сльози падали, як дощ. Як раптовий падали, що нараз пуститься, та й незабавки уйметься* (Стратився), *<...> а урядник посеред них подобає на чорну мушку, що в густий мід залізла* (Май), *Згори кінь виглядав, якби Іван його повісив на нашильнику за якусь велику провину <...>* (Камінний хрест), *Дивилася ними [очима] так, якби на цілім світі не було такого кутика, аби вона його не знала і, закотивши довгі білі рукави, не зробила би в нім того, що порядна господиня робить, аби вона не спрятала, не прихарила і не звела всього до порядку* (Басараби), *Розбігався, як той хлопець, що хоче яр перескочити і над самим ярм усе стримується* (Вечірня година) та ін.

Особливий тип розгорнутих порівнянь становлять ті, в яких один суб'єкт має два і більше об'єктів: *Те місто стоїть посеред сіл, як скостеніле село, як падлина вонюче, як смітник цілого повіту* (Такий панок), *Йдете коло води, а вона вас тягне, як цілює, як обіймає, як по чолі гладить* (Басараби), *Нараз вилетіла з печі хмара малих чортенят. Зависли над бабою, як саранча над сонцем або як турма ворон над лісом* (Сама саміська), *Якби хмара плачу, що нависла над селом, прірваласи, якби горе людське дунайську загату розірвало – такий був плач*

(Камінний хрест), <...> і котила си весна, як море, як потопа <...> (Сини) і т.д.

Зрідка розгорнутий об'єкт порівняння містить новий суб'єкт порівняння, який слугує основою для його об'єкта, тобто формується структура з порівнянням у порівнянні: *Ідуть слова тих співа-нок, як жовте осіннє листя, що ним вітер гонить по замерзлій землі, а воно раз на раз зупиняється на кожному ярочку і дрижить подертими берегами, як перед смертю* (Камінний хрест).

Особливої художньої виразності, стилістичною досконалою, емоційно-експресивного забарвлення досягають ті порівняння, в яких поширений об'єкт побудований за принципом нагнітання характеристик того, з чим щось порівнюється: *Мої слова невимовлені, мій плач недоплаканий, мій сміх недосміяний! Лягли ви на мене, як лягає чорне каміння зломаного хреста на могилу в чужині!* (Мое слово). Легко зауважити, що слова *плач, сміх лягли* не просто як *каміння*, а *каміння чорне* та ще й з *хреста* та ще й *зломаного* і *на могилу* та ще й *у чужині!*

Нарешті, найвищий ступінь образності властивий розгорнутим порівнянням, у яких об'єкт виражається складною описовою конструкцією, покликану всебічно його охарактеризувати: *Та як часом якась долішня хвиля викарбутиє великий камінь із води і покладе його на беріг, то той камінь стоїть на березі тяжкий і бездушний. Сонце лунає з нього черепочки давнього намулу і малює по нім маленькі фосфоричні звізди. Блимає той камінь мертвими блисками, відбитими від сходу і заходу сонця, і кам'яними очима своїми глядить на живу воду і*

сумує, що не гнітить його тягар води, як гнітив від віків. Глядить із берега на воду, як на утрачене щастя. Отак Іван дивився на людей, як той камінь на воду (Камінний хрест).

Отже, порівняння в новелах Василя Стефаника за їх формально-граматичною структурою неоднорідні. Абсолютну більшість із них становлять компаративні сполуки з порівняльним сполучником *як*. Невелику кількість порівнянь – від двох десятків до кількох одиниць – засвідчено з порівняльними сполучниками *як коли би, якби, мов, мовби, наче б*, а також з протиставними сполучниками *а, але* та з пропущеним сполучником. Трапляються і компаративні сполуки, в яких порівняння виражено лексично, за допомогою слів із семантикою подібності, прислівниками з конфіксами *по-...-ому (у)*, іменниками у формі орудного відмінка або ж описовою кількареченневою структурою з прислівником *так* у суб'єктній частині.

Аналіз компаративів за семантико-тематичними ознаками суб'єктів порівняння засвідчив, що приблизно половину з них становлять назви осіб-персонажів, при цьому лише зрідка назви осіб, як, зрештою, й назви неосіб, безпосередньо порівнюються з кимось чи з чимось. Зазвичай суб'єкт порівняння містить і різні функційні ознаки особи-персонажа, названі словами предикативної семантики, які власне детермінують семантику порівняння. З назв неістот найбільш поширеними у функції суб'єкта порівняння є соматизми, назви абстрактних сутностей, будівель, споруд, їх частин, рідин, тварин, рослин, реалій небесної сфери, локативи,

назви їжі, знарядь праці, зброї, інші семантично розрізнені слова.

Багатством і різноманітністю відзначаються об'єкти порівнянь. Найчастіше це назви осіб, тварин, птахів, комах, риб, рослин, квітів, предметів хатнього, господарського призначення, знарядь праці, явищ природи, їжі, рідин, водних об'єктів, будівель, споруд, одягу, головних уборів, прикрас, предметів небесної сфери, металів, абстрактних сутностей, соматичні й локативні назви, низка слів предметної семантики, тематично розрізнених.

Художня виразність, емоційно-експресивне навантаження, стилістична значущість порівнянь у новелах Василя Стефаника неоднакова. Помітний пласт компаративних сполук новеліст почерпнув із надбань народнорозмовних порівнянь загальнонаціонального чи регіонального характеру, яким властивий відносно стійкий, усталений зв'язок суб'єкта та об'єкта і повторюваність, що певною мірою зменшує їх літературно-естетичну вартість. На їхньому тлі більший емоційно-експресивний вплив на читача мають компаративні сполуки з нетривіальним, неординарним порівнянням суб'єкта й об'єкта. Найбільшу ефективність у вираженні мовної експресії засвідчили порівняння з розгорнутим, поширеним об'єктом, який деталізує, конкретизує, художньо увиразнює суб'єкт. В багатьох випадках такий об'єкт переростає в окремий образ.

ФРАЗЕМИ У НОВЕЛАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

В ідіостилі Василя Стефаника особливе місце посідають фраземи, якими щедро «присмачена» мова його новел. Якщо дошукуватись причин такого широкого використання письменником стійких словосполучень, то вони зумовлені, з одного боку, своєрідністю й неповторністю творчої манери новеліста, позначеної лаконізмом, лапідарністю, а з іншого – можливостями семантики фразем, адже фраземне значення – «це, по суті, образне уявлення метафоричного, метонімічного чи порівняльного типу, через яке називають денотат і дають йому *конотативну характеристику* [виділення наше – В. Г., В. Г.] в сигніфікаті [Демський 2019, с. 13].

Окремі питання, пов'язані з фраземікою у новелах Василя Стефаника, вже привертали увагу дослідників, зокрема семантико-граматичні та прагматичні особливості фраземіки [Баран 1990, с. 116–119; Баран 1993, с. 84–86; Бігусяк 1993, с. 91–93; Євтушина 2001, с. 80–85; Євтушина 2004, с. 180–184; Лесюк 2017, с. 178–190], вираження психологізму засобами фраземіки [Бабич 1991, с. 3–5], адекватність відтворення фразем англійською мовою [Антонович 1990, с. 113–115]. Думки й ідеї, висвітлені у згаданих публікаціях, є надійним підґрунтям для подальших різноаспектних

досліджень системи фразем у художній мові новеліста.

Аналіз корпусу стійких словосполучень, використаних у мові новел Василя Стефаника, здійснюємо на основі методики, опрацьованої і запропонованої М. Демським [Демський 2019], згідно з якою фраземи за їхнім семантико-граматичним функціоналом прирівняно до частин мови, у межах яких виділяються семантичні групи.

Іменникові фраземи та їх семантичні типи

В українській мові іменникові фраземи поступаються дієслівним і прислівниковим [Демський с. 113]. Подібне спостерігаємо й в ідіоматиці новел Василя Стефаника. Чимало з них позначають особу за її різними ознаками.

Фраземи, що позначають особу за її віком та пов'язаним із ним фізичним станом. Багато з них характеризує персонажа як стару за віком особу – *старі кості, сивий волос* ‘стара людина’, *стара скрипка, стара коробка* ‘стара жінка’ *старий пес, старе дупло* ‘старий чоловік’, *старі пайташі* ‘старі патлаті чоловіки’, *білі коні* ‘старі люди’: Смутно бабі Тимчисі було, хоч сонце, як рідна мама, розігрівало *старі кості* (Янгол), Та прийшов такий час, що неділя негодна була направити того, що будні дні попусували, а трава не могла виссати того болю, що запікся в *старих костях* (Палій), *Старі кости*, як стара верба: на вогонь добрі, а з кіньми бігати нідочого (Сини), Стид тобі, *сивий волосе*, стидайси, що приповідаєш, як плаксива баба, бо нічо вже тобі на цім світі не pomoже (Сини), Тепер молоді газ-

ди мудрі настали, такі фаєрмани, шо за землев не згоріли. А дивіт но си на ту *стару скрипку*, та пусти її на гиндель?! (Камінний хрест), А дурна стара радується ними та будує Україну; здуріла стара від внуків. Видурюють від неї гроші на театр та на книжки та тягають *стару коробку* по читальнях, а вона вертає з ними додому та радується, як дівка (Роса), *Старий пес*, все лютий, але молоді коні ще міцно тримає; богатир із замолоду добре годований, та втратив обох синів і від тогди все кричить і на поли, і в селі (Сини), Це якес *старе дупло*, не буде ландувати ночами з поліцайом та хапати молодиці за підтичку (Воєнні шкоди), Як не глухнути в такім млині, стидайте си, *стари пайташи* (Morituri), Та йдіт вже додому, та коли вас жінки зберут до церкви і коли я вімету оте волосє, кінцкі гриви з *білих коней* (Morituri).

Старість людини зазвичай супроводжується погіршенням її стану здоров'я, втратою фізичної сили, іншими фізіологічними або соціальними чинниками, що фіксують Стефаникові фраземи *дулава верба* 'стара немічна людина', *беззубий гребінь* 'стара беззуба людина', *старий птах без гнізда* 'стара бездомна людина', *ціле тіло мозіль* 'виснажена роботою людина': Таже то *дулава верба*, кини пальцем, та й маком сьиди! (Камінний хрест), Та чоґо ви слухаєте музику з *беззубого гребіня*? – каже Тимко (Morituri), Я розум і гнів лишив на своїм подвір'ю; можете мене і вібити, бо я, видите, *старий птах та без гнізда* (Вона – земля), Я зробок – *ціле тіло мозіль*, кости дрихлаві, шо заки їх рано зведеш докупі, то десіть раз йойкнеш! (Камінний хрест).

Серед іменникових фразем на позначення особи поширені такі, які її характеризують *за інтелектуальними якостями* – *розумна голова, мудра голова, вчена голова* ‘розумна людина’: А ти *голова розумна* та й усе вже знаєш (Палій), Як ти така *мудра голова*, то ти мені скажи, де маю іти спати (Палій), Мой, жиде, ти *вчена голова*, та тому з нас шкіру лупиш <...> (У корчмі).

Низка фразем позначають особу *за спорідненістю та свояцтвом* – *кров своя* ‘діти’, *пан жінці* ‘чоловік’, *сема кістка, семе коліно* ‘людина, що перебуває в дуже віддалених родинних стосунках’: І від тяжкої руки Господа милосердного я пробував *кров свою*, діти мої, забрати в мир хрещений (Вона – земля), Як попа з попадею скували та повезли в гори, як професора взели вночі, Бог вість куда, а віта повісили серед села і поклали жовніря, аби хто не поховав, то я відрік си землі та й *кров свою* наклав на ковані вози, аби ніхто єї не споганив (Вона – земля), Проця жінка била, а Іван його вчив бути *паном жінці* (У корчмі), То кара, люди, *сему кістку* аж карати (Басараби), То до *семого коліна* буде їх так душити, а як *семе коліно* мине, та й нема моци вже (Басараби).

У семантиці фраземи *курятко без квочки* на позначення дитини у характеристиці особи за спорідненістю поєднано ще співзначення ‘сирітство’ – ‘дитина-сирота’: Як був здоровий, то грався цілий день коло моєї будки і витягав всякі камінчики. ‘*Курятко без квочки*, ну, кажу вам, як курятко (Похорон).

Ще одну групу іменникових фразем становлять ті, які характеризують особу **за її соціальним становищем** – *помийник жидівський* ‘слуга, наймит’, *зарібний чоловік* ‘людина, яка не має власного господарства і живе, наймаючись на різного роду роботи’, *торба громацка* ‘жебрачка’, *голодники голодні* ‘бідняки’, *біленька кістка* ‘знатна людина, пан’: А хоть ти злодюга вічна і *помийник жидівський*, але слова добрі маєш (Підпис), Я був *помийник жидівський*, я валеv си попід жидівські лави, по всіх кременалах (Палій), Аді ваш тато ще мав ґрунт і воли, а ви вже *зарібний чоловік* (З міста йдучи), Наймити си мусю, а роботу кожду знаю, бо я *заробний чоловік* (Май), Гатила головою в стіну як скажена. – Лиш таки отак, най креперує *торба громацка* (Святий вечір), Ви *голодники голодні*, та я дужий, та я шо дня мнесо їм, а ви бевку незабілену (Суд), А як він делькотит на цілім тілі, то дай у морду два рази, але також не дуже: пан вже під ногами! Походи трохи по нім мінуту, дві та й готовий, ребра потерті на фороств, бо то *біленька кістка*, як папір (Злодій).

Фраземи *дикі звірі* ‘жорстокі люди’, *вогонь не жінка* ‘гостра на язик, балакуча жінка’ образно лінгвалізують особу **за її характером поведінки, вдачею**, а *хлопенна дівка* ‘міцна, дужа дівчина’, *віл невмиваний* ‘брудна, неохайна, несимпатична людина’ – **за внутрішніми або зовнішніми ознаками**: Мій старий тижнями не входив до хати, бо не міг клякнути перед образами бо все вас була повна хата, аби нігтями роздрапувати наше серце, а тепер, яким її вісадила на шию, то ви вже милосердні. Чого ще хочете від мене, *дикі звірі*? (Мати),

Баба Дмитриха то була *вогонь не жінка*. Любила дуже бесідувати, розмови розводити, бо не могла без чого ані їсти, ані спати (Давнина), Ото-сте були *хлопенна дівка*, годна-сте були (Камінний хрест), Таже за тебе була би й сука не пішла, за такого *вола невмиваного* (Побожна).

Окремі з іменникових фразем означають ***іпрре-альні особи*** – *дитинка божжа* ‘ангел’: А як баба постаріли си, а ти все молоденький, все бабі звесельєш. Ой, *дитинко божжа*, минув вік як у батіг траснув (Янгол).

Фраземи, що позначають власне предмети. До цієї групи іменникових сталих сполучень відносимо ті, які образно лінгвалізують не лише конкретні предмети, а й матеріали, речовини і продукти природного походження або виготовлених людиною. Вони позначають:

1) природні об’єкти – *мама наша* ‘сонце’, *божа водиця*, *сонця донька* ‘роса’: А ти, *мамо наша*, ясне сонечко все благослови їх [внуків] до сніданку (Роса), Ех ти, *божа водице*, ти давала дужість і здоровля пшеницям та житама, але і я був від тебе дужий та різкий (Роса), Ти вічне сонце, ти знов благословиш мене на сніданок. Та-м слабий; роса, *твоя донька*, не має вже на мені що пити, самі кості (Роса);

2) місцевість – *латка города* ‘мала ділянка городу’, *чужий язик* ‘чужий край’, *світлові води* ‘океан’, *увесь мир* ‘світ’: Я прийшов до пана наймити си. Переднівок дуже прикрий, дітий маю четверо, а на то лишень *латка города* (Май); Як увідете у *чужий язик*, у великі студені мури, то доля розфурєє вас по

каміню і лиш снити си вам буде наша красна земля <...> (Вона – земля), Господи милосердний, ба шо-м так глибоко зогрішив, шо женеш ні за *свѣтові води* (Камінний хрест);

3) алкогольний напій – *дар божий* ‘горілка’: Май, Золотий, а перед тобов же шо стоїт, не *дар божий* (Суд);

4) споруд, в тому числі й спеціального призначення – *свій кут* ‘своє житло, своя хата’; *штири дощі* ‘домовина’: А ци дощ, ци зима, ци таки так нема роботи, то вже ти не кукаєш із-за багацького вугла і не гниєш по яслах, бо ти маєш *свій кут* (Палій), Свариться [мужик] зі своєю смертю – Міні тебе не треба – пищить він до сонця – не зашкірюй си до мене, бо задурно. Міні треба дучі та *штири дощі*. Шкода твого труду <...> (Озимина).

До цієї групи належить і фраземний соматизм *старе шкурате, що постола тогідного не полатаєш* ‘шкіра’: Аді, руки – підймає руку близько до очей – ну з чим тут бути? Таке *старе шкурате, що постола тогідного не полатаєш* (Озимина).

Фраземи, що позначають абстрактні поняття. Серед іменникових стійких словосполучень це помітна група фразем, кількісно співмірна з тими, що номінують осіб. «Наявність великої кількості таких одиниць мотивована тим, що вони образно репрезентують різні абстрактні предмети й у такий спосіб полегшують їхнє сприйняття та розуміння» [Демський с. 126].

Фраземи-назви абстрактних понять характеризують передовсім властивості, якості, стани, пов’язані з людиною. Це, зокрема, образне подан-

ня людського життя – *цілий вік, вік свій* ‘все життя’, *не далекі гони, гони короткі, гони не довгі* ‘коротке життя’, *тогда рай* ‘життя, як у раю’, *медовий місяць* ‘перша пора подружнього життя; найкраща пора в чомусь’: Яке сьогодні легке жите, то ліпше вмерти та не капарити *цілий вік* по чужім поли (Катруся), *Вік свій* збув на тім горбі (Камінний хрест), *Не далекі* ваші *гони*, кости, як мечі, із шкіри вілазьи, – *коби борше* (Святий вечір), Пиймо брьи, бо *гони* наші *короткі*, що будемо собі жалувати (Morituri), Таже ваші *гони*, жінко, вже *не довгі* (Засіданє), Бідні люди такі настали, що лише аби раз на день їв, але аби нічого не робив, та й *тогда рай!* (Палій).

Фізичний стан людини фіксують фраземи *пушка того духу* ‘немічність’, *лежа гнила* ‘стан хворої людини, який супроводжується пролежнями’: Добрий косар, нема що казати! Колос дійшов, похилив си, землю цулує, вже почорнів, а косар чекає. Та чого? Гадаєш, що піду ще данцувати?! Я своє вже відбув, я контетний, міні нічо не бракне. Озми собі *пушку того духу* та й пусти з-за стола – я контетний (Озимина), Та *коби* хоть Бог змилував си та муки вам довгої не дав та й *лежі гнилої*, аби вас борзо спрятав (Святий вечір).

Вік людини відображають стійкі словосполучення *стара голова, сивий волос* ‘старість’: В добрий час ви приїхали, я переродив си на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зійду, чи на *стару голову* стиду наберу (Дід Гриць), Ой, стара, тото-м діждали си на *сивий волос* вінка (Стратився).

Предметом художньої лінгвалізації засобами фраземіки у Стефаникових новелах є також діяль-

ність людини, її праця, заробіток, достаток, а також взаємовідносини між людьми – *мій мозиль* ‘праця, заробіток’, *моя праця* ‘заробіток, достаток’, *якис грейцір* ‘заробіток’, *птаха не сіла би на хату, на хату птах би не сів* ‘крик, вереск, сварка’: А відки ж я наберу на вас, на дохторі, на аптики та на дідька рогатого. Та *мій мозиль* не годен цему вітримати, ой, не годен (Катруся), Ой не тікай, ой, не біжи, не розноси *мою працу* з-межи дітей! (Лесева фамілія), З оцего фоста [павича] мав би *якис грейцір*, аби так забіг та обома руками замотав си в него (Май), Та тепер там у хаті таке покаяніє, шоби *птаха не сіла на хату* (З міста йдучи), Діти заверещали, баба не переставала кашляти. – Та *на цу хату птах би не сів* – говорив Митро (Осінь).

Із інших фразем-назв абстрактних понять, використаних у новелах Василя Стефаника, засвідчено ще *покаяніє на увес світ, покаяніє на увес мир, на ці землі буде покаяніє, покаяніє людське* ‘ганьба’, *давні часи* ‘минувшина, старовина’, *тісні роки* ‘важкий час’, *шо правда то не гріх* ‘правда’, *нема ради, нема відки* ‘біда, скрута’, *веймірь на всі люди, рейвах на ціле село* ‘крик, гамір’, *марне слово* ‘погане, лайливе слово’: Давай мішок та пропадай. Ані, то будем тьи бити, буду тьи бити з дітьми посеред села! Най буде *покаяніє на увес світ!* (Лесева фамілія), Мой, таже цего ще ніхто не видів, відколи світ! Аді, як б’ют, ще цицка коло рота не обісохла! *Покаяніє на усес мир!* (Лесева фамілія), Але колис *на ці землі буде покаяніє*, бо нарід поріже си (Камінний хрест), Сесі Басараби то на *покаяніє людське* родяться і багатіють, і душу гублять (Басараби), Баба сперлася

обома руками на землю та й нагадала собі *давні часи* (Ангел), *Тісні роки* настали! Правда, шо тісні. Дес давно то, бувало, ксьондзи гійкали на нарід, аби не пив, не гайнував, а тепер, видите, нарід і не п'є і не гайнує, а грейціря рівно не видит (Засідання), Я помінив купити дзвін, аби по селу вогонь вістив, але *роки були* ціпко *тісні* та й я все не вітьикав (Скін); Тепер я лайдак, най і це село прикаже... марного слова не скажу, бо *шо правда, то не гріх* (Майстер), Може би й поміг шо, якби то кров, а то хтос кинув оком на ню, бодай му повілазили, та й тепер *нема ради* (Шкода), Таже ти сама, дитино, видиш, шо *нема відки* (Катруся), А ти мерзо, знов хочеш робити *веймірь на всі люди!* (Лесева фамілія), Коби забічи до коршми, бо як допаде, та й знов буде *рейвах на ціле село* (Лесева фамілія), Я до неї *марного слова* не заговорив, маціцького! (Палій), Тепер я лайдак, най і це село прикаже – *марного слова* не скажу (Майстер).

Прикметникові фраземи

Ад'єктивних стійких словосполучень у новелах Стефаника порівняно небагато. Абсолютна більшість із них відображають ознаки людини, при цьому вони стосуються передовсім її внутрішніх якостей, властивостей. Низка фразем зазначеної групи називає інтелектуальні, розумові якості людини – *мати гаразд в голові, вістаріти розум, в голові рівно хиба, мньигкий на голову* 'дурний, немудрий': Басараби знов зачинають вішатися, *не мають гаразду в голові* (Басараби), Цес чоловік, бігме, *вістарів розум!* Таже дитина отут замерзне

коло тебе (Мамин синок), Ви вже *розум вістарили* – таже не мете на Різдво у такі нендзі сидіти (Святий вечір), То лиш так здає си, шо він добре говорить, але єму *в голові рівно хиба* (Майстер), Павло *мньгкий на голову*, та ми лиш пчихаємо, а він таки спит <...> Його поміркували в раді “намість дурного” – та й всі з нього сьміялися (Засідання). Семантично близькою до них є фразема *неповна розуму* ‘божевільний’: Ноги її посиніли від снігу, верещала як *неповна розуму* (Стратився), Та знов літав як *неповна розуму* по тоці (З міста йдучи).

Протилежна за значенням фразема *сім розумів* ‘дуже розумний, тямущий’: Але у вдови – *сім розумів*, годила, забігала, до шлюбу повитягувала зі скрині такого плаття, що богачки зеленіли по снігови із зависти, бо це було по Різдві (Червоний вексель).

Прикметникові фраземи *тверда на серце* ‘відважна, не з лякливих’, *хату догори ногами здоїмати* ‘бешкетний, пустотливий’, *горит му в тих руках* ‘спритний, меткий, вправний’, *мнький на сумліне*, *мати мнеку натуру* ‘чуйний, добрий, співчутливий’, *у петах постиває* ‘дуже злий, безсердечний’ позначають характер та вдачу людини: Іванку! Ти, небоже, мої жінки не знаєш. Таже вона *тверда на серце* шо би ката не збояла си (У корчмі), Такий старогрецький, а такий пустьк, шо *хату догори ногами здоймає* (Мамин синок), А шкода, що-с був уріс, як дуб. Бувало, шо озме в руки, та й *горит му у тих руках* (Стратився), Чоловіче, лиши мене, бо я *мнекий на сумліне*, я не хочу, будь собі без мене (Злодій), А *натуру маєш мнеку*

(Злодій), Ой сьогодні діти такі діти, шо аж у петах постиває! (Янгол).

Із інших прикметникових фразем, які відображають внутрішні якості людини, відзначимо ще *ні в п'ять, ні в десять* 'здивований', як *підстрілений* 'вражений, здивований', *лиш фоста на заді хибує* 'грішний', *з горівков собі не захожу* 'непитущий', *на все село* 'найкраща, дуже працювита': Пани регочуться, мужики поставали *ні в п'ять, ні в десять* (Такий панок), Він зірвавсь, перестрашивсь, оглянув довкола себе і станув як *підстрілений* (Лан), Аді, які міні побожні, *лиш фоста на заді хибує!* (Побожна), *Я з горівков собі не захожу*, бо нема відки (Май), Така-с була годна, така робітниця, *шо на все село* (Катруся), Я за тебе маю у людий честь як за хлопца, бо-с робітниця *на все село* (Катруся).

Фізичний стан людини відбивають стійкі словосполучення *на тім боці* 'мертвий', *ледви тлінний* 'дуже втомлений', *нічо в роті не мав* 'голодний': А Федька вже вбили? – Він вже *на тамтім боці* (Суд), Уступи си від мене ти, побожна, най я трохи очи прижмурю. Тобі однако, а я *ледви тлінний* (Побожна), Та може би-с дала ми шо їсити, ґаздине моя. Таже знаєш, шо-м ще сьогодні *нічо в роті не мав* (Осінь).

На вікову ознаку людини вказує фразема *ще цицка коло рота не обісхла* 'зовсім молодий': Мой, таже цього ще ніхто не видів, відколи світ! Аді, як б'ют, *ще цицка коло рота не обісхла*. Покаяніє на увесь мир! (Лесева фамілія), а на віковий або/і соціальний статус особи – *ци я з ним свині пас?* 'рівний з

ким-небудь': Мовч, – закричав вїйт, – мовч, бо тьи скажу закувати, ти шмаркачу! Та дивїт си, газди, *ци я з ним свинї пас?* – Ви менї носа не обтерли, а на мою бесїду можете так потакувати як секретарєви. Сварка починала вже ставати бїйкою і старий Іван вмїшався в дїло – Ти, небоже Петре, не будь угурний, таже знаєш шо молодий мусит старшому змовчїти (Засїдання).

Із прикметникових фразем, не пов'язаних із людиною, засвідчено хїба що стїйке словосполучення *на цїле село 'найкращїй'*: Моспане, штири воли як слимузи, двадцїть штири морги поля, хати *на цїле село* (Синя книжечка).

Займенникові фраземи

У мовї новел Стефаника поширенї й займенникові стїйкі словосполучення, їх небагато, пор. *з вашої кости і крови 'свїй'*: Я чоловік ваш, я з *вашої кости і крови* (Такий панок); *ні цеї, ні тої; ба сеї, ба тої; дїдька рогатого 'що-небудь'*: Та я вам, мой-ня, не буду *ні цеї, ні тої* городити (Майстер), То, видите, чоловік *ба сеї, ба тої* собі загадує, а то все божа мїць (Майстер), Коби якого борщїку, або бевки, або *дїдька рогатого*, або що (Осїнь); *анї дзелень; шо сине за нїхтем; шо довкола мїзинного палця обмотати; чорта в зуби 'нічого'*: Тимофїїхо, як не знаєте, то не говорїт *анї дзелень* (Камїнний хрест), Коли ж бо не боїт си, *шо сине за нїхтем*, не боїт си... (У корчмі), Стане, бувало, на воротях у себе та й кричит: на сироти, на бїдні запишу, а єму не дам *шо довкола мїзинного палця обмотати!* (З мїста йдучи), А то хами здеморалїзованї,

а то бидло, вони гадають дістати відшкодування? *Чорта в зуби!* (Воєнні шкоди); *сороки й ворони* 'всі, будь-хто': Правда, шо не любив ходити до коршми, але вже як пішов, то *сороки й ворони* пили – пив, хто не хотів! (З міста йдучи); *і хліб і до хліба; шо до нитки (крішки, цинтля)* 'все': Є каже, в мене і їсти і пити, як якис казав: *і хліб і до хліба* – та ще забавте си бо безпешно, як умру, то в ці хаті не мете напивати си (З міста йдучи), Перевертайти си в гробі, небожьита, бо-м лайдак. Пропив-єм усе *шо до нитки* (Синя книжечка), А як ні дотиснули, як-єм видів, що однако ні мут отут на старість гризти як не піду, то-єм продав *шо до крішки* (Камінний хрест), Лиш мене, каже, припорпают, а мій Тимофій все пустит – *шо до цинтля* (З міста йдучи) та ін.

Дієслівні фраземи

Найбільш численною групою фразем, використаних у мові новел Стефаніка, є дієслівні стійкі словосполучення. Аналізуючи фраземіку сучасної української мови, М. Демський зазначив: «Дієслівні фразеологізми лінгвалізують насамперед ті дії та процеси, джерелом яких є людина. Можна навіть стверджувати, що вказана особливість дієслівної фраземіки є своєрідною фраземною універсалією, принаймні в межах слов'янських мов (це підтверджують загальномовні словники слов'янських мов і різні збірники фраземного матеріалу). Одиниць, що лінгвалізують дії та процеси, джерелом яких є будь-які інші об'єкти – неособа, власне предмет і абстрактний предмет – надзвичайно мало» [Дем-

ський 2019, с. 166]. Таку закономірність засвідчує й Стефаникова дієсловна фраземіка.

Фраземи, які лінгвалізують дії та процеси, джерелом яких є людина

У межах зазначеної групи виділяється низка різноманітних семантичних типів фразем.

Фраземи, що лінгвалізують динамічні ознаки, які стосуються фізичного стану людини. Помітну частину фразем цієї групи становлять ті, які стосуються життєвого циклу людини, а серед них – стійкі словосполучення на позначення події *перестати жити, завершити життєвий шлях*. Значення ‘померти’ виражає низка фразем, зокрема, *загубити душу; не ходити по світі; дух спустити; піти в далеку дорогу; піти від кого-небудь; Богові віддати душу; прийшла (прийде) смерть; сиру землю гризти (з’їсти); тут буде амінь; нема виходу; вже буде капут; уснути на місці; йти на смерть; вівернути ратиці; забирати си до дучі; та й на лаві*. За то, що душу хотів єсь *загубити*, за то я гніваюся на тебе (Басараби), Я вижу, що вже мені *не ходити по світі* та хотів би-м віпроцити си з вами (Злодій), Баба Дмитриха не довго банувала, бо сама восени *пішла* за дяком у ту *далеку дорогу* (Давнина), Ой Катеринко, я ще не встиг добре з тобов наговорити си, а ти огнівала си та й *пішла* собі *від мене* (Палій), Кинуло його в дрощі, потім у гарячку, потім, оповідають люди, що з рота вийшов маленький синій вогник і Базьо *Богові віддав* свою *душу* (Давнина), Як глуха осінь настала, як з ліса все листя опало, як чорні ворони поле вкрили, та тоді до старого Леся *прийшла смерть* (Скін), *Та смерть прийде*,

але коли (Святий вечір), Меш тепер *сиру землю гризти* (Суд), Клади, каже, голову на поріг, най рубаю: ти підеш *сиру землю їсти*, я на шибеницу, а діти жидам воду носити! (З міста йдучи), Вже і мені, синку, тут буде амінь! (Стратився), Ой, умру, умру, вже вижу, що міні *німа виходу* – шепотіла Катруся (Катруся), Та відай *нема* вашій дівці *виходу* (Катруся), Слабував я тоді довго, гадав, що вже *буде капут!* (Такий панок), І Ковалюк лиш раз свиснув по голові орчиком та й череп хрус на місци, а Федько *уснув на місци*, як куря (Суд), Прийшло до такого, що аж мусіло *чієс жите йти на смерть* (Суд), Міні вже рука дрожит, я не знаю, як я вас доголю до кінця, а як ще котрий з вас *вівернете ратиці*, то таки не знаю, як єго на лаву покласти (Morituri), І це ти таке в неділю говориш, окаяннику, таже сьогодні – завтра *до дучі* маєш *забирати си* (Morituri), І гроші взяла і горівку пила, а хлопец до трьох день *та й на лаві* (З міста йдучи).

Із охарактеризованими стійкими словосполученнями семантично співмірні фраземи, які мають значення ‘умертвити, довести кого-небудь до смерті, повісити, повіситися’ – *душу стратити; не тримати кого-небудь на світі; загнати в гріб; найти кому-небудь смерть; смерть долоню покляла на очі; вісадити на гилю (бантину); зачепити си на віки; був бим си затъг*: Нащо ти *душу стратив?* (Стратився), А так пекло у хаті. Боже, Боже, *не тримай ні більше на світі*, бо видиш, що нема як жити... (Осінь), Таже Іван потім вдурів. *Загнав жінку в гріб*, діти повідгонив від хати, пустив, де шо є (Майстер), Меш, каже, кукати, як глуха зазуля,

заки тьи у *гріб не зажену* (З міста йдучи), Божечку, Божечку, *найди мені смерти*, най я так гіренько не валью си (Осінь), Тепер на ті *очі смерть долоню поклала* (Моє слово), Мій старий тижнями не входив до хати, бо не міг клякнути перед образами, бо все вас була повна хата, аби нігтями роздрапувати наше серце, а тепер яким *вісадила на гилю*, то ви вже милосердні (Мати), То видко по них, що їх Бог карає. Бо і маєтки їм дає, вони богачі, і розум їм дає та й *висаджує на бантину* (Басараби), А хлопці нічо, лише казали: “О, вже не меш із нас шкіру кавалками здоймати, вже ті тот *висадив на бантину!*” (Басараби), Мой, ти, шибенику, чого ти чіпаєш си грьидок, хочеш горшки побити? Та коби-с вже *зачепив си на віки* (Осінь), Не знаю і як і коли вчинив-є-м си під грушков з воловодом. За малу філю *був бим си затьиг* (Камінний хрест).

Семантично споріднені з зазначеними є фрази, яким властиве значення ‘вбити, позбавити життя’ – *амінь зробити; взяти жите; вигнати на той світ; крутити в’язи*: Ого, вже за мінуту та й верещит, аж крізь вуха промикає си: паршьяку, а ти ж мой, шо корову із колешні виводиш?! Та я тобі *амінь зроблю!* (З міста йдучи), А ти, розпаднице, памньитай, шо як я гроші задувно по дохторях розсію, та й ти *амінь зроблю*. Я тебе без дохтора поховаю, я тобі буду дохторь (Катруся), Цес якби лучив на слабого, та й *взяв би жите* коло власної хати (Злодій), Хотіли, але ви не дали си, а їх *вигнали-сте на той світ* (Суд), Не раз заходили, як жид дуже скоро гасив, до його курника та шо попало, тому *крутили в’язи*. Гуска – не гуска, курка – не курка (У нас все свято).

Стійкі словосполучення, які називають завершення життєвого шляху, продовжують фраземи зі значенням 'загинути' – *буде з кого-небудь саме фалате; най (бодай) кого-небудь шлях трафит*: Мой, богачі, або зараз віци забирайте си, або *буде з вас саме фалате!* (Суд), Та то гуцульська віра, *бодай го шлях трафив!* (Майстер); Ого, вже *най того вола шлях трафит*, що го корова б'є! – казав Іван (У корчмі).

Семантично пов'язаними із охарактеризованими фразами є й ті, які номінують завершальний етап поховального обряду, зокрема *покласти на лаву* 'приготувати померлого до поховання'; *запорпати у землю; землев припорпати; сирьитати у могилу* 'поховати': А вже як, каже, єго *на лаву покладете* та *землев припорпаєте*, то ти тогди з лави на дідову постіль перебирайси (Діти), Синів нема, стару *запорпав у землю*, а ви, боги, мусити вібачити за бервінок – було ліпше дбати (Сини), Коби ще мене *спрьтали* разом з Миколов *у могилу* (Стратився).

На відміну від завершального життєвого циклу, екзистенційна його сутність художньо фразеологізована поодинокими стійкими словосполученнями, пор. *ноги носити* 'жити'; *спендити вік* 'прожити життя'; *світа збавити* 'знівечити, змарнувати життя': Але доки ні *ноги носьи*, то мус робити хліб (Камінний хрест), Я на нім [горбі] *вік свій спендив* і *окалічів-єм* (Камінний хрест), Гуцул поклав таки церкву в Луговисках, а мене *світа збавив*, збавив на віки... (Майстер).

До них семантично тяжіють також фраземи, які називають певні відтинки життя – *день трутити* ‘пережити, перебути день’, *нічку збавити* ‘перебути, провести ніч’: Лиш аби нажерти си та *день трутити!* (Палій), То-сми за вами не одну *нічку збавив* <...> (Камінний хрест).

Іншу численну групу фразем, які лінгвалізують динамічні ознаки, що стосуються фізичного стану людини, в новелах В.Стефаніка становлять ті, котрі увиразнюють різні фізіологічні процеси в житті людини. Зі станом здоров’я людини пов’язані фраземи *взяти здорове* ‘позбавити здоров’я’, *силу лишити (пустити)* ‘втратити здоров’я, фізичну енергію’, *найти лік* ‘вилікувати, оздоровити’, *кинути в дрощі* ‘тремтіти, трястися’: А то вони *озмут здорове* та й дають до шпиталю лічити, а потім пускають письмо до віта, аби тато платив кошти (Кленові листки), Як я *силу* коло вас *лишив*, аби я на старість ішов жидам воду носити (Палій), А я ж, Андрійку, де *силу пустив?* (Палій), Маю в Бозі надію, шо підведу си, шо ще весни не стратю. Зараз таки найду собі роботу. Боже, Боже, *найди міні лік!* (Катруся), *Кинуло його в дрощі*, потім у горячку, потім, оповідають люди, що з рота вийшов маленький синій вогник, і Базьо Богові віддав свою душу (Давнина).

Відчуття низької температури повітря, холоду фіксують фраземи *чипіти на снігу (морозі)* ‘мерзнути’, *дзвонити зубами* ‘труситися від холоду’: Дес певне *чипит на снігу* та й ме кашлати (Мамин синок), Корова дрожала, а Романиха її накрила своїм кожухом і *чипіла* над нею розгорнена *на морозі*. Сама *дзвонила зубами*, але не відступала (Шкода).

Процес споживання їжі, напоїв відображають фраземи *йти в смак, йти до трунку* 'смакувати', *набрати повну голову* 'напитися': А міні ж оца їда має *йти в смак*, як я знаю, що вони без мене в stodолі нічо не роблет? (Палій), Був-сми наймитом, а потім відбув-сми десіть рік у воську, та й коло стола міні їда *не йде до трунку* (Камінний хрест), Хто би вас вігонив, от легайте та спіт, як-сте *набрали повну голову* (Палій).

Фраземи *заніміти з болю* 'заціпеніти', *піт збив* 'спотіти' *сісти маком* 'утихомирити, знерухомити' називають динамічні ознаки фізичного стану людини, які стосуються реакції організму на певні дії: *Я занімів був із болю* і мовчав я довгі, довгі роки (Моє слово), Як я, знаєте, це вчув, та й мене *піт збив*, як коли би слабу худобину (Майстер), Але-м намацав полінце коло себе, та-єм го морснув по ніжках, а він *сів маком* (Злодій).

Динамічні ознаки, які стосуються фізичного стану людини, засвідчують також стійкі словосполучення *очи пролупити* 'прокинутися', *замкнути очі* 'стулити повіки', *їсти кулаки* 'бути побитим': Та й лишень *очи пролупиш*, то зараз тебе тота роса їст, бо мало тебе біда їст, ще вона вночі тебе найде! (Кленові листки), Такі люде нетерплячі, шо Господи! – скаже якийсь витревалій і зараз-таки *замкне очі* (Май), Та й росте воно в яслах, під столом або під лавов, *їст кулаки*, умиває си слозами (Кленові листки).

Фраземи, які лінгвалізують динамічні ознаки, що стосуються психічного стану людини. Низка фразем у новелах Василя Стефаника назива-

вають динамічні ознаки людини, які пов'язані з її психічним станом та розумовими якостями. Це передусім фраземи, які виражають душевний стан, переживання, душевні страждання, муки, докори совісті людини, – *приходиться круто, приходити до крутого* 'ставати важко (про стан морального пригнічення)', *очи пішли у стовбїрь* 'нічого не розуміти', *сумліне (сумління) н'є (точить) кого-небудь* 'хтось страждає, мучиться, когось мучить совість', *неспокій тре кого-небудь* 'хтось переживає, страждає', *кров (живцем) із серця капає* 'страждати, тужити', *як коли би камінь із серця впав* 'полегшало на душі': Але як трохи підпилися [мужики], то виломлювалися з-під їх моральної влади і тоді панам *приходилося круто* (Палій), Але *прийшло до крутого*, треба викслі підписувати, а ви за дідом до Доці (Підпис), Станеш посеред церькви як сновиди. Диви си, а *очи вже пішли у стовбїрь*, диви си, а рот вже розхилив си як ворота, диви си, а слина тече вже з рота (Побожна), Ти би єму завернув худобу, поцулував би-с єго в ноги, бо-с го сплотив та й *сумліне ті н'є*, але минаєш, ще і ховаєш си від него, аби-с не чув! (Кленові листки), Але ви не розумієте мене, то мене *сумління так пило*, так докучало, що мені аж голос причувся (Такий панок), Бо тіло все перебуде, по нім нічо не пізнати, але *сумліне точить* (Басараби), *Сумліне точить*, а то кара над усіма карами (Басараби), Я не бою си, бігме не бою си, але такий мене *неспокій тре...* (Злодій), Я чув свою підлість за тихий хід і *кров моя діточа з серця капала* (Моє слово), Як собі нагадаю за Настю, що вона через мене пішла в землю та й міні діти нанівець

осиротила, та й *кров живцем із серця капає* (Лист), Радним як коли би *камінь із серця впав* (Засідання).

Увиразнюють почуття суму, туги, журби фраземи *туск до серця брата, туск до голови припускати, туск напав* 'сумувати, тужити': За цим краєм не варт собі *туск до серця брата!* (Камінний хрест), То вже, Іване, пропало, а ви собі *туск до голови не припускайте* (Камінний хрест), Потім мене такий *туск напав*, шо-м чиколонки гриз і чупер собі микав, качьив-єм си по соломі, як худобина (Камінний хрест).

Почуття люті, гніву образно виражають фраземи *діставати їдь, очі кров'ю заходять* 'розізлилися, розсердитися': Давайте горівки, Ѓьоргію, пиймо з-по три, аби-м раз *дістали їдь* (Злодій), Пани регочуться, бавляться, а Ситникові аж *очі кров'ю заходять* (Такий панок).

Стан людини, пов'язаний із плачем, засвідчує стійке словосполучення *умивати си сльозами* 'плакати': Та й росте воно в яслах, під столом або під лавов, їст кулаки, *умиває си слозами* (Кленові листки); а пов'язаний з соромом, ганьбою – *стиду набрати* 'зганьбитися': В добрий час ви приїхали; я переродив си на молодого, лиш не знаю, чи на дитину зійду, чи на стару голову *стиду наберу* (Дід Гриць).

Значення 'бути в стані крайнього душевного і фізичного збудження, відчаю' виражає фразема *дерти си по стінах*: Тимку, бери, мой, кліщі та тягни зуб, та я цієї ночі *по стінах драв си* (Morituri), а 'подобатися, до душі' – *прийти в смак*: І все щось він щось він з того стриху скидав на землю і волік

перед хату на мураву. Оглядав, пробував і направ-
ляв. Це була його найлюбіша робота. Він відай на-
гадував собі давні літа коло тої роботи і тому так
вона йому *прийшла в смак* (Давнина).

Динамічні ознаки, які стосуються психічного
стану людини, передаються також фраземами, що
називають її розумові якості, – *стратити розум*
‘збожеволіти’, розум зав’язати ‘позбавити розуму,
зробити дурним’, зійти на диточий розум, зійти на
дитину ‘думати, поводитись як дитина, здитиніти’:
А вчора то мене вже так придушило, що-м *стратив*
геть *розум і очи і руки* (Басараби), Та, бачу , бив,
бив, аж ребра поломив. Як учув, та й *розум стра-*
тив (З міста йдучи), Аді, гуцул поробив му якус
біду, ци підсипав, ци *розум зав’язав*, та й шо з чоло-
віка зробило си (Майстер), Ти *зійшов*, старигане, *на*
диточий розум, та лиши дитину в супокою, не під-
кидай ним, як гарбузом (Мамин синок), В добрий
час ви приїхали, я переродив си на молодого, лиш
не знаю, чи *на дитину зійду*, чи на стару голову сти-
ду наберу (Дід Гриць).

Фраземи, які лінгвалізують людську діяльність

Як і інші групи стійких словосполучень, зазна-
чена семантично неоднорідна. Одні з них номі-
нують дії, пов’язані з фізичним впливом на іншу
людину, інші – з переміщенням людини в просторі,
ще інші – різні види економічної, господарської
і навіть розумової діяльності. Значення ‘бити, по-
бити, відлупцювати’ мають фраземи *місити обца-*
сами, як у глину; списати шкіру синими рьидами;

намнути кого-небудь; дати по батогові 'вдарити': А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'їзав та *місив обцасами, як у глину* (З міста йдучи), Та я тобі так *шкіру спишу*, як книжці, такими *синими рьїдами* (Побожна), Ідіт, старий, спати, не гніть бандиги, а завтра підемо в село на вибір, та ми *тих богачиків трохи намнемо* (Палій), Коням *дали по доброму батогові*, і аж під містом пан і Миколай отямилися та обтирали кров з лиця: Микола рукавом, а комісар хустинкою (Военні шкоди).

У цьому ж семантичному ряді розглядаємо й фраземи *угріти кулаком межі очі; морснути по ніжках; дати в писк 'вдарити':* Як ні *угрів кулаком межі очі*, то, кажу вам, що тут-тут було падати (Злодій), Але-м намацав полінце коло себе, та-єм го *морснув по ніжках*, а він сів маком (Злодій), Ніби я знаю, ци суда можна йти, а як вібіжит та *даст у писк*, а я відки знаю, що не даст (Май).

Семантично до цієї групи тяжіє фразема *кинути пальцем 'торкнути':* Таже то дуплава верба, *кини пальцем*, та й маком сьїде! (Камінний хрест).

Лінгвалізацію процесу переміщення людини в просторі забезпечують фраземи *ходити на спацерок 'прогулюватися', віказати носа 'вийти куди-небудь', піти (іти) на зломану голову 'забиратися геть':* Вони тими стежками *ходе* собі *на спацерок*, бо, аді, як усипали піском (Май), Аді, насадив си та й льигає, як колода, ану-ко, ци він *вікаже* де *носа?* (Побожна), То не штука зробити з чоловіка нічо та й *піти* собі *на зломану голову!* (Озимина), *Іди на зломану голову*, гадає, що я гроші кую або краду! (Палій).

Низка фразем цієї семантичної групи номінує, сказати б, соціально марковані дії, які пов'язані з господарюванням, торгівлею, діяльністю, зумовлену соціальними чинниками, тощо. Такими є стійкі словосполучення *кивати си з чим-небудь* 'господарювати, хазяйнувати', *покласти на ґрунт* 'зробити господарем', *кувати гроші* 'отримувати гроші, не докладаючи зусиль', *все з рук паде* 'не ведеться, йде марно': Ти наш тато, та й заведи нас до землі та дай нам хліба, бо як нас розділиш, та й не буде з *чим кивати си* (Камінний хрест), Дід Дмитро *покав на ґрунт* чотирьох синів (Давнина), Ну та ці жебраки всьо би забрали <...>. Іди на зломану голову, гадає, що я *гроші кую* або краду! (Палій), Та й коби-сте знали, що Тимофій і не п'є, лиш так му *все з рук паде* якос. Бог знає (З міста йдучи).

Це також фраземи *вікликати на бубень* 'скликати, запрошувати покупців', *пущати на гиндель* 'продавати, продати': Спит на приспі та крізь сон гукає: аді, вже ліцитуют, вже б'ють печытки, вже на *бубень вікликают* (З міста йдучи), А тож Бог не гніває си на таких, шо землю на *гиндель пущають?* (Камінний хрест).

Погане економічне становище людини і прагнення якось вижити в таких умовах змушує її просити милостиню, жебрачити. Така діяльність лінгвалізована кількома фраземами, зокрема *ходити з торбов*; *пустити понід (чужі) плоти*; *піти понід чужі вугли кукати*; *шурувати понід чужі плоти*; *піти на жебри* 'жебракувати, старцювати': Ніколи не встидав си, шо мама з *торбов ходит* (Святий вечір), Навчи їх на розум, якби й я, а не *пусти понід*

плоти (Лист), Ой, Федоре, не *пустю* я твої хлопці *попід чужі плоти*, але навчу їх як рідні – вже Василь казав (Лист), Ой, каже, чоловіче, коби я з тобов мала хоть одну дитину, а най же тобі шо стане си, та й я *підупопід чужі вугли кукати?* (З міста йдучи), Та най би чоловікови яка примха стала си та й *шуруй*, бабо, *попід чужі плоти* (З міста йдучи), Я, бігме, не знаю, як цес нарід має на світі жити? Всьо *підупод на жебри* (Палій).

Близькі за семантикою до наведених фраземи *підупод по жидах* ‘наймитувати’, *цокати чолом упоріг* ‘просити про допомогу’: Пішла моя Настя ні сьак, ні так, *підупод по жидах*, а Марія, аді, помандрувала з отим ляхом (Палій), Не *цокай чолом упоріг*, а сідай на постіль, проси Бога за свою дитинку (Вовчиця).

Людську діяльність, пов’язану з зором, слухом, лінгвалізують фраземи *давати позір* ‘поглядати, дивитися’, *наслухати духу* ‘прислухатися’: А бабі наказував, аби вона не лише чесала воли, але аби *давала позір* на чоботи, бо десь пес може затягнути (Давнина), Мой, таже ти сьміхом став по селу, жінка б’є та *духу наслухає*, а ти газдов маєш бути (У корчмі).

Фраземи *зробити бай* ‘влаштувати бал, розвагу’, *дзоркати кісточками докупи* ‘танцювати’ виражають діяльність людини, спрямовану на її задоволення, розвагу: То ти хочеш добрим сусідам *бай зробити?* (Злодій), Баба тебе до хресту носила, баба плакала, як тебе до войска виряжали, баба на твоім весілю *кісточками докупи дзоркала* (Басараби).

Деструктивні дії виражають фраземи *піти з димом, розсипати си на сажу* 'згоріти', *сісти маком* 'розвалитися, розсипатися', *піти за водою, піти під кінцкі копита, піти у нівець* 'пропасти', *прісцети ґрунт* 'втратити землю': Катеринко, нарабований жидівський крам *пішов з димом* (Мати), Та й підпалили з моїм чоловіком [село]. Та панови нічо, а половина села *розсипала си на сажу* (Гріх), Таже то дуплава верба, кини палцем, та й *маком сьиде* (Камінний хрест), Ані хліба в оденках, ані худоби, все Тимофій поспродував. *Пішло маєство як за водою* (З міста йдучи), То бідний нарід встарав собі на науку для дітей, все то *пішло під кінцкі копита* (Марія), Гадаю собі: ото зараз упалить град, бадю-бадю, *піде хліб у нівець* (З міста йдучи), А він міні каже: мой, *ґрунт прісцєв-єс!* (Синя книжечка). Зазначені фраземи безпосередньо людську діяльність не виражають, але називають дії, пов'язані з нею.

Низка фразем номінує розумову діяльність людини. Думання як людську діяльність виражають стійкі словосполучення *нютувати собі в голові* 'роздумувати', *в гадках стати* 'задуматися', *відібрати комусь розум* 'позбавляти когось здатності нормально мислити або сприймати щось', *не виходити комусь з голови* 'пам'ятати', *не вікнути з памньити* 'знати, пам'ятати', *приходити до пам'яти* 'опам'ятовуватися', *приходять гадки* 'думати, гадати' *брати си навуки* 'учитися': Віду в неділю з церькови, піду додому та й *нютую собі в голові*, шо най лиш пожию з десіть років, та й село гет перебудую (Майстер), А я в *гадках став*. Це як озмут упіс, як процент наперед відберут,

як нотареві заплатю та й того капітану мало що міні лишит си (Підпис), Мій Боже, чого ти мене так тяжко скарав, що-сь *відібрав мені розум*, як він дивився в мої гарні очі і моїми косами напихав свою пазуху у шинелю (Гріх), Аді, стою перед вами і говорю з вами, а тот горб *не виходит ми з голови* (Камінний хрест), Але мене ще, богу дьїкувати, з *памньити не вікинуло*, я ще знаю, яку бесіду у нотаря мали-м (Діти), А як пробуджувався вночі зі сну, то не міг спам'ятатися, забував за себе і аж як гримнув кулаками до сволока, то *приходив до пам'яти* (Палій), Я не знаю відки і як, але то такі *гадки приходять*, що не дають спокою (Басараби), Кажу я єму: терпи та *навуки бери си* та чисто коло себе ходи (Стратився).

Із розумовою діяльністю людини безпосередньо пов'язані процеси говоріння, які в новелах Стефаніка лінгвалізовані фраземами *питлювати язиком* 'безперестанно говорити, базікати', *перемолоти сто корців на днину* 'базікати, пліткувати', *гнути бандиги* 'говорити нісенітниці, дурниці', *городити ні цеї, ні тої* 'розповідати нісенітниці', *брати когось на екзамент* 'допитувати, розпитувати когось', *рот ба сеї, ба тої* 'балакаємо', *заперти гамбу, приперти башту* 'замовкнути, змовчати': Ти *питлюєш язиком*, як у млині (Morituri), Видко діло, що вже постаріла си і лице як шкіра на старім чоботі і волосє, як молоко, а язик не постарів си. *Сто корців на днину перемолола би* та й ще би дивила си, чи нема де других сто (Давнина), Ідіт, старий, спати, *не гніть бандиги*, а завтра підем в село на вибір, та ми тих богачиків трохи намнемо (Палій), Та я вам,

мой-ня, не буду *ні цеї, ні тої городити* (Майстер), Йди, йди, не зіцируй хлопца та *не бери на екзамент*, бо ще всне без вечері (Мамин синок), От якос ми добили си до села. *Рот ба сеї, ба тої* – балу та балу, а ноги сараки йдуть (З міста йдучи), Пий та й *запри собі гамбу*, бо в мене забава! (Палій), Не можеш ту *башту* трохи *приперти*, не мож хліба ззісти (Побожна).

До цієї підгрупи належать також фраземи *пустити тумана, туманити людей* ‘обдурювати’: Такий панок, каже, все сам понаписує, *тумана пустит*, замастит, загладит, а мужики дурні, каже, читають та аж облизують си, шо панцке поле на люди перейде (Засідання), *Тумана пускає*, чьо він хоче? Ти, небоже, такого способу трібуєш, е, ми й на це вчені (Злодій), Ні, брав-ем си з ним за барки за якогос там латюгу, шо *туманит людей!* (Засідання).

Різні аспекти людської діяльності називають також фраземи *скрутити си у вужевку* ‘докладати багато зусиль, дуже старатися’, *скувати на остатне вогниво* ‘закувати в кайданки, жорстко наказати’, *давати ред* ‘наводити порядок, порядкувати’, *найти кінця* ‘дати раду, навести порядок’: Сегодни би у *вужевку скрутити си*, аби шосмати (Палій), Ей, коби я був вітом, я би тебе *на остатне вогниво скував!* – проказав Іван (Засідання), Синичко, ти міні не *давай ред* і мої хаті. Як я хочу, так і буде (Суд), Коли бо, видите, за життя він не злюбив сина та й слова доброго єму не сказав, а син як дірвав си до маєтку та й таке понаплітував, шо ніхто тому *кінца не найде*. Банки, якіс векслі, жиди і всьика нужда (З міста йдучи).

Фраземи, які лінгвалізують різні аспекти людських стосунків

Низка Стефаникових стійких словосполучень номінує різні прояви стосунків людини з іншими, міжособистісних взаємин. Це може бути турбота, піклування про когось, догляд за ким-небудь. Такий прояв міжособистісних взаємин фіксують фраземи *дуги, як на рану (пінку)* 'дуже опікуватися кимось, доглядати, оберігати', *мати позір* 'піклуватися, доглядати, дивитися за ким-небудь', *кинути оком на когось* 'зурочити': Я тебе так гірко пістувала, *дула-м на ть, як на рану* (Виводили з села), Я на тебе *дуг, як на пінку* та й вижу, шо вмреш (Катруся), А найдужче, аби ви, мамо, на найменшу Марійку *позір мали* (Лист), Може би й поміг шо, якби то кров, а то хтос *кинув оком на ню*, бодай му повілізали, та й тепер нема ради (Шкода).

Динамічна ознака насміхання однієї людини над іншою художньо втілена у фраземах *брати (побирати) на сміх* 'насміхатися з кого-небудь, кпити, кепкувати', *не мати за нічо* 'не поважати, насміхатися': Це хтось так *брав на сміх* Івана, що видів його патороч зі свого поля (Камінний хрест), Та дивіт си, як він мрігає очима, він нас всіх *на сміх побирає* (Шкільник), Усі дивувалися його силі і боялися. Жиди не потручували, а робітники не *побирали на сміх* і не робили збитків (Палій), Ще боялися дуже панщини і панів, жидів отак *не мали за нічо*, сміялися з них (У нас все свято).

Деякі фраземи номінують прояви сварки – *змішати з болотом* 'вилаяти, висварити', *шукати з ким-небудь гудза* 'шукати причини для сварки': Він

знав наперед, що пан мусить чоловіка з *болотом змішати*, що мусить посміятися, аж потім прийме його на службу (Май), Чьо ти собі *гудза зо мнов шукаєш?* (Побожна).

Різні аспекти людських стосунків виражають фраземи на *край вийти* 'порозумітися', *ловити си за барки* 'доправдовуватися', *хтось перед кимось пляцком* 'хтось комусь догоджає, принижуючись', *стелитися хрестом* 'дуже підлещуватися', *дати раду* 'порадити', *гріха не писати* 'простити', *прибити торг* 'сторгуватися': Дід скулювався, як воробець, і тікав від баби, бо де ж він годен з бабою *на край вийти!* (Давнина), Я з Богом *за барки не ловлю си*, але нашо він тото пускає на світ, як голе в терня (Кленові листки), Ні, *брав-єм си* з ним *за барки* за якогось там латюгу, шо туманит людей! (Засідання), Ходіть, не будьте худобою, зараз ходіть, ви боїтеся оцих панів? Та то ваші наймити, ви їх годуєте, вбираєте, а *ви перед ними пляцком!* (Такий панок), Хоч би Іваниха *хрестом стелилася*, то не помогло (Камінний хрест), Та й не знати, шо то свої голові робити та й шо діяти, та хто би міні *раду дав?* (Шкода), Скажи ж міні, кілько служб наймати, кілько на бідні роздати, аби тобі Бог *гріха не писав* (Стратився), Прийду до газди, обдивлю си по матріяні, по пляцови, *приб'ю торг*, могорич віп'ємо та й до роботи! (Майстер).

Різні види залежності одних людей від інших виражають фраземи *пити крови* 'тяжко визискувати, експлуатувати кого-небудь', *лупити (здирати) шкіру* 'оббирати кого-небудь, визискувати, експлуатувати', *запрыгати в ярем* 'поневолювати, примушу-

вати працювати на себе', *ймити в руки* 'захопити, підкорити, оволодіти', *пороти без ножа* 'мордувати, знущатися', *робити збитки* 'збиткуватися, знущатися з кого-небудь', *зав'єзати світ* 'видати заміж': Коли я не хочу більше *крови пити*, так як ви, і по-полудні затикати подушками вікон, аби спати <...> (Такий панок), *Мой, жиде, ти вчена голова та тому з нас шкіру лупиш* (У корчмі), *То ти радикал та й не даєш попови з себе шкіру здирати?* (Май), *Били та катували наших татів, та в ярем запръгали, а нам уже кусня хліба не дають прожерти* (Камінний хрест), *Ой ззолили нас, так нас ймили в руки, шо з тих рук ніхто нас не годен вірвати, хіба лиш тікати* (Камінний хрест), *Іванку, чьо мене, брѣи, пореш без ножа?* (У корчмі), *Жиди не потручували, а робітники не побирали на сміх і не робили збитків* (Палій), *Мамко-мамко, то-с ні дала за кальвіна, тото-с ми світ зав'єзала* (Побожна).

Фраземи, які лінгвалізують динамічний аспект явищ природи

Таких стійких словосполучень зовсім небагато, це – *займати си на день* 'світати', *вечер ловив за очі* 'смеркалося': Ще відай, каже, і *на день не займало си*, як прийшов (З міста йдучи), *Вечер ловив за очі* і баби вже не було видко, лиш її молитви розходилися з печі по хаті (Святий вечір).

За межами виділених груп стійких словосполучень засвідчено ще й такі дієслівні фраземи – *прийде шо до чого* 'станеться щось', *мати рихт* 'мати рацію', *вилазити з вуглів* (про хату) 'розвалюватися', *не дав Бог* 'не мати': Добре ксьондз із Грушевої

казав, що нарід дає си на підмову всяким кримінальникам, а потім каже *прийде шо до чого*, а вони ізнирли, а другий нарід сидит по арештах (Засідання), Я не відсварювався, але я *мав рихт* (Межа), Як єм з тобов за твій поріг переступила, та й я вже не твоя ґаздиня, *нема рихту* (Святий вечір), Зайдуть до мене до школи вїт, та й радні, та й пленіпонтенти, повигоняють дітий зі школи, порозсідаються в лавки і п'ють та співають, що аж саля шкільна, п'ять метрів широка і п'ять довга, *вилазить з вуглів* (У нас все свято), Бабі *не дав Бог* доньки <...> Доньки таки *Бог не дав*, а баба наткала та нашила тільки, що грядки під полотнами та коверцями вгиналися (Давнина).

Прислівникові фраземи

Значна частина стійких словосполучень у новелах Стефаника семантично співмірна з прислівниками, виражаючи різні ознаки дії або стану, іншої непроцесуальної ознаки або предмета. Більшість із них корелює з означальними прислівниками. Так, значення 'погано, важко' має фразема *стало тісно*: Боже-Боже, як народови *тісно стало* жити, а як сьвита надїйдут та й нарід таки веселит си, – гадкувала собі баба (Лист), А люде дес-не-дес шо грубшу яку штуку продают. Тельитко, коровку – то ще-ще, але волів вже мало. Та бо *тісно стало!* (Засідання).

Фраземи *нема як лица вказувати, лице лупає си, мати лице* виражають значення 'соромно': А трудно ходити вже по хатах за молоком, вже-м си кілько находила, шо тепер *нема як лица вказувати* (Катруся), Стоїт у церькві, як баран недорізаний. Інші

газди як газди, а він такий зателепаний, як колера. Мені аж *лице лупає си* за такого газду (Побожна), А ти, мерзо, знов хочеш робити веймір на всі люди! *Лице би-с мала!* (Лесева фамілія).

Часто вживаними є й фраземи (*лиш один*) *Бог знає*, *Бог вість* 'невідомо': *Лиш один Бог знає*, як я тот грейцірь гірко прьитала, заки напрытала (Шкода), Та так вони похрамували. Як вертали додому, то *лиш один Бог знає!* (З міста йдучи), Та ще зиму якос переходимо, але літо, то вже *Бог знає!* (Осінь), *Бог знає*, як з нами буде... а я хочу з тобов перед цими нашими людьми віпроцити си (Камінний хрест), Відважний Антін, той, що тягнув зуби по шустці, заліз у кошницю і *Бог знає*, як він там собі порадив, але Тому витягнув, що ще дихав (Басараби), Як попа з попадею скували та повезли в гори, як професора взели вночі *Бог вість* куда, а віта повісили серед села і поклали жовніря, аби хто не поховав, то я відрік си землі та й кров свою наклав на ковані вози, аби ніхто єї не споганив (Вона – земля).

Фраземи *хоч би на вітер; за дурно, за пусто* мають значення 'даремно': Бесіда йшла сама для себе, бо треба було її конче сказати, мусілося сказати, *хоч би на вітер* (Камінний хрест), То як лиш дваціта пайка дасть по левови за казету, та й си зробля тисічі тисіченні гроший *за дурно, за пусто* (Засідання).

Різні значення властиві фраземам *аж очи вилазять* 'надсадно, давлячись', *хоть би там не знати що* 'обов'язково', *із щирого серця* 'щиро', *ні в п'ять ні в десять* 'ніяково, незручно, не по собі', *нема*

що говорити 'безперечно, без сумніву', іхати з віскоком 'охоче', коміть-головою 'шкереберть, не так, як потрібно', потенькувало на души 'тривожно', або суда або туда 'тим або іншим способом': Семен та Семениха прийшли з церкви та й обідали – мачали студену кулешу у сметану. Чоловік їв аж очі вилазили, а жінка почтиво їла (Побожна), Але ще цу зиму чоботи мусі служити, хоть би там не знати що (Осінь), Дайте, дайте, ґаздо руку, але із щирого серця, бо як вас поцую, то міні буде легко (Злодій), Пани регочуться, мужики поставали ні в п'ять ні в десять. Вони поспускали голови і не знають, що діяти (Такий панок), Пропало, нема шо говорити! (Такий панок), Бий та дай міні спокій (Злодій), То її банно, а я туди [в Канаду] з віскоком їду?! (Камінний хрест), Але потім, братя, пішло все коміть головою (Майстер). А шос міні вже дорогов на души потенькувало (Майстер), А мужикам лиш такий лік здалний, шо або суда або туда (Катруся), Коби-м знав, де тобі лік, то би-м шукав, а так, шо я знаю? Коби-с вже або суда або туда! (Катруся).

Низка прислівникових стійких словосполучень не лише виражає ознаку дії чи стану, іншої непроцесуальної ознаки, а й містить вказівку на міру або ступінь її вияву – *шо сине за ніхтем* 'зовсім, ніскільки', *шо до лаби* 'повністю', *нема шо на один зуб узьити* 'дуже мало', *аж очі відивити* 'дуже довго', *аж очі вилазьили* 'дуже сильно', *шо аж* 'дуже, надзвичайно', *ні замало ні забагато* 'скільки треба': Коли ж бо не боїт си, *шо сине за ніхтем*, не боїт си (Стратився), Село вімерло *шо до лаби*, а я собі гадки не гадаю, у

тот бік не дивлю си! (Палій), Та тут порьїдні рибі нема шо *на один зуб узьити* (Камінний хрест), Та ді-тем зась, але стара. Вже чікає, *аж очі відивила*, аби мене чісати (Morituri), І халасував, *аж йому очі віла-зили* (Палій), А на горі такий вітрец дунув на мене, але такий легонький, *шо аж* (Камінний хрест), То як часом майстер напився в саму міру, *ні замало ні забагато*, то розказував одну подію зі свого життя (Майстер).

Ряд фразем ужито в складі порівняльних конст-рукцій, підсилюючи міру вияву ознаки чи стану – *як вкопаний 'непорушно', як у батіг траснув 'дуже швидко', йшло як з води 'добре, легко, без проблем', як з каміня 'дуже важко', як дитина за мамов 'дуже сильно', як сновавка 'рівно', як каміня гризти 'дуже тяжко', як би з неї хто паси дер 'дуже сильно', як з дуба витесані 'дуже здивовано, збентежено', як се-ред води 'у дуже важкому становищі'*: Куми зате си-діли, *як вкопані*, лишень руками досягали хліб або порцію горівки, але і руки найрадше не рухали би ся, лишень спочивали би зігнені в кулак на колі-нах (Кленові листки), Ой, дитинко божа, минув рік, *як у батіг траснув!* (Янгол), А так міні Бог годив, шо шо загадаю, та й маю. Я собі нивку купив одну, ба й другу, я собі коровку, овечки. Годило, у руки йшло, *як з води йшло* (Майстер), Дес давно то, бу-вало, ксьондзи гійкали на нарід, аби не пив, аби не гайнував, а тепер, видите, нарід і не п'є, і не гайнує, а грейціря рівно не видит <...> Так тьижко, вам кажу, *як з каміня*, за той грейцір (Засідання), Заплакала за мнов хата. *Як дитина за мамов* – так заплакала (Синя книжечка), То-сми за вами не одну нічку зба-

вив, то-сте в данци ходили, як *сновавка* – так рівно (Камінний хрест), Ой легко, як *каміння гризти!* Темний сьвіт навперед мене (Синя книжечка), Верещала, як би з неї хто паси дер (Святий вечір), Всі жінки посхоплювалися з лав, гляділи на Марту здурілимим очима, стояли, як з дуба витесані (Гріх), Якби-с умерла, та й би-м стали, як *серед води* (Катруся).

Семантика деяких аналізованих фразем корелює з прислівниками часу, зокрема *ще кури не піяли* ‘дуже рано, досвіта’, *день і ніч* ‘весь час’, *день від дня* ‘постійно’, *на зорях* ‘досвіта, вранці’, *поки сьвіта та сонця* ‘вічно’, *за одним заходом* ‘у той самий час, водночас’: Але *ще кури не піяли*, як він зірвався, гримнув клубами до дощок, знов ляг і знов зірвався (Палій), Від чоловіка лишила-м си, син умер у воську, а я крірвала та робила *день і ніч* (Шкода), Шпурляв мішками, як галушками. Отак *день від дня* то з брики до шпіхліра, то зі шпіхліра на брику (Палій), Та так вони співали до зорів, а *на зорях* ковані вози заклекотіли, і Данило вертав додому (Вона – земля), А як почало світати, *на зорях*, як побачила їх, що сплять супокійно, то й сама заспокоїлася (Марія), Я таки буду жити, таки мусиш на ні дивити си та й решта! – Та жий, *поки сьвіта та сонця* (Побожна), Дяк книжки накупив, ще й нову бунду собі справив *за одним заходом* і нову порцелянову люльку (Давнина).

Окремі з фразем семантично співмірні з прислівниками місця – *на край сьвіта* ‘будь-куди, куди загодно’, *за світові води* ‘дуже далеко’: Іду собі з нев [синьою книжечкою] *на край сьвіта!* (Синя книжечка), Господи милосердний, ба шо-м так глибо-

ко зогрішив, шо женеш ні за *світові води?* (Камінний хрест).

Вигуківі фраземи

У новелах Стефаніка трапляються вигуківі фразеологічні одиниці, які, як і вигуки, не співвідносяться з поняттями, а виражають різні почуття, емоції, вольові імпульси, побажання. Такими є, наприклад, *та й вже! та й решта! та й по всім:* Вже ти міні не будеш приносити розуму від черців. – Ой буду, буду *та й вже!* (Побожна), Шкіра здривіла, нитки не прімкнеш, бо прірве си – вікинь на гній та й плюнь *та й вже!* (Осінь), Я таки буду жити, таки мусиш на ні дивити си *та й решта!* (Побожна), Таки не варт старому жити *та й решта!* (Ангел), Вічная пам'ять, Господи помилуй, та й ямка, та й гур, гур! *Та й по всім!* (Портрет).

Різні побажання виражають фраземи *най (пан) Бог сохрани!* *най Бог боронит від такого!* *а най мене Бог боронит!*, *най си діє Божя воля:* Ти так страшно гориш, та так кашляєш, шо *най Бог сохрани!* (Катруся), Вони би его зарізали. *Най Пан Бог сохрани!* (Давнина), А рано вона хотіла втечи, але ймив та прив'езав та місив обцасами, як у глину. *Най Бог боронит від такого!* (З міста йдучи), *А най мене Бог боронит!* Я половину віка свого збув, а ще моя нога в арешті не була (Май), За ваше слово, Семене, най вам Бог даст усе найліпше; я вертаю додому, *най си діє Божя воля* (Вона – земля).

Ще інші фраземи виражають прокляття – *бодай тебе Бог скарав!* *бодай кого-небудь земля вікинула!*

бодай голову зломила! аби хтось не діждав вертати си до цієї хати!: Пий, на таке діло пий, я не бороню, але чо ти на мене лучив, *бодай тебе Бог скарав!* (Злодій), Начинила вас та й лишила на мою голову, *бодай і земля вікинула!* А чума дес ходит, *бодай голову зломила*, а до вас не поверне (Новина), *Аби я не діждав вертати си до цієї хати*, – сказав уже на порозі (Осінь).

Таким чином, Василь Стефаник у новелах досить часто використовує фраземи як особливі емоційно-експресивні номінативні засоби для художнього відображення найрізноманітніших аспектів діяльності персонажів, їх зовнішньої характеристики, змалювання фізичного й психічного стану героїв новел, з'ясування їх світобачення й світосприймання тощо. Фраземний простір Стефаникової художньої мови досить розмаїтий, багатогранний, він репрезентує всі типи стійких словосполучень, семантично співмірних із різними частинами мови – іменниками, займенниками, прикметниками, дієсловами, прислівниками, вигуками. Із погляду частотності використання фразем у новелах, як і в українській літературній мові, переважають дієслівні. У вимірі функціонування фразем у авторській мові чи в мові персонажів, стійких словосполучень більше в мові персонажів, однак тут треба брати до уваги творчу манеру письменника. Річ у тім, що у всьому масиві мови новел авторська мова значно поступається мові персонажів і становить лише 36,96% [Грещук 2021, с. 88].

Основне підґрунтя фразем у новелах Василя Стефаника становлять покутські діалектні стійкі словосполучення. Їх художнє освоєння новелістом органічно поєднано з використанням українських загальнонаціональних фразем.

Перспективи подальшого дослідження окресленої проблеми вбачаємо в поглибленні науково-лінгвістичної інтерпретації естетичної функції фразем у новелах Василя Стефаника.

ЗАМІСТЬ ПІСЛЯМОВИ

Наявні висновки до кожного з розділів позбавляє нас необхідності подавати ще й загальні висновки до всієї студії. Однак з огляду на те, що наша монографія розпочинає підготовку низки попередніх розвідок для створення фундаментальної синтетичної праці про мову й стиль Василя Стефаника, хотілось би висловити побажання до інших, хто захоче долучитися до зазначеного проєкту, – зберігати комплексність і системність у дослідженні й описі результатів його здійснення. Предметом аналізу мають бути не поодинокі одиниці та явища, а корпуси відповідних лінгвостилістичних одиниць, а в межах них – множини взаємопов'язаних між собою і взаємозумовлених одиниць, які становлять цілість.

Література

1. Антонович М. М. Відтворення фразеології новел В. Стефаніка в англійських перекладах. *Стефаніківські читання*. Вип. 1. Івано-Франківськ, 1990. С. 113–115.
2. Бабич Н. Психологізм новел Василя Стефаніка засобами фразеології. *Василь Стефанік і українська культура (тези)*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 3–5.
3. Баран Я. А. Прагматичний аспект реалізації фразеологізмів у новелах В. С. Стефаніка. *Стефаніківські читання*. Вип. 1. Івано-Франківськ, 1990. С. 116–119.
4. Баран Я. А. Структурно-семантичний та структурно-граматичний аналіз фразеологізмів у новелах В. Стефаніка. *Стефаніківські читання*. Вип. 2. Івано-Франківськ, 1993. С. 84–86.
5. Бігусяк М. Етнофраземи в новелах Василя Стефаніка. *Стефаніківські читання*. Вип. 2. 1993. С. 91–93.
6. Бондаренко Д. В. Порівняння в творах В. Стефаніка. *Стефаніківські читання*. Вип. 1. Івано-Франківськ, 1990. С. 124–128.
7. Василь Стефанік у критиці та спогадах. Київ: Дніпро, 1970. 482 с.
8. Городенська Катерина. Граматичний словник української мови: сполучники. Київ – Херсон, 2007. 340 с.
9. Грицюта М. С. Художній світ В. Стефаніка. Київ: Наукова думка, 1982. 200 с.
10. Грещук Василь. Літературно-діалектний дуалізм новел Василя Стефаніка. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. Випуск 2 (46). Ужгород, 2021. С. 86–90.
11. Демський М. Т. Українська фраземіка: дериваційна база, семантико-граматичні особливості / Упор. О. Демська, М. Яким. Дрогобич: Посвіт, 2019. 340 с.
12. Євтушина Т. О. Фразеологізми в загальнонародній мові та новелістиці В. Стефаніка. *Мова і культура*. Вип. 3. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001. Т. 2. С. 80–85.

13. Євтушина Т. О. Емоційність Стефаникових фразеологізмів. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія «Філологія». Харків, 2004. Вип. 41. № 632. С. 180–184.
14. Єрмоленко С. Я., Єрмоленко В. І., Бирик С. П. Новий словник епітетів української мови. Київ: Грамота, 2012. 488 с.
15. Іванова А. Семантика порівнянь у новелах В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура* (тези). Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 39–40.
16. Каспришин З. Епітет у новелах В. С. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура* (тези). Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 40–42.
17. Ковалик Іван. Питання українського і слов'янського мовознавства. Вибрані праці. Частина II. Львів – Івано-Франківськ, 2008. С. 397–403.
18. Кононенко Ірина. Прикметник у контексті новелістики В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура* (тези). Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 81–83.
19. Кучеренко Л. Порівняльні конструкції в мові новел В. Стефаника. *Василь Стефаник і українська культура*. Частина II. Івано-Франківськ, 1991. С. 54–56.
20. Лесин В.М. Василь Стефаник – майстер новели. Київ: Дніпро, 1970. 330 с.
21. Лесюк Микола. Фраземіка Василя Стефаника як засіб увиразнення тексту. *Василь Стефаник: наближення*. / за ред. Степана Хороба. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2017. С. 178–190.
22. Микуш С. Й. Вивчення поетики Василя Стефаника. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2011. 174 с.
23. Стецик Марія. Епітет Василя Стефаника крізь призму різночасових російськомовних перекладів. *Молодь і ринок*. 2013. № 3 (98). С. 84–88.
24. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика. Київ: Наукова думка, 1973. 588 с.

ЗМІСТ

Замість передмови	3
Епітети в новелах Василя Стефаника	4
Порівняння у новелах Василя Стефаника	73
Фраземи у новелах Василя Стефаника	132
Замість післямови	172
Література	173

Наукове видання

Василь ГРЕЩУК, Валентина ГРЕЩУК

**ЕПІТЕТИ, ПОРІВНЯННЯ
ТА ФРАЗЕМИ В НОВЕЛАХ
ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА**

Дизайн обкладинки *Наталі Рогужинської*
Комп'ютерний верстка *Ярослави Король*

Підписано до друку 07.02.2025. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Умовн. друк. арк. 10,23.
Наклад 200 прим. Зам. 3640.

Видавець: Видавництво «Місто НВ»
76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Б. Лепкого, 29.
Тел.: +38 099 080 57 85.

*Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ІФ № 9 від 02.02.2001 року*

Віддруковано: Друкарня «Місто НВ»
76000, м. Івано-Франківськ,
вул. Б. Лепкого, 29.

